

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, MÁJUS 4. 1876.

279—18. SZÁM.

Jelenik minden csütörtökön egy ivon. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — nová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Legid. gr. TELEKI DOMOKOS,

egyházkerületünk egyik főgondnoka,
m e g h a l t.

(Született 1810-ben apr. 1-én Maros-Vásárhelyt; meghalt Kolozsvárt, 1876-ban, május 1-én.)

A minő megnyugtató öntudattal és igazolt büszkeséggel mondottuk őt magunkénak: éppen oly néma fájdalommal és vigaszt kereső megdöbbenéssel állunk meg most koporsója mellett annak, ki mig élt, mindnyájunké volt és midőn meghalt, mindnyájunkra gyászt borított; mert benne és általa a jók javának nem éppen sűrű sora fogyatkozott meg ugy egész hazánkra, mint erdélyi reformált egyházkerületünkre nézve.

Szívünknek minden érzelme azt mondja, hogy e percben, midőn legid. gr. Teleki Domokos ravatala mellett állunk, a hallgatás volna tisztünk; hiszen, még a kövek is beszélnek. Beszélnek ama kövek, melyeket ő hordott össze és ritka bölcsességgel rakott le, mint egy fundamentot, hazájának, egyházkerületének javára, isten országának előmozdítására. Beszél egész élete, melynek minden percét — a szó legtökéletesebb értelmében — a köznek szentelte. Ha királyi szó hivta el, résztvenni az ország dolgainak elintézésében; ha a nép bizalma rakta vállaira terhét; ha vallásfelekezete szólította, avagy csak egy kised község függesztette rá kérő tekintetét: gr. Teleki Domokos mindig, mindenütt, mint egész férfiu jelent meg, és mint egész ember töltötte be azt a hivatást, melyet elébe nem a dicsvágy, nem a világ előtt való kedvesség szeretete irt elő: hanem, minden nemesre lelkesedő szive, fölemelkedett lelke s az a törhetetlen akarat, mely boldognak csak akkor érte magát, ha jót tehetett. Előtte a születés fénye, az anyagi jóllét nem volt privilegium, mely önzésében elzárta volna magát, hanem kötelesség volt, melynek terheit örömmel fogadta s melyhez hű maradt életének utolsó percéig, melyet jótéteményeinek egész sorával koronázott meg.

Néma fájdalommal tekintünk a ravatalra s utóbb a geryeszegi családi sirboltra, mely a nemes porokat fogja keblébe fogadni s vigaszt csak abban találunk, hogy a mely országnak és vallásfelekezetnek gr. Teleki Domokosa lehetett, annak lenni kell jövődjének, mert a példa hatása, a nemesen eltöltött hosszú életnek emlékezete meg fogja hozni áldását közéletünkben s reméljük, hogy a dicső halott nemzedékről-nemzedékre fog élni ama tiszteletre méltó családban is, mely Erdélynek minden időkben egyik büszkesége volt.

Mi pedig hajtsuk meg a zászlót annak koporsója felett, kit vezér gyanánt követtünk, tiszteltünk, szerettünk; tegyük rá koszorúnkat, öntözzük könyeinkkel s zárjuk emlékét szívünkbe azzal az elhatározással, hogy kis körben bár és rész szerint való talentumokkal, de követjük a dicső példát s méltó közvitézei akarunk maradni annak a célnak, melyért való szép küzdelemben a vezér, immár nyugodni szállt.

Nyúgodjék csöndesen!

Weisz Bernát Ferenc,

k. tanácsos, mint a „nemzetgazdasági-egylet“ tagjának 1876. márc. 23-án tartott előadása.

(Folytatása és vége.)

Minálunk ellenben azt tapasztaljuk, hogy úgy a magas kormány, mint a hatóságok is (a fővárost sem véve ki) igen közömbösen és hidegen veszik ez ügyet, elanynyira, hogy a „nemzetgazdasági egyesület,“ mely azt magáévá tette, dacára annak, hogy terjesztése körül sem költséget, sem fáradságot nem kimél, még sem talált maiglan sem a szükséges rokonszenvre, pártfogásra és segédkezekre. Pedig, ha a törvény meg tudja büntetni a csalót, a tolvajt: kell, hogy óvjon is mindenkit attól, hogy azzá fejlődjék; erre pedig valódi főeszköz az iskolai takarékpénztárak intézménye.

Azonban, ne csüggedjünk. Ez ügy is azok közé tartozik, a melyekről Coletti azt írta:

„Az eszmék szakadatlanul folytatják útjokat; egyszer megpendítve, nem nyugosznak többé, de egyszerre ritkán jutottak diadalra.“

Hivatkozom itt még köztisztületben álló hazánkfiára, Csengery Antalra, a ki mult évi programbeszédében e kitünő szavakat mondá: „ideje, kiáltó betűkkel írunk föl mind magánlakjaink, mind a törvényhozás ajtajára e szót: „takarékoság!“

Igen, kell, hogy úgy a magánosok, mint a kormány, ne csak szóval határozzák el az ezentüli takarékoskodást, hanem azt erélyes tényekkel bizonyítsák is be minden egyes előadandó alkalomnál.

Hivatkozom a híres Scott Walterre, kinek ajtaján egy kőtáblára a következő szavak voltak bevésve: „Waste not, want not,“ azaz: ha nincs pazarlás, szükködés sincsen. Egy francia író az iskolai takarékpénztárakról így nyilatkozott: „Fogjunk hozzá, kísértsük megkezdeni; ha ez ügyet kellőképpen terjesztenünk sikerül, többet használtunk hazánkknak, mint ha egy tartományt hódítottunk volna meg.“ A nagy Göthe azon kérdésre: melyik a legjobb kormány? — így felel meg: „a mely bennünket önmagunkon uralkodni tanít.“

És most, igen tisztelt gyülekezet, méltóztassék megengedni, hogy visszatérjek nagy hazánkfiának, Deák Ferencnek, az iskolai takarékpénztárakra vonatkozó fölolvásásom elején érintett nyilatkozatára. Ünnepeles alkalommal történt az. Ráth Károly, főpolgármester urnak vezetése mellett küldöttségileg mentünk akkor: Kármán Lajos, Királyi Pál, Kléh István, Topercer Jánossal Deák Ferenchez, fölkérendők őt,

fogadná el ismét belvárosi választókerületünk országos képviselői jelöltségét. Ekkor a nagy hazafi, nézeiteit valódi államférfiui beszédében indokolva, „igen“-nel válaszolt s ezzel hivatalos föladatunknak vége lett. Ekkor én — ki erre nézve küldöttségi társaimtól az engedélyt előre megszereztem — átadtam Deáknak az iskolai takarékpénztárakat tárgyaló Laurent munkáját, mely az iskolai takarékpénztárakról szól és Csengery Loránt által lett édes hazai nyelvünkre fordítva, Keneseynek már említett előadását és saját indítványomat, azon reményem kifejezése mellett, hogy e fontos ügy talán őt is érdekelné fogja anynyira, hogy egy nyugodt és alkalmas órában e művekbe egy pillantást vetend. A mire ünnepelet hazánkfia már említett szavakkal válaszolt: „én is foglalkoztam e tárgygyal, ez régi óhajomásom.“

Engedje meg a tisztelt gyülekezet, hogy nemzetünk bölcsének e szavait e kellő komolysággal mérlegeljem. Mert egy oly férfinak, a kit éltében és elhunytával nem csak az egész haza, a felséges királyi pár, de minden idegen nemzet is anynyira kitüntettet; egy oly ember, kit a bölcsök legbölcsőbbikének, az okosak legokosabbikának s a nemesek legnemesebbikének neveztek: egy oly férfiú legkisebb nyilatkozatát sem szabad közömbösen venni, hanem minden egyes szavát úgy kell mérlegelnünk, mint az aranyat, mert róla valóban el lehetett mondani, ha valakiről, hogy „minden szava arany.“ Ha tehát egy Deák azt mondja: én is foglalkoztam a tárgygyal, úgy azt kell föltennünk, hogy ő e tárgyról gondolkozott is, mert más nemű foglalkozást nem érthetett. És ha Deák valamely tárgyat arra érdemesített, hogy vele foglalkozzék, róla gondolkozzék: akkor azt már ő nem felületesen, hanem egész komolysággal tehette. És mi volt e tárgygyal való foglalkozásának eredménye? Az, hogy ez: „rég i ó h a j t á s o m.“

Lehetséges-e tehát, hogy létezzék széles e hazában bárki is, a ki a legnagyobb buzgalommal ne sietne az elhunyt nagy férfiú óhaját teljesíteni? Szabad-e föltennünk, hogy az, a mit ő óhajtott a hazának, ne szolgálna-e a haza javára? Nem némul-e el minden ellenészrevétel szemben az ő szavaival?

Alig volt ekkorig eset reá, hogy egy hazafi halálát az egész ország anynyira ünnepeletre volna, mint az övét. Koporsójára számtalan koszorút raktak le; temetése királyi módon ment végbe, az egyház ünnepeletre őt gyásztisztelettel, alig létezik a hazában megye, város, község, vagy magánintézet, mely nevét

meg nem öröközte volna jegyzőkönyvében; arcképét mindenütt föltárják, sirja fölött nagyszerű mauzoleumot, emlékének szobrot terveznek, az ország törvénybe iktatja nevét; szóval: a nemzet gyásza nagyszerű. És még is, véleményem szerint, mindez, bár hálánknak szép és nagy kifejezést kölcsönöz, hazánk felvirágzásának, maradandó jólétének, nagyságának lépcsőzetet nem képezend. Koronázzuk meg tehát mind e kitüntetésekkel azzal, hogy teljesítsük az ő óhaját, létre hozván az iskolai takarékpénztárakat, mert ez intézmény valóban jobbra fordítandja nemzetünk jövő nemzedékeinek sorsát, hazánk állását a nagy világban és a nemzet erkölcsi jellemét.

Mert, tisztelt urak, az iskolai takarékpénztárak ügye nem csak iskolai, hanem legmesszebb ható nemzetgazdasági és politikai ügy. Kevés hasznát vehetik a nemzetek alkotmányuknak, szabadságuknak, ha szegénységben sinylődnek. Azért is, Deák Ferenc óhajának meg nem feelve, nem csak nagyban csökkentenők ama dísz, a melylyel őt ünnepeltük, de óhaja nem teljesítéseért még felelősség is háromolna a magas kormányra, a hatóságokra és a tantestületekre. Az első kettőre, mert hatalmas és döntő szavai nagy lendületet adnak az ügynek; az utóbbiakra, mert körében találtuk eddig — leszámítva a dicséretes kivételeket — a legnagyobb ellenzést. Előadásom szűk kerete nem engedi, hogy itt hosszúságos cáfolatokba bocsátkozzam, e feladatot napi sajtónk úgy is hála és dicsőre méltó módon vállalta magára s azon kívül is sokan, én magam is, felszólaltunk már és lesz alkalmunk ezen túl is nyilatkozni e tárgy fölött, mely hazánkban is szerencsésen megfogamzott, miután tanítóink és tanítónőink egy része — az, a mely legjobban tud lelkesedni az ifjuság jelene és jövője iránt — felismervén az ügy szükségét s nagy horderejét, az azzal járó idővesztés és fáradozás dacára, már is felállított iskolai takarékpénztárakat.

De egy kérdést még sem mulaszthatok el, egy kérdést hazánk tantestülete minden egyes ellenzéki tagjához: tegye kezét szívére s mondja meg, kívánhatja-e, hogy a jövő század közellevő kezdete nemzetünknek egy nagy részét oly rossz anyagi és ebből folyó erkölcsi és jellemi súlyedésben találja, mint a minőben az most szenved? Birnak-e öntudatával az abban rejlő megmérhetlen felelősségnek, hogy leginkább ők lesznek e sanyarú viszonyok további fennmaradásának közvetett és közvetlen okozói? A jobb lét kapuja nyitva áll előttük arra, hogy a fiatalságot rajta átkalauzolják és ők azt kerülni akarják?

Ha Deák Ferenc utolsó időben nem lett volna oly rossz egészségi állapotban, ő — ez teljes meggyőződésem — bizonyosan felszólalt és aktív részt vett volna ez ügyben. Ha én tanító volnék, azt kérdezném magamtól: bölcsőbb, okosabb, nemesebb akárok lenni, mint hazánk legbölcsőbb, legokosabb, legnemesebb és mondjuk ki: legönzetlenebb fia? Azért végre még is azt hiszem, hogy ha az ő éles eszében és belátásában úgy a felséges király, mint az egész nemzet legfontosb életkérdései tekintetében bizott, a tantestületek is bátran fognak benne megbizni és remélem, bele is fognak nyugodni az ő nézetébe. És így, legyen szabad hinnem, hogy az ellenvetések — melyeknek (köztünk legyen mondva) a közvélemény úgy sem igen hisz, miután azokat csak kibuvó ajtónak tekinti — mondom: az ellenvetések nem sokára meg fognak szünni s Deák Ferenc óhajása teljesülni; hadd örvendjen szelleme, látván, hogy nyilatkozata meghozta halála után is az ő életében óhajtott sikert. Mily boldogító érzület lehet ez egy tanítónak, gondolván, hogy ő több száz gyermeket szoktatott a takarékosági erkölcsre.

A mint egykor IV. Henrik, francia király, oly szerencsés akarta tenni népét, hogy minden embernek legyen a vasárnapra egy tyúkjá fazékjában: úgy óhajtanám én, bár szerény polgára e hazának, oda juttatni ennek gyermekeit, hogy családfő-korokban egy se szenvedjen szükségét és adóssági terhet, hanem mindegyiknek legyen minél nagyobb értéket képviselő takarékpénztári könyvecskéje, vagy állami járadék-kötvénye szekrényében, a mint ez Franciaországban általánosan megvan; élvezze ennek örömét, házi nyugalmát és ne legyen adós! S ha ez előadásom által sikerült csak néhány barátot is nyernem ez eszmének, csak néhány ellenfelet is meghódítanom: akkor szabadjon hinnem, hogy ez estét az igen tisztelt gyülekezet sem fogja az elveszettek közé számítani és hogy kegyesen megbocsátandja hosszúság és némi részében talán unalmas előadásomat, mely csak is ez esetben nyeri el létökének megfelelő legszebb jutalmát.

Végre bezárólag, kötelességemnek tartom még, Müller Miksának, a világhírű oxfordi tanárnak egy, tárgyunkhoz igen illő nyilatkozatát idézni. Őt a strasburgi egyetem megnyitásakor fölkérték egy alkalmi beszéd tartására. S akkori, az 1872. évi május havának 23-dik napján tartott beszédében a kitűnő tudós a következőket mondá: „Németország csak az által maradhat nagy, a mi által azzá lett: egyszerű élet,

megelégedés, szorgalom, becsületesség, magasb élet-ideálok követése s a fényűzésnek, dobzódásnak és nyegleségnek megvetése által." Szerény nézetem szerint, nemzetünk is csak az elősorolt erkölcsöknek teljes elsajátítása után lesz nagy, boldog és szerencsés.

Még egy néhány szó a káplánság kérdéséhez.

Az „Erd. prot. közlöny“ folyó évi 272--11 számában tiszteletes Surányi Gy. ur szól hozzá a „káplánság kérdéséhez,“ kifejtve eléggé meggyőző okokkal a kápláni hivatal felállításának szükségességét erdélyi egyházkerületünkben is. A felhozott okok elég fontosak, úgy hiszem, arra nézve, hogy a vélemény-adásra felkért bizottság azokat figyelemre méltassa.

Azonban, szükségesnek látom, a tiszteletes Surányi ur által mondottakhoz még a következendőket hozzá tenni. Régtől fogva mind e mai napig úgy szoktak segíteni végzett theologusainkon, hogy mint köztanítókat alkalmazták a közép-osztályokban és elemi osztályokban addig, míg valamelyik egyház elválasztá lelkészeül. Főlöszlegesen lenne, hosszason bizonyítgatnom ez eljárás célszerűtlenségét, miután a gyakorlat elég világosan bebizonyította annak káros voltát mind a fiatal emberre, mind a növendékekre nézve. Mert ugyan is, a theologus nem a tanítói pályára készült elő s így hiányzik nála a kellő tanítói készség és képesség és ez okból nem tud kellő eredményt fölmutatni sem a maga, sem a tanítványai részéről, a legjobb igyekezet mellett is; legalább az első évi tanítóskodásuk alatt volt módjukban tapasztalhatni azoknak, kik átélték a kedves jurátusi életet. Második és harmadik évben már belejöne az ember a tanítás módszerébe; de már ki kellene lépni a világba! Olyan unalmas a tanítóskodás! Aztán még nem is állandó! Végre, megválaszszák lelkésznek s oda hagyja a tanítóskodást, hol a lelkészi hivatal teendőivel vajmi keveset, vagy éppen semmit sem foglalkozott, mert másféle teendők vették igénybe minden idejét.

Az így eltöltött évek aztán el vannak veszve a lelkészre nézve, sőt legtöbbször — fájdalom — azon egyháziasságból is, melyet a theologiai szemináriumban sajátítánk el, a jurátusi évek alatt sok elenyészik! Menynyivel hasznosabb és a célnak megfelelőbb lenne, ha mint káplánok, valamely gyakorló lelkész körében, szent hivatalunkra készítenők magunkat. Itt aztán megismerkednénk a gyakorló lelkészek teendőivel, egyházi viszonyainkkal és nem lennénk kitéve annak, hogy minden lépten-nyomon felakadjunk hivatalos teendőinkben, mint most történik, ha egészen ismeretlenül kilépünk parokhiánkba. Száz meg száz oly körülményei vannak a papi hivatalnak, melyekre a szemináriumban nem kapunk utasítást. Megakadunk, nem tudjuk, mit tegyünk, a szomszéd tiszteletestől megkérdeznők, de nincs idő, tenni kell azonnal, vagy olykor időnkis van, de szégyeljük elárulni járatlanságunkat. Teszünk, a mint jobb-

nak látjuk, aztán lesz zavar s kompromisszúó, melyből pirulással gázolunk ki.

Mindezeknek s hasonló más kellemetlenségeknek a káplánság felállítása vetheti végét csak.

Aztán, maholnap az iskoláknál állandósított tanítók lesznek, a mint már sok iskola egy két osztálynál tévé is; mi lesz akkor végzett theologusainkból?!

De van egy más oldala a dolognak, miért a káplánság felállítását szükségesnek tartom. Ugyan is, köztudomású dolog, hogy az 1868-diki véderőről szóló 40 törvénycikk 1 §. szerint „A védelmi kötelezettség általános és minden állam-polgár által személyesen teljesítendő,“ de föl vannak mentve a tényleges szolgálat alul, „minden törvényesen bevett egyház- és vallásfelekezet papjelöltjei és növendékei, kik ha a hadsereg és honvédség közé besoroztatnak, hittudományaik folytathatása végett szabadságra bocsáttatnak.

Pappá szenteltetésük, illetőleg lelkészsze, vagy segéd-lelkészsze lett alkalmazásuk, vagy kinevezetésük után az illetők a hadsereg lelkészeti lajstromába igtattatnak és háboru esetén véd-kötelezettségükhez képest a hadseregnél, vagy a honvédségnél, mint szintén tábori, vagy állandó kórházaknál is mint lelkészek alkalmazhatók.

Ha azonban az ily pap-jelöltek, vagy pap-növendékek hittudományi tanulmányaikkal felhagynak, vagy papi hivatalukról lemondanak, hadi szolgálatra szólítandók.“

És most, mi fog történni a végzett theologussal az ideig, míg pappá lesz?! Beszólítják tényleges szolgálatra, mert a törvények oltalma alatt többé nem áll; mert csak a hit-tudományok folytathatása végett bocsáttatott szabadon. A katonai parancsnokság ragaszkodik a törvény betűjéhez; bizonyítványt kér, de sem theologusok — mert a 4 évi kursus kitelt — sem lelkészek, mert nem választattunk meg, nem vagyunk tehát; nem tudunk menekülni, a törvény nem véd. Pedig védhetne, mert a segéd-lelkész is fel van mentve a törvény által, de mi inkább szeretjük, ha nem használjuk fel azt a jogot, a mit a törvény nyújt.

Vegyük fel, hogy Enyeden átlag évenként 12—15 theologus végez és tesz papi vizsgát, ezek kétharmada bizonyosan katona-kötelezett. Nem lenne-e jó, a káplánság felállításával, ezeket megmenteni attól, hogy békés időben a háborút parodiázzák?! Mert megjegyzem, hogy a papi bizonyítványt, mely a hivatalra képesít, a katonai parancsnokság nem veszi oly okmánynak, melynek alapján felmentsen valakit a szolgálat alól, mert a törvény, melyet fenn idéztem, nem szól róla.

E néhány szót akartam még hozzá tenni a káplánság kérdéséhez.

Farkas Károly.

Az igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvártt, ápril 23-n, 1876.

Elnök: gr. Mikó Imre, ő nuntsga. Jelen voltak: főt. Nagy Péter, püspök, legid. gr. Bethlen János, Ince Mihály, dr. Kolozsvári Sándor, Sárkány Ferenc, Szabó Adám, Szász Béla és Bodor Antal, titkár.

1. Solymosi István esp. aa. jelenti, hogy a nagy-baconi pót-kijelölés alkalmával 6-ik pályázónak kijelölt lelkész, időközben más egyházközségbe választatván meg. a további teendők iránt utasítást kér s felterjeszti a pót-kijelölést elrendelő határozat ellen több egyháztagnál beadott felfolyamodványt. A szükségessé vált új pót-kijelölés elrendeltek s esp. aa. felhivatik a pap-választás keresztülvitelére, a beadott felfolyamodvány a f. évi egyh. kerületi főt. közgyűléshez terjesztetik.

2. A sz.-udvarhelyi egyh. megye tanácsa a n.-búni egyházközség felterjesztése felküldésével felfejti, hogy néhai gr. Bethlen László által a n.-búni egyh. község papi állomása részére tett javadalom biztosítása és a díj-levél által biztosított tüzi fa-illetőség kiszolgáltatása iránt az egyházközség tanácsa által az erd. gazdasági egyesület ig. választmányához — mint a tulajdonos egyesület képviselőjéhez — intézett kérésre, elutasító válasz adatott, hogy az eladóvá tett birtok leendő vevőjére semmi nemű terhet nem kíván róni. Az ig. választmány felfejtve azt, hogy a lelkészség részére tett javadalom a jószágot terheli és annak megvonása által a lelkészi állomás fentarthatlanná válik, felhivatik, hogy a képét a leendő új tulajdonossal szemben szerződvényileg biztosítsa, a lelkész használatába átengedett földek szolgálmi zálog-joga bekebelezését engedélyezze és a díj-levélileg kikötött tüzi-fa mennyisége meghatározása és kiadása iránt intézkedjék.

3. A n.-enyedi főt. gondnoksága felterjeszti a n.-enyedi főtanoda gazda-gondnok fizetése felemelését tárgyazó indítványra vonatkozó véleményét, melyben a gazda-gondnok fizetését 1000 frt készpénz — a tanárokat illető minden termény járandóság és szállás — továbbá 4 lótartás, kocsis, a 4 lótartásnak megfelelő zab, széna és szalma járandóságban és 40 frt vasaltatási költség általánosan kívánja megállapíttatni. A vélemény pártolól az egyh. ker. közgyűléshez terjesztetik azon módosítással, hogy a 4 lótartás 3 lótartásban és annak megfelelő járandóságokban állapíttassék meg.

4. Ugyanaz felterjeszti a tanárok termény-járandóság kiadása módozataira s a kisebb járandóságok megváltására vonatkozólag az előjárósággal együttesen megállapított véleményt. Előlegesen felvilágosítás nyújtásra hivatik fel, hogy a vélemény szerint a tanárok bor — illetőleg must — illetőségüket, mind faj-borban vehetik-e ki?

5. A fennebbi két ügy ötletéből felhivatik a n.-enyedi főt. gondnoksága a múlt év bevételeinek és kiadásainak kimutatására.

6. Dr. Kolozsvári Sándor ig. tanácsos a kiküldött bizottság nevében beadja a m. kályáni leány-egyházközség rendezése végett tett intézkedésekről szóló jelentést és anya-egyházak sorába emelésére vonatkozó véleményt. A jelentés tudomásul vételével, esp. aa. utasítatik az egyház künn levő követeléseit fejhajtása iránt; a m.-kályáni leány-egyháznak anya-egyházzá emelése elvileg kimondatik s esp. aa. útján az egyh. község felhivatik a templom és papilak építéséről tervrajz és költségvetés felterjesztésére.

7. A m.-vásárhelyi egyh. község szomoruan jelenti, hogy 2 papi háza, kántori lakja, fiu-iskola és tanítói lak f. hó 12-én kiütött tüzvész áldozatai lettek.

Az ugrai egyh.-község sajnálattal jelenti, hogy április 1-én kiütött tüzvész által a templom, torony, papi lak s minden mellék-épületei megsemmisítették s mind két egyház kéri az országos segély-kérelgetés megengedését kieszközölni és jövőre az állam-segélyből részeltetni. Utasíttatnak, hogy kérvényeiket az 1874. évi közgyűlési jegyzőkönyv 83 sz. a. kelt határozata értelmében szereljék fel, állam-segélyért pedig annak idejében, szabályszerűleg felszerelendő kérvényüket adják be.

8. Főt. Nagy Péter püspök aa. jelenti, hogy dr. Szöcs Sámuel, a berkeszi iskola-tanító fizetése alapjára 1 drb. 100 frtos pp. névértékű urb. kötelezvényt adományozott s kéri, közpénztári kezelés végett, átvétele iránt intézkedni.

A nemes adomány elismeréssel vétetik s pénztárnok aa. utasíttatik az adományozott kötvénynek bevételbe helyezése s kezelés alá vétele iránt.

Ellátatott ezeken kívül még 11 ügydarab.

TÁRCA.

Péter sziklája Romában.

(A római pápa-uralom alapjának megvilágosítása.)

(Folytatás.)

De hiszen, maga Péter apostol is irt leveleket, talán azokban találunk valami nyomára az ő római tartozkodásának és munkásságának? Egyáltalán nem. Nincs egy szó irva arról; de van egy egészen más helyről — honnan ő irt — és pedig Romától nagyon távoli helyről, Babilonról. E levélben ír ő az elszéledt hiveknek, kik Ponthusban, Galáciában, Kappadóciában, Ázsiában és Bithiniában vannak s a végén így szól: „köszönt titeket a ti veletek együtt választatott babiloniabeli gyülekezet.” A római kath. theologusok tudnak magukon itt is segíteni, azt állítván, hogy Babilonia itten Romát jelenti és így egész köny-

nyűséggel a Péter római tartozkodása ellen szóló adathból azt támogató bizonyítékot (?) faragtak.*)

Tényleg azonban, a ki oly számos történelmi ferditést és valótlanúságot — milyeneken a pápai hatalom nyugszik — megenged, sőt bizonyítékul használ: az nem fog megbotránkozni azon sem, ha tán az első Rómából jövő apostoli (pá-

*) „A Péter római tartozkodására vonatkozólag a szentkönyvben az egyetlen támaszt a Péter első levelében fedezte fel a római érvelés, midőn az apostol üdvözlöt hoz a babiloni gyülekezettől; elég szerénynek levén a pogány borzasztóságok ezen városa alatt minden kétség nélkül Rómát érteni. De bármily érthető is ez János monynyei jelenésének magas költői jóslatában, bárminő szokásos volt haragos, vagy költői beszédben ezt a pápai Rómára alkalmazni: még is egy egyszerű levélben, mely különben Rómára legtávolabbi célzást sem tartalmaz, valamely üdvözlöt származásának helyi megnevezése mellett egy ily allegoria csaknem oly hallatlan volna, mintha valaki most hozzám irva (Jena), a levelet Babilonba akarná címezni.“ Hase „a pápaság“ 152. l. I. k.)

pai) irat is egy nagy valótlanságból áll. Mi azonban az apostolt, az ő állítólagos utódai s tiszeldői által okozott ilyen nemű erkölcsi kisebbitéssel szemben védelmezni tartozunk. Babilon nem egy képzelte allegorizált név; hanem azon hely, honnan azon levél iratott valóban Babilonnak nevezetett és itt lehet a khaldeait gondolni, vagy a mint sokan felteszik, Egyiptomban lett volna azon Babilon nevű helység. Egy tanácsadó és tanító levélben ilyen képzelte, vagy jelképes nevet használni, éppen nem volt semmi ok. Továbbá, Rómának Babilonnal való képletes jelzése, vagy felcserélése csak ugy minden megjegyzés nélkül, éppen nem volt szokásos s ilyenek alkalmazása a nevezett ker. gyülekezeteknél csak félreértésre adandott okot. A pápai theologusok azt hozzák fel annak okául, hogy az apostol nem Romát, hanem Babilont írta: miszerint félt, tartozkodási helyét elárulni, nehogy magát üldözésnek tegye ki. És így a pápai uralom történeti igazolásának kedvéért, nem átallják, vele azon gyalázatot elkövetni: hogy őt, az „apostol-fejedelmet,” félelemből és gyávaaságból bujkálnak, sőt az igazság elferdítőjének tüntetések fel. És ugyan minő biblia-történelmi bizonyíték az, Péter római tartozkodásának és székelésének ténylegessége, mint a pápaság és pápai csallhatatlanság alapköve mellett, ha annak egész valódiságát azon állításra kell helyezniök — a mi ismét alig bebizonyítható — hogy Péter apostol valóban oly félt és gyáva volt, hogy a ker. Rómával együtt a pogány Babilon megéjrejtözött? (Lásd előlről a hetedik jegyzetet.) Valóban, méltó alap a Péter sziklája, a pápa abszolút uralma és csallhatatlansága számára! Valóban, eljött az ideje, hogy ezen theologusi furfanggal szemben az apostol becsülete és érdeme helyreállíttassék s el legyen ismerve az, hogy valóban Babilon volt azon hely, honnan ő levelét küldé. Anynyival is inkább el kell ezt ismernünk, mivel Pál apostol tisztán kifejezett szavaiból látjuk, (Gal. 2. 6 s köv.) hogy Péter magát a zsidók számára elhívottnak tekinté, mikint amaz (Pál) a pogányok számára és sajátképi küldetésük elismerése kedvéért kezelt egymásnak. Igen, s hozzá teszi: „És mikor Jakab, Kéfás és János, kik oszlopoknak tartottnak, ezekbe vették volna az istentől nekem adatott ajándékot, nekem és Barnabásnak a társaságnak bizonyosságára jobb kezeket adák, hogy mi a pogányok közt, ők pedig a zsidók között prédikálnánk.“ A zsidók főbb tartozkodási helye azonban Palesztinán kívül, Egyiptom mellett, Babilon volt és Khaldea tartomány. Ennélfogva természetes, hogy Péter feladatának tekintheté Babilonba menni s ottan működni. És ha való az, (mire azonban teljes bizonyíték nincs) hogy a barbaroknál szokásban volt, a keresztre-feszítést fővel lefelé alkalmazni: ugy az apostol fővel lefelé való megfeszítetésének mondája is inkább találna Babilonba, mint Rómába, hol aligha elnézték volna azt, hogy az ítélet végrehajtói, az elítélt kívánságára, maguknak szabadságot vegyenek, a törvényszerű büntetési alaktól eltérni. Az, hogy Péter levelében fenyegető üldözésről beszél, nem mond ellent az ő babiloni tartozkodásának; mert zsidók és velük együtt zsidó-keresztényének üldözése azon időben ép ugy folyt Khaldeában, mint Rómában. Azt pedig, hogy Babilon soha nem tartott igényt

arra, hogy ezen apostol halála helyének és sirjának tartasék, ezen város helyi s történeti körülményeiből könnyen kimagyarázhatni. A többi apostolnak is meg kellett valahol hálnia a nélkül, hogy sirhelyük teljes bizonyossággal megállapítva, vagy igénybe lett volna véve bizonyos előjogok formálására. Éppen csak a világ-fővárosnak voltak ilyen követelése s volt hozzá hatalma, hogy azokat meg is valósíthassa.*)

Ha újabban az ellen, hogy a valódi Khaldeai Babilonról szólt volna az irás, fel is hozzák: miszerint az csak azért sem lehet valószínű, mert éppen akkor ezen város fel volt dűlva és romban hevert: ellenvetésnek még sem tulajdoníthatunk valami különös, vagy éppen döntő jelentőséget. Érte ugyan a várost egy általános feldulatás, de azért nem következik, hogy minden lakója, vagy a legnagyobb része kipusztult, vagy azon vidékről teljesen elszéledett. Az emberek tehát ott voltak, bár a város romban hevert is, és azt éppen nem lehet feltenni, hogy a népség ilyen helyzetben egy apostol, Jézus tudományának és az ébredező istenorországának egy előharcosa, magát távol tartva, közeledni ne mert volna, vagy azonnal gyáván megszaladt volna. Végre az, hogy Péter üdvözletét Márkustól küldi, kit ő fiának nevez, hasonlóan nem birhat semmi fontos jelentőséggel. „Fiu“ alatt „szellemit gyereket“ kell értenünk és e Márkus a Péter tolmácsa és a második evangyeliom szerzője kell hogy legyen, kiről a hagyomány azt mondja, hogy az Rómába írta. De mindebből semmi sincs bebizonyítva. Sem azt hogy itt „szellemit szülött-fia“ volt érte, sem az, hogy akkor csak egy Márkus volt, sem az, hogy Márkus evangyelistája éppen akkor Rómában volt. Végül is, a Péter levelének a benne előforduló hely-leírással együtt éppen anynyi, sőt a dolog természeténél fogva, nagyobb jelentőség tulajdonítandó, mint a később Pápiás, vagy mások által összszegyűjtött mondáknak.

*) Frohschammer említi egy e tárgyban fclyton figyelő, jelenleg Rómában lakó prot. theologusnak, Dresszelnek egy cikkét, melyben figyelmessé tesz egy a kopt. keresztényeknél Egyiptomban élő hagyományra, mely szerint Simon Péter Alexandriában halt meg s van eltemetve. Hasonlóképpen a jeruzsálemi szerzetes és presbiter, Epiphanius, a 10-ik században arról tudósít, hogy zarándokolásai közben a Nilus déltáján is megfordult és hogy szent Péter ott Alexandriában van eltemetve. (Epiphanius mon. A presb. edita et inedita. Parisii et Lipsiae 1843. p. 5.) Ezzel szemben Döllinger az „Augsburger Allg. Zeit.“-ban ugy vélekedett, hogy azon Péter alatt, kinek sirját Alexandriában Epiphanius szerzetes említi, nem az apostol, hanem a híres alexandriai püspök értendő, ki 311-ben esett áldozatul, mint utolsó mártyr, a Dioklecián által elkezdett s Maximinus által megújított üldözésnek. Közvetlen erre Egyiptomban az üldözés véget ért. Innen a görögök ezen Pétert a vértanuk pecsétjének (sphragis) nevezték. Továbbá az, hogy Simon Péter Alexandriában halt meg és temettetett el, az a mai kopt keresztényeknél nem talál szilárd hitre, mivel arra nézve egyházi könyveikben nem találunk bizonyítékot és ők egyházuk eredetét állandóan Márkus evangyelistára viszik vissza. Erre viszont Dresszel azt jegyzi meg feleletében: „Péter alexandriai püspök a görög martyrológiából és monachologiából sokkal ismeretesebb, hogy sem — nem tekintve az Epiphaniusnál előforduló időszámítást — az apostollal összszetévesztendő lenne. A kérdés sokkal inkább egy Péter apostol alexandriai haláláról és sirjáról fennmaradt tradíció lehető ténylegességére esik; mert ha e tradíció csak szorványosan is feltalálható, ezzel legalább a római-nyugati hagyományok egy keletit állíthatunk szembe. Nekem egyes tudósításaim vannak egyik német egyetem tanárától, ki Egyiptomban hosszasan tartózkodott, két tudományos angol utazótól és egy jelenleg Jeruzsálemben vizsgálódó orvostól: hogy a koptok a fennebbi hagyományokhoz szilárdul ragaszkodnak. Valóban, méltó volna a fáradságra, az egésznek végire járni.“ Nem különben professor Sepp is (Die Frage über das 25 jährige Pontificat Petri) ír Egyiptomról és pedig egy Babilon nevű helységről, mint Péter apostol tartozkodási s működési helyéről.

A mint már említve volt, az új-testamentomban nem lehet sem nyomára, sem jelzésére akadni annak, hogy Péter Rómában volt s működött; tehát az egész rom. kath. egyházszerkezet alaptételének semmiféle alapjára, vagy támaszpontjára nem akadunk.*) Nem, azon mindent eldönteni akaró föltevésnek és ráfogásnak, melynek nem csak biztos történelmi tény jelleget tulajdonítanak, hanem még dogmatikai jelentőséget s kötelező erőt is vindikálnak.

Maguk a rom. kath. theologusok el kell hogy ismerjék mindezt s nem is tudnak egyebet viszonzni, mint azt, hogy hogy a biblia sehol sem tiltja meg Péternek a Romába menetelét s hogy abból nem is lehet az apostol Rómába menetelének lehetlenségét kimutatni. Minden esetre, ez különös megállapítása egy historiai ténynek! Mi mindent nem lehetne ilyen formán megállapítani, ha mindazt, mint tényt kellene elfogadnunk, a minék szabatosságát, vagy lehetőségét meg nem cáfolhatjuk.

Mindezen furfangos védekezés, a biblia hiányos bizonyítékaival szemben s azon érdekek mellett, melyek Péter római tartozkodásából formáltatnak, főként oda irányul: hogy a római tartozkodás felől képződött s képezett hagyomány biztosítva legyen s hogy azt, legalább mint a biblia határozott tiltakozása által előre meg nem cáfolt eseményt tűntethessék fel. Nekünk azonban ezen hagyományokat és a hierarkhia világ-uralmának arra lett alapittatását közelebről kell megvizsgálnunk.

A római theologusok azt kérdik: mikép állhatott volna elő ezen oly korai, állandó és általános, mind az igazhitűeknél, mind az éretnekeknél elterjedt hagyomány és mindenek felett, mikép érthetett volna el azon végetlen nagy eredmény, az arra épült papi világ-uralom: ha nem volna valósággal tény az, hogy Péter apostol Rómában volt, ott a gyülekezet élén állott s vértanui halált szenvedett azért? Ama végetlen nagy eredménynek, b őlcészeti alapon nyugvó történelmi vizsgálódásnál, főfeltétele természetesen egy megfelelő nagy ok lenne és kellene hogy legyen; ez pedig itt csak is Péter valódi római tartozkodása s működése, püspöki székhének megalapítása s ezen egyház feletti uralma lehetne. Azonban, a fenforgó kérdésnél, a minden esetre nagy eredménnyel szemben nem szükség hasonló nagyszerű történelmi tény-okot állítani; mert ezen eredmény, t. i. a római papirodalom, a pápaság, nem a Péter római működésének s püspökségének történelmi ténylegességéből folyt ki s fejlődött, hanem csak az abban vetett hitből és arra lett megalapítva. Hogy vajjon Péter valóban volt-e Rómában, ez akkor alapjában teljesen közömbös dolog, ha már előállott s elterjedt azon hit, hogy ő ott volt s az egyház felett mindazon méltóságot s telyhatalmat bírta, melyet neki tulajdonítanak.

(Folytatása következik.)

Lénárt József,
pajjelölt.

*) „Ha Krisztus Pétert s általa törvényes utódait, mint római püspököket valóban az egyház kormányzóivá tette, akkor sajnálhatja a római egyház, hogy ezen nagyszerű eseményről éppen semmi említés nincs a bibliában, sőt oly sok ellene van, hogy ennek következtében millióknak, kik különben a Krisztusban hisznek, a pápa primatusába vetett hite van megingatva és hogy a végén ezen hit hiánya által fog a pápaság megbukni.“ Hase.

Egyesítési törekvés.

(Folytatás.)

Szolok immár a reformációnak 4-ik céljáról u. m. a becsuszott visszás szokásoknak és babonás buzgóságnak ki-gyomlálásáról. Vajha azon dologban minden kathol. püspökök megegyező szívvvel felkelvén, az ő pásztorságok alatt való nyájhoz ekképpen szólnának: Figyelmezzetek keresztyének, a ti nyugodalmatok, a ti lelki csendességetek, a ti örökké tartó boldogságtok az, a mi körül foglalatoskodunk.

Elmult a tudatlanságnak ideje, elég régi ideje immár, hogy az emberek a szembetűnő külső fényességtől elvakítottván, tévelygenek, ideje, hogy a szemek felnyilván, az igazat átallássák, a vallásban a valóságot a toldalékkal hozzá ragasztott foltoktól elválasszák, annak tudományát tisztán tartsák és a tiszta áhitatosságot a külső és színes áhitatossággal tovább egybe ne elegyítsék.

Elég hitelt adatok eddig a csodatételeknek, melyek által a hit ingadozóvá tétetett, melylyel az igaz csodatételeknek hinni tartozunk, a sok költeményekkel eltölt dolgokat az evangyeliomban levő igazságok mellé ragasztottátok, mely miatt a tulajdonképpen igaz vallás a szivekből töröltetett, az isten anyának segítségül való hívását, a szentlélek tiszteletét és azoknak segedelme iránt való bizodalmatokat igen nagyra neveltétek és így némü-némü bálvány-imádásba is beléestetek.

Bizonyos helységeknek, bizonyos képeknek módnélkül való csodatételü erőt tulajdonítottok és gyakran a mindenütt munkás, a mindenütt jelenvaló istent idegen helyeken keresz-tetek, holott őtet házaitoknál is feltalálhattátok és segítségül hívhattátok volna. Az istenről, mint valami földi fejedelem-ről, mint valami halandó emberről, ugy gondolkodtatok és ugy is képzelteket őt, mintha annak is favoritáji s minisz-terei és hizelkedő szolgáló volnának, a kiknek gráciájok és kedvök után főképpen kellene járni, hogy a fejedelmeknek kegyelmét megnyerhessétek, azt tartottátok, hogy ha némely kánzsás fraternitásokba bevétethettek: elketek idvességét előbb vihetitek, holott az által boldogságtokat elmulattátok, a színes szentséggel bemázolt korhelységet, valóságos szent életnek állítottátok, keresztyényi köteleességeteknek nagyobb részét gyónásban, böjtölésben és az oltárra vitt aján-dékokban tartottátok, holott azon körben élteteket a legki-sebb részben is meg nem jobbitottátok és vétkes szokásaitokat le nem vetkezteket, a jubeleumoknak és bűnbocsátó le-veleknek (indulenciáknak) reménysége alatt bünt és gonoszt cselekedtetek és így az idvességnek kincsei, a bűnnek kút-fejeivé lettenek, sőt a mi vallásunknak legszentségesebb ré-szével, a misebeli áldozattal gyakran visszaéltetek, midőn azt a ti szándékotokért (intenció) tétettétek, holott ezen ti in-tenciótok gyakran olyan utálatos, megvetésre méltó és gonosz volt, hogy ti magatok is alig mertétek volna azt valakinek kinyilatkoztatni. „Oh vajha a papoknak és szerzeteseknek na-gyobb része ezen visszafordult szokásokban és tévelygések-ben vétkes nem volna? Oh vajha nem lehetne ezt sok pa-poknak ezt gyalázatosan szemekre hányni, hogy a magok tu-lajdon hasznokért ezen vétkes cselekedéseket és babonáságot a népnek elméjébe magok csepegették; vajha a szt. mise

a papoknak világi kincses tárházává és valóságos arany-bányájává nem változott volna?!"

Az a megfeneklett bizodalom, hogy a megholtakért mentől több misék tétetnek, annál hamarabb megszabadulnak lelkeik a purgatoriumból: alkalmatosságot szolgáltatott sok csalárd és egész életüket a gonoszságra és fukarságra szánt embereknek arra, hogy magokkal elhitessék, hogy az ő lelkek szabadulásáért holtok után hagyott egy néhány száz misével az ő hitetlen és gonosz cselekedeteknek büntetésétől megszabadulhatnak és megmenekedhetnek, a minémű igaz és az okossággal megegyező tartás az, hogy a lelkeknek az ő örökös hazájokba való bejuthatásuk előtt meg kellett tisztulni: olyan hibás és tévelygő vélekedés az, hogy a lelkek azon megtisztulásának testi tüzzel kellett megemesmi; mert a lélek lelki és részekből nem álló, megoszolhatatlan valóság levén, sem tűz, sem szél, sem jég alá nem vettethetik.

A szt. misével való visszaélés még nagyobbra is vitetett. Az egymással meghasonlott és bonyolodott felek, kik közül csak egyik résznek lehetett igaz ügye, praetensiojoknak megbizonyítására miséket olvastattak. Az elvesztett portékáknak megtalálására misék olvastattak, sőt a tolvajoknak kikereshetésére szt. lélek miséi olvastattak s még a minagyobb, a főbenjáró és kriminális vétkekben olyan irtoztató és felborzasztó példák is fordulnak elő, hogy gyilkosok és tolvajok is istentelen szándékjoknak szerencsés végbevihetésére nyilván fő áldozatokat tettek. Melyekből a következők, hogy a papok az ekklezsiának kegyelem-kincseiből bár soha is kereskedést ne üznének, a laikust az ő szándékainak kijelentésére szorosan megkérdeznék és mihelyt szándékjoknak gonoszságát megértették: azonnal meg kellett volna őket verni, hogy minden botránkozás és visszafordult szokás elkerülthessék.

A kegyelem-osztogató helyekre és képekre nézve is a visszafordult szokás olyan nagyra nevelkedett.

Az oltárra vitetni szokott ajándékoknak hasznos jövedelmeitől megvakittatván a papok, a prédikáló-székéből a nép eleibe kitétetett képeknek hamis, költött és soha meg nem bizonyosodott csodatételeiről sok beszédet tettek, minden mesterséges prédikációt megvetvén, hogy a népet azon helyekre édesgetvén, tőlük hasznot vehessenek.

Csak csupa szokások, melyek magokban ártatlanok és az ekklezsiától csupán csak megengedettek, fundamentumos szólásbeli gyakorlatokká fordítottak, a szt. Vincenc de Paulo és Fidelis áldás a méltóságos és főbb jónak áldásához egyenlővé tétetett, sőt még előbb is becsültetett. A nép szívébe olyan vélekedés öntetett, hogy az, vagy amaz indulenciák p. o. a Porciunkula indulenciája stb. sokkal jobb és fogatosabb, mint az, melyet az istennek templomában minden vasárnap és innepeken nyerhetünk; ezt hitették el a néppel. Ereklék, skapulárék, Lukács cédulái, amuletumok, szentelt olajok, füstölő szerek, pálma-ágak által a nyavalyák meggyógyíthatatnak, a szerencsétlenségek eltávolíthatatnak és

a boszorkányságok (melyek soha nem is voltak) elűzethetnek; e miatt és ezért verhetett a babona oly mély gyökeret és így terjedhetett el olyan szörnyen, mely miatt a nép istenhez, mint egyetlen egy fejedelemhez való könyörgéstől elfogódott.

(Vége következik)

Közlő: *Miklósi József*,
inaktelki ref. pap.

KÜLÖNFÉLÉK.

= **A gr. Teleki Domokos haláláról** szóló családi jelentés így hangzik: Romai sz. birodalmi gróf széki Teleki Klementina, bánatos özvegy, maga, ugyszintén gróf Teleki Zsófia, férje báró Vay Béla, gyermekeik: Elemér, Anna, férje gr. Haller János, Mária és Lila; gr. Teleki József öz. gr. Teleki Sándorné, gyermekei: Gyula, József, Margit, László, Anna, Katinka és Tibor; gr. Teleki Ilona, férje gr. Bethlen István, gyermekeik: Tima, Ilona és István; gróf Teleki Géza: gyermekek, vők, unokák és minden rokonok nevében, mély fájdalommal tudatja szeretett férjének, az illetők páratlan jó-ságu édes atyjának, ipjának, nagyatyjának, romai szt. birodalmi legidősb gróf széki **Teleki Domokosnak**, a magyar tudomány s akadémia biztelet-tagjának, igazgató tanácsosának, az erdélyi ev. ref. egyházkerület, a görgényi, a marosi ref. egyházmegyék, a maros-vásárhelyi főtanoda és egyházközség főgondnokának, élete 67-ik, boldog házasságuk 30-ik évében, folyó hó 1-én reggeli 1 órakor, hosszas szenvedései után, történt kimúltát. Az üdvezült közhasznu, szép élete biztosítja a kesergő családot, hogy súlyos bánatában a közrészvét osztozik. Hült tetemei folyó hó 3-án d. u. 4 órakor, rövid ima után, kísértetnek belső-középutcai bázától a vasuti indóházhoz, a geryeszegi családi sirboltba leendő elszállítás végett. Legyen emléke, mint volt élete, áldott!!! Kolozsvárt, 1876. május 1-én.

= **Adakozás.** A kolozsvári ev. ref. főtanoda ifjúsága a helybeli tűz-károsultak segélyezésére osztályonként következőleg adakozott: A bölcselmi II. osztály 2 frt 8 kr, az I. oszt. 4 frt 44 kr, a középt. VI. oszt. 1 frt 70 kr, az V. oszt. 4 frt 55 kr, a IV. oszt. 2 frt 60 kr, a III. oszt. 5 frt 70 kr, a II. oszt. 6 frt 86 kr, az I. oszt. 3 frt 57 kr, az elemi 4-ik oszt. 3 frt 40 kr, a 3-ik oszt. 1 frt 86 kr, a 2-ik oszt. 3 frt 25 kr, az 1-ső oszt. 1 frt 20 krt, összesen 41 frt 93 kr. (A tanárok város-részenként adakoztak.) Kolozsvárt, 1876. ápril 30. Jancsó Lajos, igazgató.

= **Statisztikai dolgok az iskola köréből.** A tanulók szeme, haja és bőre színének megállapítása, mely Németországban ebben az évben történt, következő eredményt mutat fel: A számlálás 760,000 tanulóra terjedt. Kék szeme van 224,000 gyermeknek, szürke 287,000-nek, barna 255,000-nek, fekete 450-nek, piros háromnak, barna és kék szeme egynek. — Szőke haja van 410,000-nek, barna 313,000-nek, fekete 3700-nak, vörös 192-nek, fehér 74-nek, sárga tizenötnek. — Fehér bőre van 643,000-nek, barna 117,000-nek. Ezt a számlálást öt esztendő múlva ismétlik.

= **Felekezet nélküli iskolák Badenben.** A bádeni országgyűlés elé ez évben egy törvényjavaslatot fognak terjeszteni, mely szerint az országban mind ott, a hol különböző vallású népség van, oly iskolákat kell alapítani, melyek a vallásra nincsenek tekintettel.

Főmunkatárs: **SZÁSZ DOMOKOS**

Felelős szerkesztő és kiadó: **SZÁSZ GERŐ.**

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, MÁJUS II. 1876.

280—19. SZÁM.

Megjelenik minden esütörtökön egy iven. — **Előfizetési**
tóségi iroda — nová a kéziratok és előfiz.

egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesz-**
térmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Kik lépnek nyomukba?

Anyaszentegyházunk és magyar hazánk mindig együtt éreztek. Egyiknek virágzása a másiknak gyümölcsözését mindig magával hozta s ha az egyiket nyomoruság, gyász sujtotta: a másik sem maradt a csapástól érintetlen, hanem vele nyögött s amannak vesztesége emezé is volt, a kín ennek is szive közepébe nyilallott.

Sőt anyaszentegyházunk, mint amaz égi eszmének, a krisztusi vallásnak földi kifejezése, bár gyakran vett érzékeny sebeket a haza időszerü s törvénytelen kormányaitól, nem hogy öszszetévészttette volna ama kormányokat magával a szintén szenvedő hazával, melynek nevében szóltak és zsarnokoskodtak, sőt inkább, erejéhez képest, támogatta a vele együtt elnyomott hazát, a nemzetiség, az alkotmány eszméit tartogatta és föntartotta mindaddig, míg jobb idők jöttével a rejtegetett palladiumot ismét visszaszállíthatta illő helyére: a nemzet politikai intézményeinek körébe.

És voltak idők, midőn a haza önállóságának hivei, védei tulnyomó nagy részben éppen anyaszentegyházunk hivei, védei sorából telt ki; olyanokból, kik itt tanultak hinni az eszmék diadalában, itt szokták meg, szolgálni a köznek önzetlenül, itt edzették meg erejüket, hogy tántoríthatatlanul megálljanak meggyőződésük mellett s a jellem e nemes vonásait aztán, melyeknek alapjai itt vettetének meg, ott a nemzeti ügyek küzdterén is érvényesítették, gyümölcsöztették.

Büszkén, elégtétellel tekinthetünk azoknak hosszú sorára, kik a haza és anyaszentegyházunk közötti szerves öszszefüggés ily gyémánt-kapcsainul szolgáltak s kik mind a végig, mind a vérig hiven maradván önmagukhoz, hitükhez, anyaszentegyházuk magasztos vezéreszméihez: nemes példányokul ragyogtak előttünk, kicsinyek előtt s tántoríthatatlanul haladva előre, követésükre tüzeltek bennünket is.

Édes visszaemlékezések! Vigasztaló pillantások a mult idők történet-könyvének lapjaira!

Mint a hanyatlás, a nemzeti közérzet elszibadásának amaz idejében, Vörösmarty a hon-foglaló hősök ragyogó alakjain nyugtatá meg aggodó hazafiságának elborult tekintetét: a mi gondolataink is önkénytelenül visszatérülnek amaz időkre, a midőn még lobogott felekezetünk tagjainak szívében a szent elhatározás és erős akarat nemes tüze; a midőn még élt közöttünk az áldozatkészség, az önzetlen szolgálatlással szelleme; a midőn még nem hiu magaműtogatás, vagy személyes érdek és gyűlölség, hanem az ügy iránti lelkesedés alkotta a cselekvés alapját s nem fondorkodás és setétben olálkodó álkodás, hanem a nyíltan, becsülettel bevallott célok szerint folyt az alkotás munkája.

Volt, az erdélyrészi reformátusoknak is volt egy időszakuk, melyben a fényes nevek és még fényesebb tettek koszorúja dizitette az ösöktől reánk maradt egyház-alkotmány csarnokait. Van, az erdélyrészi reformátusoknak is van egy pantheonuk, melyben mind több és több halhatatlan foglalja el méltó helyét — — de annál ijesztőbb ürességet hagyva közöttünk, magok után.

Halnak, halnak,

Egyre halnak,

Szine, lángja a magyarnak.

Itt is egy név,

Ott is egy név,

Hányat elvisz minden egy év.

És mintha hideg borzongás futna át tagjainkon, midőn látjuk, hogy a régi gárda egykor oly tömött acél-sorai hogyan ritkulnak s a munka terhe ma-holnap csak az epigonok gyöngé vállaira nehezül.

A ki még él,

Minden névnel

Öszszerezzon, búsan, árván:

Mint a néma

Lomblevél, ha

Egy-egy társa hull le sárgán . . .*)

*) Arany János: „Néma bú“.

Hogyan ne tolnának önkénytelenül is eszünkbe e szomorú gondolatok, midőn csak most temettük el ismét egyik nagyunkat, egyiket a legnagyobbak közül, kikkel isten anyaszentegyházunkat valaha megajándékozta s hogyan ne sohajtanánk föl önkénytelenül is: *kik lépnek nyomukba?! Midőn oly rövid idő alatt már a második egyházkerületi főgondnok gyász-isteniszteletét ülendi anyaszentegyházunk?*

Legidősebb gróf Teleki Domokost is elveszítettük!

E lap kötelességéhez hiven és a nagy halotthoz méltóan emlékezett már meg egyházkerületünk ez újabb oly érzékeny veszteségről, de lelkünk parancsoló követelésének teszünk eleget, midőn nem birunk oly rögtön elszakadni annak emléktől, kitől az egyházi közélet terén oly sokat tanulhatánk, hanem ismételve fölújítjuk lelkünkben a nemes alak képét, mely nagy méreteinek harmonikus egybeolvadásával talán némi megnyugovást nyújthat ily nagy veszteségünk közepett is.

Hogyan volt nagyobb: mint ember, mint hazafi, mint egyháztag?

Láttuk, hogyan szolgált a humanizmus nagy eszméinek munkásai között, nem hiányozva sehol, legelől járván legtöbb helyt. Nem követelve elismerést, kitüntetést, hanem csak egy helyet, hol munkálhasson szerényen, mint ki egyszerűen kötelességét teljesíti. Tisztelve a munkát, mely nemessé tesz maga ernyedetlen munkálkodása által s mások munkájának méltó értéket tulajdonítván. Elsőséget, maga számára is, nem születésben, társadalmi helyzetben, hanem a lélek nemességében, a célok emberségességében, a kifejtett erély mértékében, tartósságában keresve, találva. Humanus az érintkezésben, méltóságos az öntudatos munkálkodásban, igénytelen a közszereplésben *Ember a maga egész teljességében.*

Láttuk a hazafias munkálkodás minden terén. Hűség, szilárd ragaszkodás az alkotmányhoz, a szabadelvű, emberies eszmék harcainak vezér-karában. A negyvenes évek reform-küzdelmét végig kitartva, szóval, tettel, tollal segítve a diadalt a politika, a társadalom munka-terén. Ha kellett a historiai buvárlat mécsé mellett; ha kellett a parlament küzd-homokjáu; ha kellett a társaság összejöveteleiben. Midőn a politikai működést a hatalom parancs-szava tétlenségre kárhóztatá: csak más formákban, de szintén folytatá a hazafias munkálkodást. A közgazdaság terén, mint az erdélyi gazdasági egyesület egyik főtényezője, és saját gazdaságának példás-rendű vezetésében vajha

követésre találó előképül szolgálva nagy birtokos társainak. A közmivelttség terjesztésében, mint az erdélyi muzeum egyik alapítója és fejlesztője. A közsegélynyújtásában, mint a Gecse-emberszereteti intézet elnöke s a szükség alkalmával egyik gyarapítója. Magas hivatalokat és kitüntetések nem keresve, nem fogadva, hanem a magyar nemzet ügyeit a legnagyobb kitarással és következetességgel munkálva. *Hazafi a maga egész valójában.*

És láttuk, mint egyháztagot, az igazság győzelmének erős hitében, a jó cselekedetek pazar gazdagságában. Hiven építve anyaszentegyházunkat, széles terjedelmű birtokainak egyes egyházait virághásra emelvén; az egyház-kormányzat és egyház-politika terén erélylyel, de szelidséggel működén; az egyház-alkotmány megalkotásában tevékeny részt vevén s mindenek fölött, a szabad protestáns nevelés áldozatkész segélyezése által a nemzeties fölvilágosodást terjesztvén, mint csak kevesen. És éppen e téren tűnt föl az a pont, melyen a hazafi az egyháztaggal anynyiszor és oly kiváló módon találkozott. Midőn a Thun-rendszer túlkövetelése szegényes főtanodáinkat végveszedelemmel fenyegették: ő volt, ki a marosvásárhelyi főtanodát valódi főuri dotációjával a bezáratástól megmentette. Midőn a jog-akadémiák újra berendezése a nemzeties alkotmányosság tudatának ébren tartására az egyetlen mód vala: ő volt az egyik legnyomatékosabb tényező a marosvásárhelyi jogakadémia felállításában és pedig ismételve tetemes pénzáldozattal is. Könyvtárának jó részét a s.-szt.-györgyi fiatal tanodának ajándékozta s majd mindenik tanodánk jegyzőkönyve tud egy-egy adományáról tanúságot tenni. A protestáns egyháznak, a felvilágosodás vallásának erős hitben, jó tettekben gazdag hive!

Valóban: gyümölcsseikről ismeritek meg őket s e gyümölcsök, a nagy Teleki Domokos tettei, oly gazdag aratást mutattak, a minő az ég kegyelméből csak hosszú időközökben és csak keveseknek adatott.

Es ő is eltávozott!

Már csak alig egy-kettő, kire az itt maradtak között még reménykedéssel tekinthetünk, ki még mint ember, hazafi és egyháztag egyarántos képét mutatja a valóban nemesnek, az istentől adott erők teljes harmóniájának.

Csoda-e, ha az ily alakok körünkől távoztával aggódva, remény-vesztetten kérdjük magunktól, egymástól: *kik lépnek nyomukba?*

Széttekintünk egyházi életünk majdnem egészen letarolt, sivár térein s biztatást hasztalan keresünk.

Hideg, borzongást keltő szél sivit völgyen, hal-

mon

Sz. B.

Egy fontos indítvány, illetőleg kérelem. *)

„A magyar nemzet életképességének minden időben az által adta jelét, hogy a századnak, a melyben élt, üterét megérezte és a jobb emberiség törekvésének munkásává szegődött.“

Sámi Lászlónak ezen szavai igen találóan fejezik ki nemzetünk egyik főerényét: a józan belátást, az időket és viszonyokat helyesen mérlegelő ítéletet.

Ha a magyar faj kalandos életmódja és ősi vallása mellett továbbra is megmaradva, önkint nem tért volna át a keresztyén vallásra s a kard mellé önkint nem vette volna kezébe a békés munka szerszámaikat is: kétségtelenül már régen lelépett volna a lét szinteréről, mikint hunn, avar és besenyő rokonai.

Midőn a protestánsizmus életszíkrajja a távol nyugaton feltámadt: a kezdet után néhány évre a magyar nemzet kebelében gyult az leghatalmasabb lángra és a germán faj a reformáció kivívásában egyedüli hű és elszánt fegyvertársát ugyanazon nemzetben találta fel, mely ellen egykor irtó-háborút akart indítani.

Majd a 18. század nagy eszméi és nemes' áspirációi előtt is megnyílt a magyar értelem. Alig villant fel a Szajna partjain az emberi jogok és a kultur-állam eszméje, Magyarország is kezdett pezsdülni az élet. A francia forradalom vérlázító borzalmai alatt rejő igazságot nemzetünk józan belátása gyorsan kiválasztá s rövid idő multán a valódi szabadságnak és egyenlőségnek sehol sem voltak feköltebb bajnokai, mint hazánkban, a magyar nép kebelében.

Ma azonban a jelszó, a mely dicső elődeink kitarító erővel, oly példátlan, önfeláldozó hazafisággal küzdöttek, megváltozott.

Napjainkban nem a jog visszaszerzése a cél, hanem a visszaszerzett jogok birtokában az alkotás. Árpád fegyverrel hódította meg az országot: korunkban kulturánk által kell azt újra hódítanunk. Magyarország nagy részben nem magyar, lakóinak több mint fele nem érti nyelvünket, nem ismeri irodalmunkat, ugyanazért nem hive, vagy legalább nem buzgó és önfeláldozó hive a magyar államnak.

Napjainkban a felvilágosult magyar szellem a nemzet fenmaradásának és felvirágzásának legbiztosabb eszközt abban keresi, hogy kulturája által Magyarország népeit nyelvben és érzésben magyarokká tegye. E kultura legtermészetesb és leghathatósabb eszközei a magyar tanintézetek s különösen a középtanodák. Éppen azért a legutóbbi időkben példátlan tevékenység állott be a tanügy mezején. Állam és felekezetek, egyesek és testületek nemes hűvvel versenyeznek az elsőség felett. Mert a nemzet géniusza ma is megértette a kor intó szözetát; ma is, mint a mult századokban, gyors erélylyel siet nyugatnak elébe!

Ez általános tanügyi törekvések között méltó elismeréssel kell felemlitenünk azt, mely közelebb a szászvárosi ev. ref. középtanoda érdekében indult meg.

A szászvárosi ref. gymnasium a régi Erdély legszélsőbb nyugati felében az általános kultura mellett még két nagy eszmét képvisel: a protestánsizmust és a magyar nemzetiséget. Magas miszsiója Hunyadmegyének, Zarándmegye innenső felének és Szászvárosszék több mint 130 □ mértföldnyi területén a 230 ezernyi idegen ajku, a magyar nemzetiség és protestánsizmus iránt ellenséges indulattal viseltető lakosságot a gyenge magyar elem segítségével a magyar miveltésnek és a protestánsizmus szellemének megnyerni.

Azonban, e fontos miszsióját úgy remélheti elérni, ha jelen alárendelt helyzetéből kiemelkedve, teljes gymnasium-má fejlődik. E végből pedig az első és legfőbb kellék: a tanerök gyarapítása. Minthogy azonban jelen pénzügyi helyzetében a tanerök számát nem képes szaporítani, az iskolai előjáróság egy indítvánnyal, illetőleg kérelemmel járult a szászvárosi ev. ref. egyházközséghez azon gyöngéd viszony folytán, mely a két erkölcsi testület között létezik.

Ugyanis, a szászvárosi ref. gymnasium a szászvárosi ref. egyháznak édes leánya, mivel azt az alapot, melyre a mai középtanoda épült, azon kis gyülekezet bölcsességének és buzgóságának köszönheti, mely Szászvároson ezelőtt 200 évvel az első reformátusokból alakult. Hoszszas időkben, több mind két századon át, az iskola közvetlenül az egyházközség igazgatása és felügyelete alatt állott s csak a jelen század elején ment át az erdélyi ev. ref. egyház — főtanács közvetlen felügyelete és igazgatása alá, miután a századok több rendbeli ellenséges támadása hathatós védelmet igényelt, mint a milyent a ref. egyházközség nyujthatott.

E közeli vérrokonság érzete folytán iskola és egyház folyton vállvetve támogatták egymást. Az egyház az által, hogy az első elemi osztály tanítójának fizetését magára vállalta és papjait némi tanításra kötelezte; az iskola pedig az által, hogy az egyháztalagok gyermekeit nagyobbára teljesen ingyen-tanításban részesítette.

Ama gyöngéd viszonyból kiindulva az iskolai előjáróság, mely nem akar egykedvű szemlélje lenni korunk kulturtörekvéseinek s mely mélyen érzi a kötelelsséget, hogy neki meg kell ragadnia minden becsületes eszközt és alkalmat, hogy a gondozására bizott tanintézetet, a magyar nemzet és magyar állam e biztos támaszát, erősítse, fejlesztse: azon kérelel járult a ref. egyházközséghez, hogy a jelenleg ürességben levő nagypapi állomást változtassa át két pap-tanári állomássá.

Mindenesetre a legnagyobb elismerésre méltó az egyházközség azon intézkedése, mely szerint papjait az iskolai tanításra is kötelezte; de alig hiszszük, hogy e buzgó intézkedésnek mindig kielégítő eredménye lett volna, egyfelől azért, mert az illetők koruk előhaladottsága miatt nem nagyon feleltek meg ama kötelezettségnek; más részt azért, mivel oly csekély számú órákra vállalkoztak, hogy ez úton a tanerői hiányon csak igen kis mértékben lett segítve.

Ép azért a szóban forgó kérelem azt hozza javaslatba, hogy a második papi állomás hagyassék meg továbbra is kizárólag egyházi állomásnak minden tanítási kötelezettség nélkül; hogy azonban az iskola ne veszítse el azon két

*) Felkérés következtében közöljük a „Kelet“ 86, 88 számaiból. Szerk.

tanerőt, melyet eddigelé a két papban nyert: jövőre a nagypapi állomás — melynek jövedelméből két ember is megélhet tisztességesen — változtassék át két papi állomássá s azokra választassék két oly pap, a kik tanári képességgel birva, a nagypapot illető templomi szolgálat mellett — mit közösen végeznének — köteleztessenek hetenkint 18—20 órát tanítani a tanodában.

Teljesen osztjuk az iskolai előljárásnak azon nézetét, mely szerint az indítványozott átváltoztatás nem terhelne senkit, legkevésbé magát az egyházat, miután az egyik papi állomásnak nem végleges megszüntetése kéretek, hanem csak a körülmények szerinti üdvös átváltoztatása és pedig úgy, hogy mind a választás joga, mind az alap továbbra is az egyházköztség tulajdona maradjon.

Az igaz, hogy a dézma, mely a nagypapi fizetés alapját képezte, papi dézma s papi célokra volt hagyományozva, de bizonyára oly célból, hogy a vallás és kultúra gyarapíttassék általa s meggyőződésünk szerint is, az alapító intencióját és a hagyomány célját sokkal inkább megvalósítaná ez átváltoztatás, a menyinyiben az evangyeliom hirdetésével össze lenne kötve a tudományos miveltés terjesztése is. E mellett a vallásos élet is nagy mértékben nyerne, mivel a két pap-tanárra a rendes papság előmenetel levén, nemes versenyre nyílnék alkalom az elsőség kivívásában, a közszeretet megnyerésében.

Végre, az iskolai előljárásság meggyőződése szerint, jogi szempontból sem látszik semmi nehézség, a mi ez átváltoztatást gátolná. Ugyan is, azon alap, mely a nagypapi fizetést adja, fejedelmi adomány után az egyházköztség tulajdona, melylyel az egyházköztség mindaddig, míg az adomány célját szem előtt tartja, az állandó igazgató-tanács, illetőleg, az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyása mellett szabadon rendelkezhetik. E két testület pedig — az elő-

sorolt fontos indokoknak engedve — előre láthatólag készséggel beleegyeznek az átváltoztatásba.

Nem tudjuk, mi lesz sorsa e valóban életrevaló, nemes célu indítványnak; de a felől teljesen meg vagyunk győződve, hogy annak elfogadása nemcsak a szászvárosi ref. tanodának, a protestántizmusnak, a magyar miveltésnek és nemzetiségnek, hanem magának a szászvárosi ref. egyháznak is tetemes hasznára válnék. Ép azért teljes joggal és biztató reménnyel appellálunk a szászvárosi ref. egyházköztség tagjainak bölcs belátása, hazafisága és egyháziasságához, hogy legyenek méltó utódai józanon gondolkozó, az időt és viszonyokat helyesen megítélő őseinknek, mutassák meg életképességüket, szegődjenek munkásaivá szadzadunk kulturtörekvéseinek s elfogadva ez indítványt: alkossanak Szászvároson egy erős, reformatus, magyar főgymnáziumot!

Főlöszleg is talán megjegyeznünk, hogy az iskolai előljárásság érdemekbe megöszült főgondnok-elnöke, a tanodának buzgó Moecenása, jóltevő édes atya, gr. Kún Kocsárd ur ő méltósága — ki szeretett gyermeke sorsán mindig a legmelegebb részvétellel csüng — teljes szívéből és lelkéből óhajtja a kérelmezett átváltoztatás elfogadását. Sőt e végett újabb áldozatokra is kész. Jelesen az utóbbi presbiteri gyűlésen azon ünnepélyes ígéretet tette, hogy az esetben, ha az iskolai előljárásság kérelme elfogadtatik, a szászvárosi szegény magyar tanulók fölségélyésére 5000 frtos alapítványt tesz. A nemes gróf ez ajánlata újabb bizonyága azon melegen érdeklődésnek, melylyel tanügyünk és általában nemzetiségünk iránt viseltetik.

Vajha, e fontos tanügyi mozzanatokról mielőbb azt tudósíthatnók, hogy azok nemzeti kulturánk jelentékeny támogatása érdekében ténynyé váltak!

Szászvárosi.

TÁRCA.

Péter sziklája Romában.

(A római pápa-uralom alapjának megvilágosítása.)

(Folytatás.)

E hit — ha már megszületett — ép úgy megtette hatását, bár költeményen, vagy koholt hagyományon alapult is, mintha csakugyan valódi történelmi tény lett volna alapja. De megfordítva: az apostolnak tényleges jelenléte és működése Romában semmit sem segített vala a dolgon, ha az a felőli hit elő nem áll s el nem terjed; úgy hogy nem Péter a maga jelenlétével s apostoli működésével, hanem a népeknek abban vetett hite alapítá meg s tartá eddig fenn a római hierarchiai pápai uralmat. Ama nagyszerű eredmény, melyet a római theologusok e kérdés tárgyalásánál oly gyakran s diadalmasan hangsúlyoznak, itt mint jelentőség nélküli, figyelmen kívül hagyandó. Itt csak arról van szó, az a kérdés: hogy ez általános nép-hit, mely ez eredményeket szülte, honnan származék; vajjon, valódi történelmi tényekből és igaz hagyományokból, vagy pedig költeményekből és meghami-

sított valótlán hagyományokból, melyek mint valóságok s tények valának hirdelve, terjesztve s úgy találtak hitelre? Ez tehát a mit kissé tüzetesebben meg kell vizsgálnunk.

Az első bizonyosság, kit a kérdéses tárgyban és az arra vonatkozó hagyomány mellett felhoznak, római Klemen, a ki a romai főpapságban, mint Péter utóda, említettik. A korinthusi gyülekezethez intézett kör-levelében (Kr. u. 70 körül) Pétert azok között említi, (1. cap. 5.) kik sok fáradságot és szenvedést állottak ki s mint méltatlan gyűlölet s üldözés áldozatai vértanui halált szenvedve, az őket megillető helyre jutának. Hasonlót, sőt nagyobbat mond ugyan ő Pálról, hozzá téve azt is, hogy „ő mind kelet, mind nyugat bajnoka, ige-hirdetője volt s miután az egész világ előtt bizonyosságot tett az igazságról, a célnál, a nyugati birodalomban az (római) uralkodók közt vértanu lett.“ Világos, hogy ez idézett hely sokkal inkább ellene, mint mellette szól a Péter római püspökségéről elterjesztett hagyománynak. Ha Péter, Pálhoz hasonlóan, működött Romában és ott halt meg, miért mondja Clemens csak erről, hogy keleten és nyugaton

bajnokilag munkált a jézusi hit terjesztésében s nyugaton halt meg és miért nem mondja ugyanezt Péterről is? Bizonyynal azért, mert ezzel Clemens Pálról valami oly különöst, oly jellemzőt akart mondani, mi a másakra nem illet; mert ellen esetben, ha igazságot akart írni, mindkettőről ugyanazt kellett volna mondania. Itt azon ellenvetést sem lehet tenni: hogy Péterről azért nem irt hasonlóan, mivel az ő római működése általában ismeretes dolog volt; nem, mert ha Péternél az lett volna a hallgatás oka, ugy azt Pálnál is figyelembe kellett volna vennie, mivel az ő római útja, ottani működése és halála igazán általában ismeretes volt.

A következő fejezet azon szavaiban sem lehet Rómára vonatkozást találni, melyekben Péter és Pál az üldözöttek és vértanuk közt említetnek, kik „közöttünk“ szép példányképek valának. Clemens a korinthusiakhoz ír és semmi célzás, semmi ok nincs arra, hogy a „közöttünk“-et a római egyházközönségre lehessen vinni; hanem itt sokkal találóbban s a korinthusiakra nézve is hatályosabban azon idő egész keresztyéniségére történt vonatkozás. Ez onnan is látszik, hogy az apostolok, mindketten az ó-testamentum hősei után vannak felemlítve, mint olyanok, kik azon korért, a „mi korunkért“ munkáltak. Így tehát világos, hogy a „közöttünk“ alatt az azon korbéli keresztyénység, a kortársak valának érteve,*) nem pedig csak a római keresztyének.

Mint második bizonyosságot fel szokták hozni a sokkal későbbi antiochiai (pseudo) Ignácot. Ez a rómaiakhoz intézett (állítólagos) levélben (116 körül) mondja: „Nem parancsolok én nektek, mint Péter és Pál“ és oda teszi: „azok apostolok voltak, én egy elítélt vagyok; azok szabadok, én jelenleg fogoly.“ E helyből ismét azt akarják okvetlen kihozni, hogy Péter ugy, mint Pál Rómában volt s ott mint püspök működött.**) Ignác ugy szólhatott kétségkívül mindkét apostolról, mint a legkitünőbb s leghatalmasabbakról a nélkül, hogy Péternek netalán római működésére célzania kellett volna; mert mindenestre Péter tekintélyes szerepet vitt Pál mellett a keresztyénység első elterjesztésében, mit éppen a római theologusok fognának legkevésbé kétségbe vonni. Ezzel tehát a működési helyre nincs semmi célzás téve, csak a munka mértékére. A működés helyére azért sem lehet itt célzást látni, mivel ez esetben, a mi később van mondva, nem lesz összhangzó azzal, mert Pál is mint fogoly ment Rómába s így éppen Pált — Rómában léte alatt — nem tehette magával szembe ellentétül Ignác, hanem csak azon állapotában, midőn Pál egyebütt működött. Ha Pált Rómában léte alatt értette fennebbi szavaiban, ugy a helyett, hogy ellentétül állítsa magát, éppen vele hasonlóan kellett volna feltüntetni.

Dionisius korinthusi püspök mindjárt a 2-ik század közepe után azt írja a római gyülekezetnek, hogy a korin-

*) Mikint az I. cap. 55. fejezetében a pogány hősiesség megemlézése után még szélesebb értelemben a „közöttünk“-höz (év úján) a boldogult Judit és a hitben tökéletes Eszter is hozzá számíttatik.

**) Perrone erre azt mondja: Equis non videat apertam allusionem ad hos apostolos, qui Romanos instituebant, immo eum loqui de renotissima? Azokra, kik ezt nem látják, vagy az Ignác-féle levelek valóságát kétségbe vonják, következik azon ítélet: quo non impellit haereticus furor!

thusi gyülekezetet Péter és Pál alapították és hogy együtt*) tanítottak, azután pedig hasonlóképp együtt Itáliába mentek, ott is tanítottak s ugyanazon időben mint vértanuk kivégeztettek (Euséb. után hist. ekk. II. 28.) De mi okmányilag tudjuk, mutatni a két korinthusi levélből, hogy Péter nem volt ezen gyülekezet társalapítója, jóllehet ott már korán felüté fejt egy zsidó-keresztyén felekezet, mely magát Péterről nevező (I. Kor. 1. 10) és mi tudjuk a cselekedetek könyvéből, hogy Pál nem Péterrel jött Itáliába, hanem egyedül, mint fogoly. Dionisius tehát nagyon is megbízhatatlan bizonyosságnak mutatja be magát s így az ő állításai ily fontos és vitás kérdésben nem igényelhetnek semmi nyomatékot.

Mindezekből egyszersmind arról is meggyőződünk, hogy bizonytalanság és téves tudomás uralkodott már akkor az apostol tevékenységi körét illetőleg. Ha maga a korinthusi püspök, a korinthusi keresztyén egyház alapítását illetőleg, a nevezett páli levelek létezésének dacára sem birt helyes tájékozottsággal s tudomással s magát váltatlan, mondászerű hagyományok által engedé vezetetni: menynyire bizonytalannak kellett lenni más egyházakról való ismeretüknek s ily módon mily nagy mértékben kellett hogy kiszorítsák a mondák valótlanságai a történelem valódi tényeit!

Irenaeus említi csak ugy alkalmoszerűleg, hogy Péter és Pál Rómában az evangéliomot hirdették és az egyházat megalapították. Ez onnan van, hogy azon időben, midőn ő Rómában volt, (176 körül) már az e felőli hagyományos hit Rómában ki volt fejlődve. Ezzel szemben tény az, hogy Pál nem tekintethetik a római egyházközönség megalapítójának, miután odamenetelekor már egy életképes, bár vezér nélküli közönséget talált ott; így tehát az sem birhat semmi történelmi súlylyal, ha Irenaeus más helyt is mondja, hogy a boldogult Péter és Pál apostol alapítá az (római) egyházat és a püspöki hivatalt Linusnak adták át. Őt követte — szerinte — Anacletus és az apostolok utáni harmadik helyen Clemens. A következők rende másoktól másképp iratik s ez időben még egyáltalán bizonytalanság uralg a római egyház kezdete s első története felett.

Felhozzák még (a 2-ik század végén) Tertuliánt is, mint tanút, mivel ő szerencsésnek nevezi a római egyházat, mert annak Péter és Pál hagyták hátra az evangéliomot. Azonban, hogy történelmileg menynyire megbízhatlan ő is, kitűnik abból, miszerint ép azon határozottsággal adja elő, hogy János apostol Rómában forró olajba vettetett, honnan sértetlenül jött ki; pedig mindezekről a tények történelme éppen semmit sem tud.**)

Hivatkoznak végre még Kajus romai presbiterre, (210 körül) ki az apostolok győzelmi jeleiről s emlék-oszlopaírói beszél, melyek láthatók a vatikánban és az ostiai úton. Rómában még később is bizonytalanság uralkodott e felett és a Damasus római püspök által a 4-ik század vége felé hátrahagyott felirat szerint a Pál és Péter sirja a via Appia mellett keresendő. Ha ezen „győzelmi oszlopok,“ a későbbi vélemény szerint, sirhantok és siremlékek, akkor valóban nem gondolható, hogy a vatikánban, azaz, a császári kertekben, a Neró alatti keresztyén üldözés színterén s általában a császári városban, egy üldözött, megvettetett és kivégezett keresztyénnek nyilvános siremléket emelni, megengedték volna. Tehát a két siremlékről szóló monda ép

*) Megcáfolja ezt maga az apostol; mert azon esetben nem irhatott volna így: „En szültelek titeket (I. Kor. 4. 15.) én plántáltam, Apollos öntözött.“ (I. Kor. 56.)

**) Dr. Lang H. „Ay egyházi atyáknak hiszékenységök és felfedezési vágyuk határt nem ismer.“ Ritschl. „Az apostoli korról igen keveset tudnak s a mit tudnak is, nagy részben rosszul tudják.“

anynyi történeti súlylyal bir, mint anynyi mások; p. o. mint az állítólagos lábnyomokról szóló. E lábnyomokat a hagyomány szerint Krisztus akkor hagyta hátra, midőn Róma előtt Péter elébe állott, hogy őt félénkségeért megdorgálja; e lábnyomok Rómában a „Domine quo vadis?” nevű

templomban, vas-rácsozattal bekerítve, ma is mutogattnak a hívők épületére.

(Folytatása következik.)

Léndárt József,
papjelölt.

„Magna ingenia conveniunt!”

Tisztelt szerkesztő ur!

A mélt. állandó igazgató-tanács, egy kellemetlen incidensnél fogva, nem régen azt a határozatot hozta, hogy legatusaink számára nem az egyes főtanodák tanári kara külön-külön, hanem a nagy-enyedi theol. fakultás szerkeszse az innapi conceptust, valamenynyi legatus aztán e logilletékesebb központból szétküldött megbízó levéllel bocsáttatván ki a hivek közé.

Az idei husvéti szent innepekre kibocsátott legatusok egy valóban szép s mint bárki meggyőződhetik a szövegből, mélyen az író szívéből fakadt vallásos elmélkedéssel szálltak ki körünkbe, mint megbízó levéllel, mely elég bizonyítéka annak, hogy a mélt. igazgató-tanács csakugyan nem bizhatta volna avatottabb kezekre e munkát, hivatottabb írókra a szöveg elkészítését, mint nagy-enyedi theol. fakultásunk nagytsz. tanáira.

De minél inkább szívünkhez szólt az író, s hogy ugy mondjam, éppen az erdélyi nép, a magyar hívő érzelmeit és gondolkodási menetét találta el az alább közlendő conceptusban: annál nagyobb megbotránkozással kellett tapasztalnom, hogy az eredetiségére anynyira büszke német tudományosságnak egy kontár szolgája, még az irodalmi moral törvényeit is lábbal tiporva, elég szegyeentelen tudott lenni és már 1873-ban plagiomot követett el a mi derék fakultásunk derék tanárainak e legujabb datumu (1876. april. 5-én kelt) művén. Ugyanis, dr. (s még Dr. is!) Adolf Hausrath „Religiöse Reden und Betrachtungen“ (Leipzig: F. A. Brockhaus, 1873.) című művének 126—127 lapjain szórúl-szóra így olvassuk:

(Magyar szöveg 1876-ból.)

„Miként az erőszakos rázkodások és kimerítő harcok után a béke ohajtott követe, mikint a tél zivatarai és fagyaló hidege után a tavasz első kedves gyermekei: úgy legyetek üdvözölve mindnyájunk által a mi urunk feltámadásának és megdicsőítésének napjai, mint előhírnökei a menynevei békének, derengő hajnala az örök tavasznak! Az enyhe szellő, mely határainkról a zordon telet elűzte, mely új életre ébreszti az alvó természetet, mely mindenfelé felvirulást és tenyészetet eszközöl, nem azon isteni ígéretet susogja-e füleinkbe: mindaddig, míg a föld el nem mulik, vetés és aratás, fagy és meleg, nyár és tél, nappal és éjszaka nem szünnek meg lenni. És ezen nap örvendetes izenete nem a szent költő szavait hirdeti-e: „az urnak angyala azok körül táboroz, kik őtet félik és segítséget nyujt ő nekik“ (Solt: XXXIV. 8.)

„Mert ezen örvendetes izenet alapeszméje utóvégre is ez: Krisztus feltámadott, az ur nem tagadta meg az ő küldöttjét, az atya nem feledkezett meg az ő fiáról. Bárminő erőszakkal tombolt is a tél vihara s utoljára is bárminő makacs fagygyal és dermesztő szelekkel igyekezett magát megboszszulni, az enyhe tavasznak még is csak be kellett következni; és bárminő nagy hatalommal és ekkeseredéssel léptek is fel Jézus ellen az igazságnak kérlelhetlen ellenségei, még sem valának képesek, még a Galgotha gyalázatával sem valának elég hatalmasok, a boldogító új világosságot elfojtani, az igazság diadalát meggátolni. E szerint a husvét ünnepe nek evangyelioma réánk nézve azon boldogító kezességet nyujtja, hogy a gonosz és csupán aljas önérdék, vagy boszszutól vezérelt emberek minden fondorkodásai, törekvései legfőlebb csak pillanatnyi előnyt vivhatnak ki, de isten bölcs intézkedései és tanácsa ellen semmit sem képesek elérni és hogy utoljára annak részébe jut a diadal, a ki az igazságot és örök jogot szolgálja e földi életben.“ sat.

Garda József,
igazgató tanár.

Hegedűs János,
theol. tanár, mint h. jegyző.

(Német szöveg 1873-ból.)

Wie nach gewaltigen Erschütterungen und Kämpfen der ersehnte Bote des Friedens, wie nach des Winters Stürmen und Frösten die ersten lieblichen Kinder des Frühlings, so seid auch ihr uns willkommen, Tage der Auferstehung und Rechtfertigung unseres Herrn, Vorboten eines himmlischen Friedens, Morgenroth eines ewigen Frühlings! Weht uns doch aus diesen linden Lüften, die den Winter begraben, die göttliche Verheissung entgegen: Solange die Erde steht, soll nicht aufhören Samen und Ernte, Frost und Hitze, Sommer und Winter, Tag und Nacht. Verkündigt doch die frohe Botschaft dieses Tages des Dichters Wort: Der Engel des Herrn lagert sich um die her, so ihn fürchten, und hilft ihnen aus.

Denm das ist doch der Grundgedanke dieser Botschaft: Christ ist erstanden, dass der Herr seinen Gesandten nicht verleugnet, dass der Vater des Sohnes nicht vergessen hat. Wie gewaltig auch des Winters Stürme tobten, und wie spät er sich auch rächte mit tückischem Frost und schneidenden Lüften, dennoch musste es Frühling werden, und wie auch die Feinde der Wahrheit sich stemmten gegen Jesum, sie vermochten dennoch nicht, dass neue Licht zu dämpfen. So ist uns dass Evangelium des Ostertags die selige Bürgschaft, dass alle Ränke und Anschläge der Menschen nichts vermögen wieder Gottes Rathschluss, und dass dem allezeit der Sieg verbleibt, der Wahrheit und Recht auf Erden vertritt. ect.

Dr. Adolf Hausrath,
ord. öff. Professor der Theologie an der
Universität Heidelberg.

Tudom ugyan, hogy a t. szerk. urnak egyszer-másszor volt egy kis vitája nagy-enyedi theol. fakultásunk tanáiraival, de bizom igazságérzetében, hogy nem fogja tűnni az eredeti magyar tudományosság e csufos megrabolatását s nem engedi dr. Hausrath uramnak, hogy ily páva-tollakkal ekkeskedjék, midőn neve alatt oly részleteket ad világgá, melyek mások szívének és agyának szülöttei. Itéljen e tudós dr. felett az irodalmi közvélemény.

Fogadja t. szerk. ur nagyra-becsülésem kifejezését.

Egy patronus.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A kolozsvári tüzvész tömérdek kárai mellett, a kolozs-dobokamegyei tanker. tanító-testületet is azon csapás érte, hogy mintegy 400 művet magába foglalt könyvtára 600 frt értékig elégett. Bizalommal fordul most az említett tanító-testület a könyvkiadókhöz, könyvvarusokhoz, társ-egyletekhez, pályatársaihoz és tanúgy-barátokhoz, hogy könyvtára újból alkothatása céljából akár az oktatás körébe tartozó szakmunkák ajándékozásával, akár pénzzadományokkal gyámolítani sziveskedjenek. Melegen ajánljuk e felhívást mindazok figyelmébe, kik elég részvétellel osztják meg a csapás feletti veszteséget s kik méltányolni tudják a nevelés fontosságát.

— Immár köztudomásu dolog, hogy a vásárhelyi égés két papi, egy kántori lakot és egy iskolát is elhamvasztott. Méltó elismeréssel kell megemlékeznünk arról, hogy az ottani keblbi egyház-tanács a kárt szenvedett egyházi hivatalnokok számára 200 frtot szavazott meg, a melyből való részesedésről azonban egyik lelkész, Vas Tamás, lemondott a nagyobb kárt szenvedettek iránti tekintetből. Valamint a legnagyobb tisztelettel emlékszünk meg gr. Mikó Imre ő nagyméltóságáról, ki mindig első ott, hol segíteni kell, hogy az égés után azonnal 6000 frtot utalványozott a földhitel intézetnél öt évre — minden kamat nélkül a tüzkárosultak javára. — Egyszermind felhívjuk olvasóink figyelmét a lapunk végén közre adott felhívásra, melyet a püspöki hivatal bocsátott szét s kívánjuk: vajha, kedvező eredményt mutatna fel.

* Szabó Sámuel, csak mindig Szabó Sámuel. Most hivatalos lapjukban, a „Magyar Polgár“ idei 101. számában „szellemdús szemtelenségnek“ nevezi, a mit róla, mint a helybeli egyetem előadásait ingyen hallgatóról közelebb iránk, mert neki „index“ van. Tehát rendes hallgató s így annál jobban bizonyítja ő maga is multkori állításunkat, hogy nem oly kicsire tartja ezt az egyetemet, mint pártjuk ellihetni akarná. Különbön, a mit irtunk, megirtuk s fölszólítjuk, hogy mutassa be azokat az „okmányait,“ melyek bebizonyítják, hogy a bölcsészeti kar általa névszerint is megnevezett két tanárának előadásait nem ingyen hallgatta éveken át. Ilyen okmányokat nem mutathat, mert ilyen okmányai nincsenek, s így csakugyan a bölcsészeti kar ingyen hallgatója volt. Ő ugyan azt mondja, csak „vendégkép.“ Pedig, ha mint maga mondja, az egyetem rendes hallgatója öt félévig volt, kötelessége volt ismerni a „Lecke-pénzi szabályzat“ amaz öt félévben érvényes 27. és 28. cikkelyeit, melyek szórul-szóra így hangzanak: „27. §. A félév első 10 napjaiban szabad minden leckén vendégkép megjelenni, azaz, vendégkép hallgatni a nélkül, hogy ez által a lecke-pénz-fizetés kötelezettsége megállapíttatnék. 28. §. Ezen határidőn túl becsstelenségnek tartatik valamely fizetéses leckét a tanárnak járó lecke-pénz fizetése nélkül rendszeren látogatni.“ Erre kérünk már most valami „szellemdús“ — — kadenciát. . . Mert ez a fő, melyet nem lehet azzal elűzni, hogy a cikkiró szemtelen, mint Szabó Samu mondja, e lapok szerkesztője pedig tudatlan, a mint valami Enyedi ur elhatározta a „M. Polgár“ 102-ik számában.

— Halálozás. Vajna Antal, a n.-enyedi ref. főtanoda egyik érdemekben gazdag tanára folyó hó 7-én rohamos tüdő-gyulladásban megszűnt élni. A megboldogult az egyik vala azon két tanár közül, kik még a régi Enyed régi tanári karából fönmaradtak s mintegy képviselői valának az egykor oly fényes tanári kar hagyományos tekintélyének. Szilárd kötelesség-érzet, fáradhatatlan buzgalom, az intézet érdekeinek lélekismeretes szolgálata voltak a jellemvonások, melyek az elköltözöttet oly szépen díszítik s nem csak a család, hanem a főtanoda, egyházkerület és a magyar tanúgy

előtt is feledhetetlenné tették alakját. — Sok hálás tanítvány fogja e sorokat méltó szomorúsággal olvasni: midőn emlékeztére áldást kívánunk; áldást, a melyet az igaz és hű munkás egy hosszú élet tetteivel valóban kiérdemelt. Nyugodjék csöndesen! Reméljük, hogy valamelyik tanártársa s lapunknak barátja, nem fog késni, egy teljes életirati vázlattal örökíteni meg a deréknek emlékezetét ez úton is.

— Az iskolai takarékpénztárak gyakorlati életbe-
léptetése. Weisz Bernát, az iskolai takarékpénztárak lelkes terjesztője, igen érdekes levelet kapott a napokban Schröter Carina tomesvári tanítónőtől. E nő őszintén bevallja, hogy kezdetben ő is határozott ellene volt ezen új intézménynek, azonban miután a városi tanács azt dr. Vargics buzgólkodása folytán minden községi iskolában meghonosította, fokozatosan meggyőződött arról, hogy az „iskolai takarékpénztárak a nevelés leghatalmasabb segédeszközei s mindaz, mi ezen intézmény ellen felhozatik, alaptalan s a gyakorlatban nem áll.“ Például felhossa azt is, hogy a látszólagosan leghatalmasabb ellenvetés, mintha ezen intézmény a szegények s gazdagok között irigységet s lenézést költene fel, a gyakorlatban soha sem észlelhető. Ellenkezőleg, míg a gazdagabb szülők gyermekei alig ügyelnek a takarékpénztárakra, a szegényebbek s legszegényebbek minden erejüket megfeszítik, hogy valamit megtakaríthassanak: „Igy tehát — mondja levele végén — mint előbb említém, maga az ügy által lettem megnyerve az ügynek s ez az ügyre nézve sokkal nagyobb diadal, mintha tisztán szavak s dicsérek által lettem volna megtérítve, anynyival inkább, mert meggyőződésemhez szilárdan szoktam ragaszkodni; most már őszintén öhajtom, hogy az iskolai takarékpénztárak minden ellenei honosítsák meg, habár csak kísérletkép, ezen intézményt s meg vagyok győződve, hogy ők is csakhamar megtérnek az en nézetemre.“ Ajánljuk e figyelemre méltó nyilatkozatot különösen a tanítók figyelmébe.

— Baptisták a fővárosban. Mayer Henrik, mint a fővárosi baptisták hitfelekezetének szónoka és elnöke, engedélyt kér a belügyminiszteriumtól, hogy a baptista felekezetről nyilvános előadásokat és szónoklatokat tarthasson. Mint hogy azonban a magyar törvények baptista-felekezetet nem ismernek, ennél fogva a belügyminiszterium Mayer Henriknek nem engedte meg, hogy mint az említett hitfelekezet hit-szónoka hitszónoklatokat tarthasson: jogában áll azonban, hogy mint magánember az említett felekezetről nyilvános előadásokat tarthasson, feltéve, hogy erről a rendőrségtől a szükséges engedélyt kinyeri. Minthogy továbbá Mayer Henrik a belügyminiszteriumhoz benyújtott kérvényében azt adja elő, hogy a baptista-felekezet a fővárosban már 1874. óta fennáll, ennél fogva a belügyminiszter felhívta a fővárosi tanácsot, hogy az említett felekezet létéről, szervezetéről es hatásköréről magának meggyőződést szerezvén, az eredményről hozzá minél előbb jelentést tegyen.

— Hiány theologusokban. Hogyan lehet ezen segíteni? Erre Janus az „Im neuen Reich“ című lipcei heti közlönyben kissé különös, de nem érdektelen feleletet ad. Nem lehetne-e az — vélekedik ugyanis — hogy a mind jobban fenyegető theologus-hiány idejében, a néptanítóknak lehetséges tételnek, hogy falusi papok lehessenek? Gyakran történik, hogy tényleg azok is, mert nem csak hogy a valásoktatás az ő gondjuk az iskolában, hanem a mellék-templomokban a papot is egészen helyettesítik. Erre teljesen elég volna egy félévi, legfőlebb egy évi folyam valamely semináriumban, vagy pedig segédkezés egy öregebb, tapasztalt lelkésznel. E berendezés haszna — mondja Janus — számtalan volna. Ez eljárás nem csak segítene egyszerűen a theologus-hiányon, hanem lerontaná azt a gátot is, mely egyház és is-

KÖRÖZTETNEK.

kola között emelkedik. Egy ilyen tanító-pap nem állana többé ellent az egyházi állásnak, mint valamely ellenséges hatalomnak, nem volna alkalmatlan államelles garázdálkodáshoz; végre, mint hogy képzettsége a nép műveltsége körét nem igen haladja meg, képes volna a papi hivatal mindinkább tűnő befolyását ismét helyreállítani.

= A tanítók fizetésének minimuma. Németország nagy városai a tanítók fizetésének minimumát illetően legkövetkezőleg sorakoznak egymás mellé: München 1629 márka (1 márka = 1/2 ezüst forint). Stuttgart 1606 m., Berlin 1560 m., Lipse 1350 m., Danzig 1298 m., Köln 1230 m., Boroszló 1200 m., Altona, 1200, Stettin 1035, Königsberg 900 márka

= A porosz tanító- és tanítónő-képző intézetek száma most épen száz. Legtöbb van Sziléziában, van 10 katolikus és 7 evangélikus; a porosz tartományba van 9 ev. 4 kath. — 10—10 intézete van Bradenburgnak, Szászországnak és a rajnai tartománynak; Hannovernek van 9, Pomerániának 8, Vesztfáliának 7, Posennek és Hessen Nassau-nak 6—6, Schleswig-Holsteinnak pedig 4 képzője.

= IX. Pius ruhataráról egy olasz lap ezeket tudja: A pápa minden felöltője vagy fehér, vagy vörös posztóból van. Évenként öt fehér kámszát visel el, mert mint szenvedélyes tubakólok nagyon hamar bepiszkolja azokat. Minden kámsza 400 frankba kerül. Vörös köpenyego, melyet évenként csak egyszer cserél fel újjal, 800 frankba kerül. Selyemharisnyáit egy belga gyár szolgáltatja neki, pájáját 80 frankon, ellemben sarui, melyek az egész keresztyénségnek figyelemtárgya, római cég készítményei. Új sarura minden hónapban egyszer kerül a sor. Egy közönséges pár himzett kereszttel ellátott saru értékét 120 frankra becsülik. Van a pápának oly saruja, mely gyémántjaival egy millió frankot képvisel. A pápa elviselt ruháit, cipőit hitbuzgó zarándokok drága pénzen veszik meg.

= A hírlapok és folyó iratok statisztikája. A földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. k. miniszteriumban a hírlapok és folyóiratok statisztikája összeállítván, az eredmény kitüntette, hogy a magyar korona területén 1875. évben megjelent összesen 325 hírlap és folyóirat és pedig: a) politikai tartalommal: magyar nyelven 87, magyar-tót nyelven 1, magyar-orosz nyelven 1, horvát nyelven 3, német nyelven 42, tót nyelven 6, szerb nyelven 4, román nyelven 6, olasz nyelven 1, összesen 151; b) szépirodalmi lap: magyar nyelven 10, horvát nyelven 2, német nyelven 5, szerb nyelven 3, román nyelven 1, összesen 21; c) szaklap: magyar nyelven 92, horváth nyelven 11, német nyelven 20, tót nyelven 6, szerb nyelven 2, román nyelven 4, olasz nyelven 1, heber nyelven 3, összesen 139; d) élclap: magyar nyelven 5, horvát nyelven 1, német nyelven 5, tót nyelven 1, szerb nyelven 1, román nyelven 1, összesen 14. Ezen hírlapokból és folyóiratokból, a fennebbi évben postán szétküldetett összesen 18.964,533 darab szám, és pedig: a) politikai lap: magyar nyelven 6.967,960, magyar-tót nyelven 6844, magyar-orosz nyelven 22,752, horvát nyelven 534,851, német nyelven 5.460,146, tót nyelven 224,989, szerb nyelven 311,892, román nyelven 264.392, olasz nyelven 28,310, összesen 13,822,136; b) szépirodalmi lap: magyar nyelven 1.179,236, horvát nyelven 44,026, német nyelven 48,153, szerb nyelven 87,370, román nyelven 41,600, összesen 1.400,385; c) szaklap: magyar nyelven 2.643,055, horvát nyelven 74,177, német nyelven 339,664, tót nyelven 66,362, szerb nyelven 4147, román nyelven 11,522, olasz nyelven 640, heber nyelven 233,690, összesen 2.346,103; d) élclap: magyar nyelven: 297,574, horvát nyelven 6142, német nyelven 78,952, tót nyelven 5021, szerb nyelven 340, román nyelven 7800, összesen 395,819 darab.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betüivel Kolozsvárt.

Mai számunkhoz van mellékelve az „Erd. ev. ref. egyházker. egyház-jogának“ 17—18 iva.

364.—1876.

Az „Erd. prot. közlönyben“ közzététel végett igazgató-tanácsunk által közzététel a nagyméltóságú vallás- és közoktatási miniszter által folyó évi 7957. szám alatt közzétett alábbi pályázat.

A fehértemplomi állami gymnáziumban az 1876/7 tanév kezdetével az V-ik osztály életbe fogván lépni, két betöltendő tanszélre, melyek egyike a „magyar és latin nyelvészet“ a másika a „természetrész és természettan,“ ezennel pályázat hirdettetik.

Ezen állomások mindenikével 1200 frt fizetés, 200 frt lakbér és 100 frtnyi ötödéves pótlék van öszszekötve.

Pályázók a vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz címzett folyamodványukat, melyben életkoruk, vallásuk, állapotuk, végzett tanulmányaik, tanári képesítésük, eddigi netaláni szolgálatuk, végre a magyar, vagy német nyelvben való tökéletes jártasságuk okmányokkal igazolandók, ha szolgálatban vannak, előjáróságuk útján minősítvényi táblázat kíséretében, különben pedig közvetlenül a magyar határvidéki tankerületi királyi főigazgatósághoz Szegedre, f. évi június 15-ig, mint a pályázat véghatárnapjáig küldjék be.

Tanképzett pályázók hiányában, nevezett állomások 800 frttal díjazott helyettes tanárokkal fognak egyelőre betöltetni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsától.

Kolozsvárt, 1876. ápril 27-én.

Gr. Mikó Imre,
elnök.

Bodor Antal,
titkár.

376.—1876.

Becsés lapjában, az „Erd. protestáns közlönyben“ leendő közzététel végett értesíti igazgató-tanácsunk biztatlendőséggedet, hogy a nagyméltóságú vallás- és közoktatási miniszter urnak folyó évi 8648. szám alatt kelt leiratával közzététel a következő pályázat:

A nagy-szebeni királyi állam-főgymnáziumnál a latin- és görög-nyelv tanszéke üresedésbe jövén, annak betöltésére ezennel pályázat hirdettetik.

Ezen állomással 1200 frt évi rendes fizetés, 200 frt lakbér s ötödéves 100 frtnyi pótlék élvezése van egybekapcsolva.

A folyamodványok, melyekben az életkor, vallás, állapot, végzett tanulmányok, nyelvismeret, a tanári vizsgálat sikeres kiállása, az eddigi szolgálat okmányokkal kimutatandó, a nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. k. miniszteriumhoz címezve, a már alkalmazásban levőknél minősítvényi táblázat kíséretében közvetlen előjáróságaik útján az erdélyi tankerületi kir. főigazgatósághoz Kolozsvárt nyújtandók be, 1876. évi június 15-ig.

Az erd. ev. ref. egyházkerület áll. igazgató-tanácsától.
Kolozsvárt, 1876. május 4-én.

Gr. Mikó Imre,
elnök.

Bodor Antal,
titkár.

= A püspöki hivataltól a következő felhívás küldetett szét: A tűzvész mely M.-Vásárhelyt oly megdöbbentő mérvben elpusztította, ott levő ref. egyh. községünknek két paplak, iskolaház és tanítólak leégvén, nem könnyen pótolható károkat okozott. E szomorú esettel alkalom nyílt, megmutatni ker. szeretetünk erejét. Felhivom azért tiszteletedet: sziveskedjék e hamuba dült egyházközségünk felsegélésére az egyes egyházközségeket adakozásra felszólítani s a gyűlt öszszegyet beküldeni.

Felölős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, MÁJUS 18. 1876.

281—20. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — nová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Meghívó a ker. közgyűlésre.

I.—1876. k. gy.

A szervezeti törvény III-ik pontja értelmében reám ruházott kötelességből kifolyólag, az ezen törvény I. és II. pontjaiban meghatározott és szervezett egyházkerületi közgyűlést, a múlt évi egyh. kerületi közgyűlés 75. szám alatt kelt határozata értelmében, Nagy-Enyed városába f. évi június 11 és következő napjain megtartandólag egybehívom és egyidejűleg atyafiságosan felkérem (c i m e d e t), anyaszentegyházunk új szervezeti törvényhozó s legfőbb kormányzó hatóságának öltök közgyűlésen való részvételre.

Ezen közgyűlés fontosabb tárgyait a következő ügyek képezendik:

1) Az egyházi törvénykezési eljárás módosítását tárgyazó javaslat.

2) Egyházkerületünk lelkészei központi özvegy-árvai gyámintézete szervezésére vonatkozó javaslat.

3) Az egyházközségek takarékmagtárjai szabályozását tárgyazó javaslat.

4) A desolált egyházközségek vagyoni viszonyai rendezését tárgyazó javaslat.

5) A tanítói özvegy-árvai kegy-év megszüntetését tárgyazó javaslat.

6) Az egyházközségekben gyermek-menhelyek felállítását tárgyazó indítványra vonatkozó vélemény.

Kolozsvárt, 1876. évi, május 11

Gr. Mikó Imre.

Derék példa.

Volt egy időszak, a midőn az 1868. XXXV. II-dik törvénycikk ellenében egyházkerületünk egy kis oppozíciót próbált kifejteni s különösen a felekezeti iskolák községekkel való helyettesítése elébe tulságosan sok akadályt gördített. Ott is, a hol a felekezeti iskola megszüntetéséből s a községeknek, vagy állami-nak fölállításából a nemzetiségi és felekezeti érdekek semminemű kárt nem szenvedtek; ott is, a hol az

egyház szegénysége nyomán csak a tanügy rovására történhetett a községi iskola felállításának meggátolása: ott is tapasztaltuk néha a joghoz való merev ragaszkodást, a felekezetiesség káros és eszélytelen küzdelmét az állammal szemben, a közmiveltség terjedésének nagy kárára.

De míg a felsőbb hatóságok részéről ily irányban szemlélők e meddő harc folytatását, addig tulfelől, az egyes egyházakban, sok helyt az a tendencia uralgott, hogy a felekezeti iskolák fentartásával járó terhektől minél gyorsabban megmenekülhessenek s látunk igen jó anyagi helyzetben levő egyházakat, melyek készek voltak még a felekezeti és nemzetiségi veszélynek is kitegni magukat, csak hogy ne kelljen a köz-, a nevelés-ügy oltárára áldozatokat hozniok.

E határozottan protestáns-ellenes irányzat, úgy látjuk, mind fen, mind alatt szünőben, öszszeesőben van s mint minden új alkotás előbb nagy hullámokat ver, melyek természetszerűleg a szélsőségekben mozognak, de aztán lassankint visszatérnek a habok a rendes mederbe: nálunk is kezdenek a tényezők ismét helyes arányokat ölteni föl s itt és ott a kellő mértéket látjuk megtartva.

De, ha az áldozatoktól való visszariadás hajlamait a felsőbb hatóságok ellenőrző eljárása a kellő korlátok közé szoritotta is: azt még is sajnosan kell tapasztalnunk, hogy azok az egyházak, melyek felekezeti iskoláik megszüntetése által bizonyos terhektől megszabadultak, nem sietnek az így fölszabadult erőket más irányban értékesíteni s például a megtakarított iskolai kiadásokat a papi fizetés javítására fordítani, hanem jogcímet formálnak maguknak a tétlenséghez s a régi jó hírű protestáns áldozatkésztséget engedik maguk közül kivesszűni, tanuságot tevén így, hogy hitük csak is meghalt állat.

Pedig, a protestantizmus lényege éppen abban rejlik, hogy nem más, hanem mi magunk végezzük magunknak az üdvösség munkáit s a jog, melylyel a hit s az egyházi élet körében minden egyes

protestáns bir, ugyanannyi kötelességet is róv minden egyes vállára az üdvösség keresésének minden munka terén s így a közügy áldozatkész szolgálataiban is.

A protestáns hagyományos hit-buzgóság e hanyatlása fájdalmasan érint minden igaz egyház-tagot, mert a mult éppen az által tündöklök, hogy feles számban láttuk az áldozattevőket, kik nem csak szájjal mondják vala: „uram, uram,“ hanem tettekkel bizonyították magukat valóban protestánsoknak; olyanoknak, a kik nem csak jogokat követeltek, hanem kötelességeket is hordoztak.

De minél ritkábbá vált időnkben a protestantizmusnak ilyen értelmezése: annál nagyobb elismeréssel kell adóznunk azok irányában, kik még ma is készek derék példáját szolgáltatni annak, hogy az igaz protestantizmus szelleme — ha csak szorványosan is, de még is — él még mi közöttünk.

Az áll. igazgató-tanács legközelebbi ülése abban a valóban ritka szerencsében részesült, hogy tárgyalásai folyamán egy ily derék példát szemlélhetett.

A kézdi-vásárhelyi egyház mult évi számadásaiban ugyan is egy ottani „iskolai alap“-ról tétetvén említés, melyről az ig. tanácsnak eddig tudomása nem volt, az egyházkerületi számvevő javaslata nyomán fölhitva az igazgató-tanács a kézdi-vásárhelyi egyház kebli tanácsát, hogy ez „iskolai alap“ állásáról tegyen jelentést. A fölkerült jelentés az utóbbi gyűlésen került tárgyalás alá s az ig. tanács nagy örömmel vette tudomásul az úgy következő állását.

A kézdi-vásárhelyi egyház buzgó tagjai közt az a dicséretes szokás uralkodott már rég ideje, hogy lelkészüknek, tanítóiknak újévi ajándékokat küldöttek. Meggyőződés azonban a föl, hogy a tanítói fizetések még így sem felelnek meg az idő követelményeinek, a lelkész, Székely János, indítványára a hivek 1863. jan. 1-sejétől kezdve önkénytes ajándékaikat egy „iskolai alap“ javára is kiterjesztették s azóta folyva ez adományok, a tőkék kamatai s még rendkívüli bevételek is járulván hozzájuk: ma már tizenegyezer forintot tesz ez alap s a legbiztosabb befektetés mellett gyarapodik folyvást.

Időközben azonban községi és állami költségen fontartott iskolák létesülvén Kézdi-Vásárhelytt, attól lehetett volna föl, hogy a szükség látszólag s pillanatnyilag megszűnvén, az ily szép irányban megindult buzgalom is leohad s az iskolai alap gyarapodása is megszűnik.

A derék kézdi-vásárhelyiek azonban nem így gondolkoztak.

„A történelem tanúsága szerint — mondja az egyház kebli tanácsa mostani fölterjesztésében — idő és fennálló rendszerek változás alá vannak vetve. Nincs ugyan egyházunknak oka kételkedni nemzeti kormányunk fennállása iránt, sem e kormány hazafiságában és szabadság szeretetében. Azonban, a mi volt, ezután is lehet, s ha — mit isten ne adjon! — hazánkra s alkotmányos szabadságunkra s különösen protestáns anyaszentegyházunk alkotmányos jogaira nézve setét idők következzenek, melyek fenyegetőleg folynának be a községi iskolai nevelés rendszerére: biztosítani akarja egyházunk magát, hogy legottan megnyithassa mindkét nemü gyermekeire nézve felekezeti iskoláit, melyekben gyermekeink vezettethessenek protestáns anyaszentegyházunk szellemében, nemzeti lételünk és alkotmányos szabadságunk kívánalmai szerint.“

És a kézdi-vásárhelyi egyház csakugyan nem szünt meg iskolai alapjának gyarapításával s ez alap, mint mondjuk, ma már 11,000 forintra emelkedett, mert az egyház mindaddig nem akart ez eljárásáról jelentést tenni, míg az alap a tizezer frtot el nem érte, mi ez év elején következett be.

A főt. püspök ur, egy korábban ott megejtett püspöki vizsgálat alkalmával, már elismerését nyilvánította amaz egyház e buzgalma iránt, az áll. ig. tanács pedig most, midőn a felküldött számadásokat felülvizsgáltatta, szintén örvendetes tudomásul vette az élő hit e valóban derék példáját s mi szintén kedves kötelességet telyesítünk, midőn ez ügyet köz-tudomásra juttatva, a közvélemény elismerését provokálhatjuk ama virágzó egyház áldozatkész hivei, hivatását oly hiven betöltő kebli tanácsa, derék lelkésze és főgondnoka, Jancsó Mózes ur iránt.

A kézdi-vásárhelyi egyház, igaz, mind népességénél, mind tagjai szerencsés anyagi helyzeténél fogva hivatva van arra, hogy ily derék példával járjon elől; ne feledjük azonban, hogy hány ugyan ily erőssel rendelkező egyházunk, vagy egyháztagunk ássa el a nekie adott talentomot, semmi eredményt nem mutatva föl; és ne feledjük, hogy kisebb erőssel is lehet, kellő buzgósággal és kitartással, ha nem is ily nagy, de ép ily értékes eredményeket elérni s a lelkész és előljárók tapintatos maguktartásától függ csak, hogy a termékeny talajt fölkeresve és fölkarvarva, jó magvakat hintsenek beléje.

Mert, vagy minden termő-ereje ki van már ak-

názva a protestántizmus földjének és akkor hagyjunk föl vele, de mondjunk aztán le formáiról, jog előnyeiről is, vagy bir még e föld élet-erővel s akkor szükségkép csak a munkások mulasztása és bűne, ha az aratás csak üres kéréket nyújt.

A kézdi-vásárhelyi egyház derék munkásainak im e gazdag aratása azt bizonyítja, hogy e két föltevés közül az utóbbi áll. A protestántizmus éltető szelleme még ma is gyümölcsöket terem, csak a munkások legyenek hivek. Most a kevesen, hogy többre bizassanak ezután.

Int a pálya

Sz. B.

A m.-vásárhelyi ev. ref. egyház hála-nyilatkozata nagyméltóságú gr. Mikó Imre urhoz.

Nagyméltóságú gróf ur! Mint a hajótörött, midőn alélttsága után ápoló kezek melegét érezve, önkénytelenül is egyszerre rebegi a megtartó isten nevével együtt a vigasztaló ember nevét: a maros-vásárhelyi ev. ref. egyház is a füstből, lángból, mely ápril hó 12-én két papi, két tanítói lakát és egyik iskoláját földig lerombolta, könyes szemekkel föltekintvén, a látogatásban is kegyelmes istennek nevével együtt, egyszerre hangoztatja a segítségül jött, nagy szívű ember áldott, nevét. A magyar birodalom egyik legfényesebb, legtiszteltebb neve ez: a nagyméltóságod szeretett, magasztalt neve.

Nem a hizelgés, mely egy gróf Mikó Imre előtt kedves úgy se volt soha; nem a kicsinyes alázatoskodás, mely egy erkölcsi testület méltóságához úgy sem illenek; nem az erőtlen hálálkodás, mely a reformáció óta Erdélynek emez egyik legelső reformált egyházát a pusztító tüznél is mélyebben aláverné: nem, nem ezek adják ajkainkra a szót, midőn a romok közt is erős, vallásos lelkű népes maros-vásárhelyi reformált egyház nevében nagyméltóságodnak azon nagymű jóságát jövőnk megköszönni, mely szerint excellenciád porban és hamuban ülő egyházunk fölsegelésére minden kamat nélkül, számos évekre, hat ezer o. é. forintot adott. Szívünk a legmélyebb tisztelet és hála szavaival köszöni nagyméltóságodnak e kegyes tettét. Kérjük a jó istent, hogy ama szép életet, mely a tudomány, művészet, ipar, kereskedés s nemzeti közügyek terén anynyi ezerekre árasztott áldást: tartsa meg áldásaival s vigye el az öreg-kor ama késő határáig, a hol mint a szentírás mondta egykor Jóbról, mondja el a magyar nemzet történelme nagyméltóság-

godról: „meghala késő vénségben, életéve megelégedvén.”

Még egyszer kérjük: fogadja kegyelmességed legbensőbb köszönetünket és hálánkat.

A m.-vásárhelyi ev. ref. egyház képviselő testülete.
Maros-Vásárhelytt, május 10. 1876.

Az igazgató-tanács nagy üléséből.

Kolozsvártt, május 7-n, 1876.

Elnök: gr. Mikó Imre, ő nmltsga. Jelen voltak: br. Bánffy Albert főgondnok, Benkő János, Gyarmathy Miklós, Ince Mihály, dr. Kolosvári Sándor, Lészai Ferenc, Sárkány Ferenc, Szabó Adám, Szász Béla, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1. Elnök ő nmlga helyéről felemelkedve, fájdalomtól áthatott szavaiban ad kifejezést azon nagy veszteségnek, mely legid. gr. széki Teleki Domokos elhunytával hazánkat, nemzetünket, anyaszentegyházunkat érte.

Az elhunytak igazság és hazaszeretet által vezérelt számtalan érdemei közül csak mint hazánk jeles történetészét, a tudományos intézetek meleg és áldozatkész pártfogóját, az absolut-kormány alatt a csüggedők felbátorításával a nemzet alkotmányos érzelme tevékeny felserkentőjét, tanácscsal és tettel anyaszentegyházunk kiváló vezér-férfiát említi fel s elvesztése felett érzett mély fájdalmat jegyző-könyvbe igtatás által kéri megörökíteni. A fennállva végig hallgatott, elnöki meleg részvét-nyilatkozatba az ig. tanács osztozva, az indítványt elfogadja, az elhunyt nemes szívű gróf özvegyének részvét-nyilatkozata megküldetését és egyházkerületünkben gyász-istenisztelet megtartását határozta el s megtartására, a tanodákra nézve, folyó évi szeptember 16-ke, az egyházmegyékre szept. 10-ik napja tüzetett ki.

2. A kolozsvári főtanoda előljárósága fölfejt, hogy a klassika literatura sikeres tanítására a második tanári szék felállítását nélkülözhetlen szükségesnek tartja s mivel ezen felállítandó tanári székkel egybekötött kiadásokat a tanodai pénztár képes hordozni, kéri az egyh. kerületi közgyűlés alkalmával betöltése végett a kandidációt kiirni. Az egyh. kerületi közgyűlés jóváhagyása fentartásával, a tanodák előljáróságai felhivatnak, hogy kijelöléseiket f. évi június 1-ig küldjék be.

3. Az egyházmegyékhez véleményezés végett kiküldött indítványok véleményes előterjesztésre a bizottságok kiküldetnek.

4. Kondor Endre a köz-főtörvényszék ítéletével állomásától elmozdított hadadi volt lelkész, kéri a köz-főtörvényszék ítélete ellen az egyh. kerületi közgyűléshez benyújtandó folyamodványa elintézéséig, a köz-főtörvényszék ítélete végrehajtását felfüggeszteni. Kérelmes értesítettik, hogy az egyházkerületi közgyűlés a közkereseti ügyekben nem képez felfolyamodási törvényszéket s csak tisztán semmiségi esetekben dönt, így a felfolyamodvány — ha be is adatnék — a kimondott e jog-érvényes ítélet végrehajtását függővé nem teszi s így kérésének hely nem adható.

5. A nagy-enyedi egyházmegye közgyűlése ajánlattal felterjeszti a gezei leány-egyházközség nyilatkozatát, melyben kéri, hogy a csúcsi anya-egyházról, mivel tényleg úgy is a hadrévi egyházhoz tartozik, a hadrévi anya-egyházhoz leányosíttassék. Esp. aa. felhivatik, hogy úgy a csúcsi, mint a hadrévi egyházközségek vagyoni kimutatásait és a csúcsi egyházközségnek a leányosításra vonatkozó határozatát küldje fel.

6. Benedek Ferenc esp. felterjeszti a teremi és l.-új-

falusi egyház községeknél az egyh. megye ajánlatával az iránt beadott kérvényeket, hogy teremi és l.-újfalusi községek által közösen felállítandó községi iskola megnyitásával a felekezeti iskolák megszüntetése engedtesse meg. Sem nemzetiségi, sem felekezeti veszély nem forogván fenn, egyh. községi iskola felállításával a felekezeti iskolák megszüntetése megengedtetik.

Ellátott ezeken kívül még 12 ügydarab.

B—r A—l.

TÁRCA.

Péter sziklája Romában.

(A római pápa-uralom alapjának megvilágosítása.)

(Folytatás.)

A harmadik és negyedik század óta mindinkább szaporodnak a római tradíció mellett szóló bizonyosságok és tanuk s annál határozottabban, követelődően s merészebben szólnak, minél távolabb esik az illető tanu azon időtől és tényektől, melyek felől bizonyosságot akar tenni. Beszélnek egymás után s állításuk határozottságát s érveit az ez alatt kifejlődött tényleges körülményekből s az arra épült római katolikus elméletből merítik. Elhatározó, valódi értéket, sulyt mindezen bizonyosságok s bizonyítékok nem igényelhetnek; s tanuknak, a szó komoly értelmében, mindezen egyházi írók nem is nevezhetők, mert ahhoz szükségkép vagy saját tapasztalás kell, vagy legalább teljesen biztos történelmi források adatai szükségesek, honnan a tudósítások s állítások merítettessenek. Náluk azonban ép ez utóbbiak hiányzanak egyáltalában. Ők a bizonytalan, hiélesség nélküli hagyományok s mondák alapján határozott állításokat tesznek és így tetszésük szerint teszik a bizonytalant bizonyossá, a határozatlant határozottá. Száz ilyen u. n. tanubizonyosság sem nyom tehát többet, mint egy, minthogy a pusztá állítás és mások után mondás a későbbi századokban már semmit sem bizonyíthat be történelmileg.

Ennélfogva, az eldöntést az első idők tudósításaitól kell várunk; ezek azonban, a mint már láttuk, annál bizonytalanabbak és homályosabbak, minél közelebb állanak az apostoli időszakhoz. Az az egy igaz, hogy bizonytalanságban, sőt tudatlanságban voltak, valamint Péter, úgy a többi apostol későbbi sorsa felől, kik felől általában — kivéve Pál apostolt — egész a mai korig semmi bizonyost nem lehet meg tudni. Ezen bizonytalanság a legjobb körülmény, a legkedvezőbb alkalom volt zavaros, homályos hagyományok s mondák előállítására és ezeknek a költői képzelem általi felcicomázására; valamint e mondáknak és költeményeknek párt és felekezeti érdekek kedvéért való kizsákmányolására. Tagadhatatlan, hogy ez időszak minden ily nemű eljárásokra s mesterkedésekre igen kedvező és alkalmas volt, ha figyelemmel kísérjük azon kor vallás-erkölcsi és szellemi életét. A régi vallások hit-világát mindenfelé felbomolva látjuk és így szabad tér nyílt a teremtő képzelődésnek új alkotásokra. A hitetlenség mellett mindenfelé a legsilányabb babona, csoda-hit

és varázslat uralgott, terjesztve s mint háló kivette az egész birodalmon átvonuló varázslók, ördög-, zók által. Végre, a bíráló érzék általános hiánya és a történelmi igazság iránti közömbösség voltak e kor jellemző vonásai. Ily módon könnyen állhatának ez időben elé a számnélküli, valótlán iratok magáról Krisztusról, valamint Mária és az apostolok felől, melyek kisebb, vagy nagyobb hitelre találtak, s hosszabb, vagy rövidebb időig a kritikának is ellentállhatának. A fennmaradott apokrifus iratok elég bizonyítékot nyújtanak erre. Nem fejlődhetett-e ki Péter római tartozkodása s későbbi sorsa, valamint mindkét apostol állítólagos emlék-oszlopai felől is egy azokhoz hasonló apokrifus irodalom; és nem zsákmányoltathatott-e ki azonnal ez, vagy ama pártérdek kedvéért? Tényleg valóban úgy van!

A Péter Rómába menetele s ottani püspöksége felőli római hagyomány eredetét csakugyan a költői képzelemből vevé s azonnal fel is használták felekezeti eszközül s Romában helyett nagyszerűen kizsákmányolták a hierarchiai érdekek előmozdítására. Az új testamentum egyetlen egy hiteles iratában sem találunk, mint már láttuk, Péter római tartozkodásáról semmi tudósítást; de igen is az ellenkezőnek számos jelentékeny nyomait. Maguk a legkorábbi egyházi atyák hiteleseknek tartott iratai sem tartalmazzak semmi világost, semmi bizonyost a felől. Ellenben, annál több teljes határozottsággal s részletességgel előadott elbeszölését találjuk Péter Rómába jövetelének s ottani működésének a későbbi hitelnélküli iratokban, az apokrifokban; tehát azon iratokban, melyek költeményeken s mondákon, nem történelmi tényeken alapultak s melyeknek pártérdekeket kelle szolgálniok.

A Péter-mondák eme forrásait újabban Lipsius beható vizsgálódása nyomán fölfedte, azokat tárgyaló s már említett derék munkájában („Die Quellen der römischen Petrusgeschichte kritisch untersucht v. Rich. Adelb. Lipsius.“) Mind ezek az ebioniták és gnostikusok szellemében s befolyása alatt született költemények, melyek legelőbb léptették fel teljes határozottsággal Péter apostolt Romában és pedig Simon Magussal való küzdelemben. Ebből fejlődött ki az ó-katolikus tradíció, mint valami két szélsőség közötti közvetítő; Róma pedig igen termékeny talaj volt arra nézve, hogy e költemények s mondák benne későbbi praktikus fejlemények számára tápláló gyökeret verjenek s szilárd alakot nyerjenek.

Ezért a legkorábbi iratok, melyek a péter-pálián fejlődő római egymázzról szóló ó-katholikus mondákat tartalmazzák, az ó-kori egyház-irodalomban nincsenek valódiakul, történelmileg hitelesekül elismerve; jóllehet mindnyájan igyekezni látszanak a monda-anyagnak római értelemben való feldolgozására. Előttünk, munkánk célját tekintve, mindegy: vajjon a péter-páli, vagy kath. egyházi monda a régibb ebionita költemények feldolgozásából állott elé, a mint Lipsius alapos okokkal bizonyítja, vagy pedig önálló eredetük van, a mint Hilgenfeld (*Petrus in Rom und Johannes in Kleinasien* v. A. Hilg.) állítja? Mind ez, mind amaz esetben költemény az alapja azon egész — később történelmi tény gyanánt szerepeltetett — historiának. Ezenkívül, az egyházi írók hiteleseknek tartott iratainak legrégebb tudósításai is igen bizonytalanoknak s egymástól eltérőknek mutatkoznak úgy, hogy már ebből látszik, mily ingatag forrásokból erednek s hogy mondákon és hagyományokon, nem történelmi megcáfolhatatlan tényeken alapulnak.

A Péter római működése felőli legrégebb monda-költészet, minden történelmi valószínűség szerint, az ebionitáktól, azaz, zsidó-keresztényektől ered, kik a mózesi törvényekhez erősen ragaszkodtak, de az úgy nevezett apostolkoncilium határozataihoz is nem tarták magokat. Ezek, önként érthetőleg; elhatározott ellenségei voltak Pál apostolnak, kit ők úgy tekintettek, mint a törvény elárulóját és ellenségüket, mivel a Krisztus tanainak követőitől s annak értelmében megkereszteltektől a zsidó törvények formáinak való felül-emelkedést megkívánta. Az ebioniták egyáltalán úgy tekinték Pált, mint tév-tanítót, ki az embereket hamis tanok s hamis csodák által elcsábítja; így nem csoda, ha ez oldalról őt Simon magussal hasonlíták össze, sőt azonosíták s vele szembe Pétert állíták, mint Krisztus igaz apostolát és igaz csoda-tevőt. Ez az uralkodó eszme-menet mindazon apokrif iratokban, különösen az u. n. pseudo Clem.-ben, melyek Péter későbbi működését s különösen római tartozkodását tárgyalják. Péter, mint igaz tanok — gnosis — és tudományok hirdetője és igaz csoda-tevő, üldözi mindenütt, városról-városra Simont, a hamis tudományok hirdetőjét és csalfa varázslót; míg végre őt üldözve, Rómába is eljő vele, hol kemény szó- és csoda-harc után teljesen legyőzve, gyalázatos bukását s pusztulását elősegíti.

Több adatok vannak arra, hogy ezen Simon magus alatt senki mást nem értettek, mint Pált, kinek Péterrel Antiochiában történt ismert első összeütközése adta bizonyosan az első ösztönzést arra, hogy oly rajongólag tiszteljék ennek személyét, amazét meg a csalfa varázsló s hithagyó Simonnal cseréljék fel. Bár mikint történt is ez, nem annyira fontos a mi kérdésünkre nézve; hanem igen is az, a Péter apostol összeköttetése, római megjelenése és küzdelme a tév-tanító és varázsló Simon magusnak csodás alakjával, valamint Péternek, mint az igaz tudomány és csoda-tevő erő szimbolumának felléptetése Simonnal a hamis ismeretek s varázslás mintaképével szemben.

A Péterrel és Pálról szóló „gnostikus adatok,” melyeket

Lipsius több oldalról tárgyal s megvilágít, általában e gondolat-körben mozognak habár több módosítással, melyek által Pálnak az ebioniták általi azonosítása Simon magussal mellesz van ugyan, egyebekben azonban Péter és Simon magus között ugyanazon viszony hagyatik fenn. A „péter-páli katolikus adatok” még nagyobb törekvést árulnak el az ebionitáktól eredő merev ellentét elsimitása körül. Ezekben Péter és Pál barátságos viszonyban jelennek ugyan meg egymás mellett, de Péter mindig előtérben marad, míg Pál csak alárendelt szerepet játszik s különösen a Simon magus elleni küzdelemben magát hallgatólag viseli. Bizonyosan a 2-ik század folyamán Rómában jött létre némi kiengesztelődés a zsidó- és pogány-keresztények között úgy, hogy azon éles ellentét, mely az ebioniták irataiban oly szembeszökőleg kitűnt, lassankint szelidült ez által s később teljesen el is mosódott. Az átmenetet a Péter és Simon magus közötti küzdelem mondájának azon módosításai képezhették, melyekben már Pál Simon személyétől elválasztva, Péter oldalán van felléptetve, habár még csak hallgatólagos, passiv szereplésben is.

(Folytatása következik.)

Lénárt József,
papjelölt.

Egyesítési törekvés.

(Folytatása és vége.)

Igen keserves és sajnálatra méltó dolog, hogy ezek által a katolikusok, vagy inkább az ő papjai ellen tett elvetéseik, a más valláson levőknek olyan erős fundamentumon állanak. Azért annál nagyobb igyekezettel kell lennünk, hogy az ilyen viszárs szokások — abusok — eltöröltesenek és az ekklézsiának tiszta tudománya az emberi toldalékoktól kiválasztassék; annál inkább kellene törekedni az ekklézsiá fejének azon, hogy apostoli pásztorságában levő szolgatársainak és az alatta levő papoknak lelkőkre kösse, hogy ennek utána hasonló vádolásokra alkalmatosságot ne szolgáltatassanak és annál szorgosabban kellene a világi fejlődelmeket kérni, hogy ezen dolgot magokévé is tévén, az ilyen ártalmas babonáságnak gyökerestől való kiszaggatására ők is segítséggel legyenek. Jó keresztényeket tenni, ez az igaz út s úgy lehet, ha a kereszténység az ő régi együgyűségére visszahozatik és ha a nép arra az ő tökéletességére utasítatik, melyet mond s eleibe ad az evangyeliom, nem mulatozván semmit a theológiában előfordulni szokott dolgok körül való kocsodásokban. Nem kell a népet az örökös disputációkkal tévelygővé tenni és megcsalni, inteni és tanítani kell őket, hogy azokat, a kik tőlük különböző módon gondolkodnak: szeretettel és békességgel elszuevedjék, nehogy a vallás kútfeje legyen egész nemzetek között a mérges gyűlölségeknek és türehetlenségeknek.

A vallásbeli minden civódásoknak kútfeje nem egyéb, hanem az a balgatag gondolatja és szándéka az embereknek, mely szerint a mindenhatónak titkaiba bejutni és berontani egykeznek. De tudjátok meg, oh keresztények! hogy magát a vallást is szükséges dolog megpróbálni és következőképpen erre megkívántatik minden előítéletől (Praejudiciumtól) meg-

tisztult okoskodás, azért vak e nélkül a hit; az örökkévaló igazságok tiszták és világosak, a vak-hitet hitnek mondani nem lehet.

Tudjátok meg tehát, hogy a váltságban is elő kell vennünk a természetnek világát, hogy ez által az igazságot kinyomozhassuk és így teljességgel nem kell magunkat az ifjúságnak és nevelésnek foglyul adnunk. Az okoskodás ezer meg ezer gondolatokat szül az emberben, olyakat, a melyekre azok nem juthatnak, a kik gondolkodni és vizsgálódni irtóznak. Szomorú és szánakozásra méltó volna a vallásnak állapota, ha az okoskodással bíró embereknek próbáját ki nem állhatná. Azt mondja vala egykor Voltaire: „Szomorú és csoda dolog, hogy olyan középszerű elmék, mint Luther és Kálvin oly sok proselitákat csináltak, a midőn Lökk és Newton oly kevés követőket találtak;” de nem vette észre a jó Voltaire, hogy Lökk és Newtonnak csak azon országokban valának követői, a hol Kálvin és Luther voltak és hogy amazok ottan lettek ismeretlenekké, a hol a józanokosságot fogva tartván, annak tudományát számkivetésbe küldötték.

Tudjátok meg továbbá, hogy a külső színnel bemázolt áhitatoskodás nem tetszik istennek és hogy az isten anyja a mérték felett való dicséretet és sokra vitt tiszteletet megveti. Maga az a boldog anya azt akarja, hogy az istent szívből szeressük és hogy az ő megjelenéseiről, kegyelmeiről és privilegiumáról való mese-beszédeket megvessük. Utálja ez a boldog anya a penitencia nélkül való száraz ájtatosságot és őket teljességgel a pokoltól meg nem szabadítja a kegyességek külső jeleiért és csak azért, hogy némely kongregációkba és fraternitásokba beiratták magokat; nem szószólója ő a hypokritáknak és hitetlen gonoszoknak; az ő szent fiának akarata egyedüli zsínor-mértéke lévén az ő cselekedeteinek, kinek ítélőbírója ő is imádja; nem a boldogságos szűzet szereti az, a ki minden könyörgését nem egyenesen az Ur isten eleibe viszi, nem a tulajdon maga tiszteletét keresi ez a szent szűz, hanem annak tiszteletét, a ki őtet teremtette és kiválasztotta; nem akar ez semmit elvenni az istentől, annyival inkább valamiben vele együtt osztozni; nem kíván ez tőletek oh! keresztyének úgy tiszteltetni, mintha az isten elégséges nem volna ti néktek és mintha lehetetlen volna ő nála nélkül a Krisztus által istenhez járulni, mert csak egy az isten és egy a közbenjáró. A Krisztus nem mondja, hogy a boldogságos szűz mindenható volna és hogy az isten ő nálanál egy tökéletesebb lényt nem teremthetett volna; nem akarja ez a szent szűz, hogy az ő kedvéért rendkívül való dicséreteket ruházzanak rája. Nem kíván ő semmi pompás titulüsoakat, semmi haszontalan csapodárságokat, csupán csak egyszerű és igen mérsékelt dicséretet kíván. Nem akar ő sem tévelygésekre, sem botránkozásokra alkalmat adni, nem akar ő az istennel és a Krisztus Jézussal egyenlővé tétetni; nem akarja ő, hogy az istent mint valami kemény bírót úgy szemléljük és attól rettegjünk, őtet pedig, mint az irgalmasságnak anyját, úgy imádjuk, szeressük és segítségül hívjuk; nem akarja ő, hogy az ő tiszteletére több időt szabjunk, mint a teremtő imáadására; nem kívánja, hogy ő eleibe több könyörgéseket nyujt,

sunk, mint az örökké élő istennek eleibe; megveti ez azt a szokást, hogy az ő kezei cifraságokkal, drága kövekkel megakartassanak, mikor a Krisztus az ő szűkölködőiben szenved, így kiált ez a boldogságos anya ti hozzátok: „minek előtte a templomokat oh! keresztyének felcifránztok, ruházzátok fel a Krisztust az ő szűkölködőiben, tiszteljétek őtet az ő megdicsőített fejének (melyeket a ti oltáraitokon tartatok) imáadásra méltó titkaiban; ne vessétek bizodalmatokat balványimádó módra az én faragott képeimben, melyekben semmi erő nincsen. A csudatételeket egyedül csak istennek kell tulajdonítani. Tudjátok meg továbbá keresztyének, hogy azoknak sokasága, melyeket tiszteltek, nem mind igazak és így magatok magatokat csaljátok meg. Tudjátok meg azt is, hogy semmi szenttől nem kell valamit kérni, a mit egyedül csak isten adhat meg; mi akadályoztat titeket, hogy a ti könyörgéstelekkel egyenesen az istenhez ne folyamodjatok?!

Tudjátok meg, hogy a ti fogadás és ígértételek nem mindenkor kedvesek isten előtt, a mit ti a keresztyény kötelességben végbe vihettek, azt az isten másképpen is megkívánja; de többet nem kíván tőletek, hanem csak a mit cselekedhettek. A romlandó és erőtlen embernek kellene talán mindent az istentől kérni és semmit sem ígérni?!

Tudjátok, hogy ha egekbe jutni vágyakoztok: arra éppen nem szükséges, hogy valamely magános és különös helyekre rejtőzzetek, az emberi társaságtól elszakadván; és tudjátok meg, hogy a klastromi életben is el lehet kárhozni! Tudjátok meg végezetre, hogy a jó cselekedetekkel nem mindjárt lehet a menyországot megérdemelni, hanem csupán csak kegyelemből lehet üdvözülni.

Szeressétek és féljétek az istent; könyörögjétek ő néki szívből és megosztás nélküli bizodalommal. Kérjétek azt, a mi nélkül szűkölködtök, adjatok hálákat azokért, melyeket tőle vettetek. Vegyétek fel az idvességre való útát, melyet az evangyliom ír előtökbe; ne bántatók, ne sértétek felebarátaitokat; tiszteljétek és szeressétek fejedelmeteket, tartstátok meg azoknak törvényeit és kövessétek rendeléseit: így léssen az, hogy az idvezítőnek akarata szerint olyanok lesztetek, a mi neműeknek lenni kellett: u. m. igaz keresztyének; így léssen, hogy sem földi, sem menynevei jóban nem fogtok szűkölködni.

Ezen gyenge rajzoláshoz nincsen mit tenni egyebet, hanem azt, hogy szentséged megolvadni és megpróbálni méltottassék. Nem hibáztam talán benne, ha azt hiszem, hogy ilyen móddal a több keresztyén ekklézsiák a katholika ekklézsiához közelebb hozattathatnának; másfelől pedig a következő világ VI. Püost — mintegy a keresztyénség jóltevő atyját — tisztelné és örök emlékezetűvé tenné. Én legalább szívem belső indulatját követvén: kérem alázatos tisztelettel a szentséged apostoli áldását.

Közlő: *Miklósi József,*

inaktalki ref. pap.

VIDÉKI ÉLET.

Kepe-fizetés husvétban.

Zovány, ápril 25, 1876.

Nem az öndicséret ügyetlensége, vagy a hiuság hengegése diktálja alólrtnak e néhány sort. Azon erkölcsi kepefizetést akarom közölni, melylyel hveim a jelen husvétban megtisztultak.

A tény röviden ez: tornyunk fedélzete megavult s szükségessé vált annak mielőbbi újból fedelezése. E végből a f. évi febr. 1-én egyház-tanács gyűlésünk volt, mely az újból leendő fedelezését tornyunknak határozatilag kimondotta; de hogy bádoggal-e, vagy pedig zszindelyel: erre nézve időelőttinek vélte ez alkalommal megállapodásba ereszkedni. Hogy minő pénz-alapból? Ezt illetőleg alólrtnak azon indítványa lön elfogadva, hogy csekély tőkénket — melynek évenkénti kamatjára anynyi szükségünk van — ne csonkítsuk meg. Valamint — a már csak nevérol is gyűlöletes — rovatait kerüljük ki. Ezek helyett hívjuk fel hveink áldozatkészségét s bocsássunk útra aláírási ivatek.

A f. évi március 26-ára — a fönnebbi célből — a templomban tartandólag, egyházi közgyűlés hivatott össze. Ez alkalommal alólrít a Luk. 14. 28. vezér-igék alapján tartott, alkalmoszerű beszédében, az önkintes adakozás, áldozatkészség útját ajánlotta, mint a mely önkint foly a prot. keresztényi szellemből s a mely nem adóztatja meg hveit, hanem tért nyit a keresztényi buzgóságnak szabadon leendő gyakorolhatására, stb.

A rövid beszéd végeztével tartott népes gyűlés osztatlanul elfogadta ez indítványt s kimondotta, hogy az aláírási ivatek husvét második napján hordassanak szét.

A várt nap eljött; két aláírási iv — a község két főbb utcáján — útra indított, két-két egyszerű földész-egyház-tanácsos által hordoztatván házról-házra. Husvét harmadik napján a négy küldött beszámolt az ivatekkel, melyeken 400 o. é. forintot meghaladó összeg lett aláírva s leszámálta az irt összegből felszedett 100 o. é. frtot és 34 krt. Ezen adakozásba az egyház minden rendű és rangu tagja befolyt, igérvén, hogy ha a szükség kívánja s a meddig kívánja, örömmel fog adni.

A felszedett 100 frt tegnap az 1192. sz. takarékpénztári könyvecskén a sz.-somlyói takarékpénztárba lön elhelyezve. A hátralevő összegeket is mielőbb fizetni ígérték a hveik, melyek koronkint viszont az irt takarékpénztárba fognak elhelyeztetni, mig majd a jövő év tavaszán hozzá kezdetünk a munkához.

Az egyháztagok önkintes kérésére, aratás és szűret végével az aláírási ivatek ismét el fognak hordóztatni.

Az irt esemény nem országra szóló nagyszerűség; de ha tekintetbe vesszük, hogy pénztelen időket élünk itt a Berettyó mentén, mert a bornak semmi ára, vedrét még 40 kron sem képesek eladni, már pedig itt a bor-termelés az első pénzkereseti forrás; s ha tekintetbe vesszük, hogy alig van összesen 1511 bérfizető tag Zoványon: még is szép példája az egyháziasságnak.

S hogy ily szűk pénz-időben enynyire sikerült a husvéti föllépés: ez nekem erkölcsi kepe-fizetés vala s ezen erkölcsi jutalmat hveimnek megköszönni akarván: valék bátor az „Erd. prot. közlöny“-ben egy szögletecskét kérní.

Viski Pál,
zoványi ev. ref. pap.

NEKROLOG.

Alsó-Rákos, május 1. 1876.

Nagyiszteletű szerkesztő ur!

Egy szomorú kötelességet vélek teljesíteni, midőn udvarhelyszéki ref. egyházmegyénknek egyik köztiszteletben és általános becsülésben állott lelkészének halálát közhirré teszem. Mult hó 16-ának, azaz, husvét első napjának reggelén hunyta be szemeit örök álmra, peteki ev. ref. lelkész, Kölönte József, 66 éves korában.

Az elhunyt, családjának disze, koronája; egyházának 39 évig páratlan buzgalmu lelkipásztora; egyházmegyénknek 15 évig igazgatója s egyik egyházkerületi képviselője, az özvegy-árvai gyámintézetnek 18 évig pénztárnoka; egy ritka nyíltszívű s vendégszerető ember-barát vala. Mindenik hivatalát azon lelkiismeretes szorgalommal, hűséggel és kitartó fáradhatlansággal folytatta, melynek vitézei oly ritkák kezdenek lenni sorainkban. Az ur háza iránti szerelem anynyira erős és kiolthatatlan volt szivében, hogy-utóbbi éveiben, testi erőtlensége miatt, saját lábain nem mehetvén, szekéren vitette magát a templomba, népe vigasztalására, melyet közelebbi időkbén oly sok csapás ért.

Porhüvelyé mult ápril hó 18-án tétetett örök nyugalomra paptársainak, hveinek és a szomszéd községekből is számosan megjelent részvevőknek kegyeletes tisztelete és dús könyvei között. A gyász-szertartást fölötte Solymosi István esperes, Karácson István sz.-kereszturi és Nagy Sándor alsó-rákosi lelkészek végezték nagy meghatottsággal.

Nyugodjanak csendesén porai! Legyen áldott emlékezete!

Nagy Sándor,
ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Nyilatkozat. Az „Erdélyi protestáns közlöny“ f. évi 280—19. számában megjelent: „Egy patronus“ „Magna ingenia conveniunt“ című cikkének ezen passusára: „a mi derék fakultásunk derék tanárainak,“ stb. rövid megjegyzésem ez. Ha az „Egy patronus“ ur az idézett helyen többes számot nem használ, semmi szavam sem lett volna cikkéhez; így azonban, minthogy nevem is, mint igazgatóé, a conceptus alatt figurál, kényszerítve vagyok, azon felvilágosítást nyújtani, hogy a conceptusokat a theologiai tanárok rendre fogalmazzák évenkint s az illető fogalmazó, mint h. jegyző írja alá. Az igazgató csak a conceptusok kinyomatása fölől intézkedik, de azok szerkesztésével nem foglalkozik, azoknak szövegezését, tartalmát módosítani, nincs s nem is állhat jogában. Ezelőtt két évvel valami kis változtatás történt volt letisztázás, vagy nyomdai úton, nem tudom, de anynyit tudok, hogy a miatt az igazgató interpelláltatott az előljárási gyűlésben. Ezen rövid felvilágosítás után, tán átlátja a buzgoló „Egy patronus“ ur, miszerint nem kellett volna „a mi derék fakultásunk derék tanárai“-ról kollektive szólani. N.-Enyed, 1876. május 14. Garda József, igazgató-tanár.

— Az erdélyi ev. ref. egyházkerületi közgyűlés tagjait tisztelettel felkérjük, hogy — az elszállásolás tekintetéből — sziveskedjenek június 4-ig tudósítani tisz. Szilágyi Farkas urat, ha el fognak-e jönni a június 11-én kezdődő kerületi közgyűlésre és lesznek-e szivesek magán szállást elfogadni. A rendező bizottság megbízásából, N.-Enyed, máj. 10. 1876. Málnási Károly, jegyző,

— A hidvégi magyar-ajku közs. iskola statisztikája. Hidvég község lakóinak összes létszáma: 1816. A fent említett lakók közül, egy pár család kivételével, 1214 reform. magyar, 602 pedig görög nem egyesült román (oláh), Ezen községben létezik két iskola, úgy mint: egy rendes 6

osztály és két évi ismétlő iskolával megtöltött magyar-ajkú községi iskola és egy román- (oláh) ajkú hitfelekezeti iskola. A magyar-ajkú közs. iskolába járó tankötelezett gyermekek összes létszáma: 194. Ezen létszámból a rendes iskolás gyermekekre esik 130; még pedig 76 fiu, 54 pedig leány. Ugyancsak azon létszámból, az ismétlő iskolás gyermekekre esik 64; még pedig: 37 fiu és 27 leány. A fennirt 194 tankötelezett gyermek közül a rendes iskolába tényleg föl jár 70 fiu és 50 leány, az ismétlő iskolába pedig 26 fiu és 22 leány. Tehát: a rendes és az ismétlő iskolába tényleg föl jár 168 és nem jár föl 25. Vallás szerint a következőkép oszlik meg: 190 református, 2 görög nem egyesült, 1 roma katolikus. A tanerők száma — az illő hitfelekezeti lelkes urat ide nem számítva — 3; még pedig: két férfi és egy nő. A mi pedig az iskola felszerelést illeti, a helyi situációkhoz képest, kellően föl van szerelve. Jellemző az: miszerint iskolánk padjai, az iskolai év egyes évadjai alatt, nem igen szoktak üresek lenni; a hirnélküli óra-mulasztások száma pedig absolute csekély. S hogy iskolánkban ily jó szellem és rend uralkodik, ez tanítóink és iskolaszékünk buzgóságáról tanuskodik. A fent jelzett, iskolánkba föl nem járó 25 gyermeknek egy része gymnáziumi tanuló, más része pedig iparos és szolga (szolgáló). Hogy községünk gyermekei oly odaadással és szigorú pontossággal látogatják az iskolai előadásokat: ez első sorban nagytisztelétű Nagy Sándor ref. pap és iskolaszéki elnök urnak, a tanügy emberének köszönhető. Hidvég, 1876. apr. 26. Fodor Dániel.

== Halálozás. Nagy Domokos, kutyfalvi ev. ref. lelkész, mint férj, az maga és gyermekei: László és Ágnes; özvegy Orbán Danielné, mint édes anyja és gyermekei: Orbán Albert, nője Nagy Róza és gyermekeik: Balázs, Albert és Géza; Orbán István, mint testvérek, mély fájdalommal tudatják, a forrón szeretett nő, kedves anyja, szelid lelkű gyermek, szerető testvér: Nagy Domokosné, született: Orbán Ágnesnek, folyó év május hó 11-én éjjeli 1 órakor — két havi szenvedés után — életének 31-ik évében, tüdővészben történt gyászos kimúltát. A mindenek szeretetét megérdemelt, kialudt szerény élet hült tetemei május 13-án a kutyfalvi ref. temetőbe örök nyugalomra elhelyeztettek. Béke lengjen porai fölött!

== Meglelent és beküldetett szerkesztőségünkhez „Deák Ferenc emlékezete.“ Krasznamegye felkérése folytán, 1876 márc. 6-án, Sz.-Somlyón, az ev. ref. egyház templomában rendezett gyász-emlék-ünnepélyen elmondotta Nagy László sz.-somlyói ref. pap. Az illető megyei bizottsági közgyűlés határozata folytán kinyomatott Kassán. Meleg érzés, hazafias fellángolás és higgadt meggyőződés sugalmazta e beszédet, mely felül emelkedik az alkalom-szerűség süppedékes niveauján s kétségen kívül becsületére válik szerzőjének.

== Szomorú hír. Szomorú időket élünk. Csapás csapásra jön, vészre vész. Mindenfelől csak a pusztulás szava hangzik. Ugyan is itt, Bethfalván, april 25-én délután 1 óra tájt, ismeretlen tüztől meggyuladt egy csomó szalma, attól meg a csűr, a templom és papi-lak szomszédságában, éppen midőn a népnek egy része Udvarhelyen és a más része Sz.-Keresztúron volt s mire a nép haza futott, már a községnek egy része tüzben volt; porrá égett 24 gazdának minden épülete és gabonája, leégett a papi telken minden gazdasági épület, a ház kivételével, ez is meggyuladt a templommal együtt, de ezt a sz.-keresztúri tüzoltók megvédték, sokat fáradoztak és mind végig kitartással működtek. Már több helyről értesültünk, hogy felsegítősökre gyűtenek gabonát, pénzt szóval, a mit lehet mindent. Legelső volt az adakozók közt, egyházmegyénknek nagyérdemű főgondnoka, méltóságos Gyár-

fás Domokos ur, ki másnap rögtön 20 véka gabonát és 10 véka pityókat küldött a helybeli lelkész urnak, kiosztás végett, a szenvedők inségének enybitésére. A második volt sz.-keresztúri özv. Duka Jánosné, szül. Nagy Juliánna, ki 8 véka törökbuszát és szalonnát küldött. Fogadják az illetők legforróbb hálás köszönetünket. Bethfalva, 1876. apr. 27-én. Bokor János, bethfalvi ref. tanító.

== Meghívás. A hunyadmegyei tanító-testület f. évi közgyűlését június hó 6-án délelőtt 8 órakor tartja Petrosenyben, az állami népiskola termében, melyre a t. tagtársak tisztelettel meghivatnak. A gyűlés tárgyai: 1. Elnöki megnyitó. 2. Jegyzői jelentés a testület évi működéséről. 3. Pénztárnoki jelentés. 4. Téglás Gábor felolvasása a köztekről. 5. Mintatanítás a népiskola I., II., III. osztályában a magyar nyelvtanból; tartja: Nagy Ferenc. 6. Nagy Miklós felolvasása: „A magyar nyelv tanítása a vegyes ajkú népiskolákban. 7. Indítványok. (Az alapszabályok 8. §. d. pontja szerint az indítványokat gyűlést megelőzőleg 14 nappal írásban kell a választmányhoz beadni.) 8. Folyó ügyek. 9. A taneszköz kiállítás megtekintése. Juni 7-én: 10. Kirándulás a bánya-telepre. Elszállásolásról, közébédéről s a kirándulások intézéséről a rendező bizottság gondoskodik. E tekintetben értekezni lehet Nagy Miklós bizottsági elnökkel (lakik Petrosenyben), kibe az kiállítandó taneszközök is küldendők. Az „első erdélyi vasúti társaság“ főigazgatósága ezen vasút-vonalon a gyűlésre utazó t. társakat a következő díj-kedvezményben részesíti: egy egész III. osztályu menet-jeggyel a II kocsis-osztályban s fél II. osztályu menet-jeggyel a III. kocsis-osztályban lehet utazni. Ezen kedvezményt élvezni óhajtó t. tagtársak részvény-jegyért forduljanak Adorján Miklós jegyzőhez. Kelt Déván, 1876. máj. 6. Réthi Lajos, elnök. Adorján Miklós, jegyző

== Nők az egyetemen. 1867. dec. 14-ke óta, midőn Zürichben az első nő-tanulót doktorrá avatták, f. évi márc. 15-ig, az itteni egyetemen, 13 hölgy promoveáltatott orvostudorrá. Ezek között volt 6 orosz: Erisman, Popowa, Jakowlewa, Prungevska asszszonyok, s Kleinmann és Sinolár kisasszonyok; 3 angol: Morgan és Walser kisasszonyok s Atkins asszszony; 1 amerikai: Timok k. a.; 1 schweitz: Vögtlin k. a.; 2 német Lemut (bajor) és Tiburtius (Rügenből) kisasszonyok. A zürichi egyetem philosophiai kara továbbá Sesemann kisasszszonynak Finnországból egy önálló vegytani dolgozatért, s Wolicka kisasszszonynak Varsóból egy nyelvészet-történeti értekezésért adta meg a doktori méltóságot. A zürichi egyetem minta-tanodájában 5 nő nyert tanítói diplomát, s ezekből 3 a természettudományokból, kitüntetéssel. Megjegyzendő, hogy a Zürichben tanuló nők közül többen már tanuló korukban férjhez mentek s felavatásuk után közülök 3 az orvosi s 3 a philosophiai fakultásnál házasságra lépett. — Az orosz nőknek e közben a külföldön való tanulás császári ukáz által tiltott; e helyett fölállítottak Oroszországban a magasabb női tanintézetek. Zürichben kívül különben most már van több egyetem és akadémia is, mely megengedi a „szép“ nemnek a csarnokaiba való belépést.

N y i l t p o s t a .

4. Az államsegély kiosztásáról és a tüzbiztosításról. Nagyon pongyola. Néhol van benne egy-egy igazság, de anynyira fel van érezve, hogy nehéz kitalálni, mit akar. A konkrét dolgokat határozottan kell kifejezni s akkor lapunk rendelkezésére áll. E hibában leledzik ama másik is: „A kereszteletlenül elhalt kisdedekről,“ stb.

5. Egébe. A nyílt kérdés ez úton el nem igazítható. Fogatkozások vannak magában a törvényben; de a mig törvény — törvény. Tán, lesz jobban is, addig tűrjünk és reméljünk.

6. N.-Erye. Utána nézetünk s ha szolgálhatunk — szolgálunk.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdászánál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

 Mai számunkhoz van mellékelve az „Erd. ev. ref. egyházker. egyház-jogának“ 19 ive.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, MÁJUS 25. 1876.

282—21. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — nová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

A szentlélek dogmájához.

Pünkösztí elmékedés.

Az isten és az istennek lelke megkülönböztetik egymástól a szt. írásban, mert isten lélek Ján. 4, 24. istennek lelke pedig előjön 1 Kor. 6, 11. Máté 3, 16. 10, 20. Rom. 8, 9, 14. 1 Kor. 2, 10, 14. s ha az utóbbi értelemben vesszük, az istennek lelke, vagy szt. lélek jelentését, az többnyire a szt. írásban, még pedig mind az ó-, mind az új-szövetségben isteni erőnek nevezetik. Az ó-szövetségben 2. Moz. 31, 3. 35, 31. 1. Sámuel 10, 6. 10. 1. Sam. 11, 6.

Jézus mondja Ján. 16, 15: az enyimből veszi, a mit nektek megjelent. Jézus tudta, átértette azt, hogy ő jót, igazságot, istenit tanított, tehát a szt. lélek, vagy igazság szelleme sem taníthat mást, nem sugalmazhat ellenkezőt. A szt. lelket paraklétosznak nevezi, mely eredeti jelentése szerint elhívottat, vigasztalót, intőt jelent s kell-e nagyobb vigasztalót, intőt keresni, mint azon isteni erőt, isteni szellemet, mely az igazság érzetében, a szeretet közösségében erősíti meg az embert Gal. 4, 6. Mivel hogy fiak vagytok, kibocsátotta isten az ő fiának lelkét a ti szívetekbe. Rom. 8, 9. Ti pedig nem vagytok a testben, hanem a lélekben, mert az isten lelke lakik bennetek; kiben nincsen a Krisztusnak lelke, nem az övé. Ján. 15, 26. Mikor pedig eljő ama vigasztaló, kit én bocsátok néktek az atyától, az igazságnak lelke, ki az atyától származik, az bizonyosságot teszen én rólam.

Továbbá, midőn a fiúság lelke hangsúlyoztatik, akkor is mindenütt isteni erő, isteni szellem értetik alatta. Rom. 8, 15. megkülönböztetik a szolgálat lelke a fiúság lelkétől. 1. Kor. 2, 12. vettük a lelket, mely istentől vagyon. 1. Kor. 4, 13. A hitnek lelke nevezetében fordul elő.

A Jézus fönnebb idézett ígéreteiben csaknem mindenütt „igazság lelke“ címében jön elő, mert az igazság lelke, vagy szelleme nem különböztetik az

isten lelkétől, Krisztus lelkétől; mint hogy itt is a Krisztus lelke, mely igazságot tanít, nem különböztetik az isten lelkétől. Ezen állítások megegyeznek az okossággal is, tehát az említett szt. irati helyek is eleget tesznek az okosságnak.

Ezen előzmények után, vizsgáljuk meg először a szt. lélek lényegét; azután a szt. lélek dogmája keletkezésének mozzanatait s végül mutassunk rá azon áldott következtetésekre, melyek a szt. lélek hatása alatt boldogították és boldogítják az emberiséget.

1. A szt.-lélek lényege áll az igazságban, a világosságban; mert ha az igazság és világosság nem lenne jelzője az isteni erőnek, akkor az nem is lehetne szt. lélek. A mely szt. irati helyeket annak megmutatására hoznak fel, hogy külön isteni személy, mint Ján. 15, 13. Csel. 5, 3. 4. azokban is csak úgy fordul elő, mint igazság lelke, istennek lelke. A szt. lélek ezen lényegében ben foglaltatik az, hogy mindenütt jelen való. Azokra nézve, kik az isten mindenütt jelenvalóságát alig bírják felfogni, legyen szabad azon eszmének adni kifejezést, hogy ha a szeretet lelke, az igazság szelleme, a világosság óhajtása és szükségessége mindenütt jelen van, hol emberek, okos lények vannak: akkor az isten is, mint ezeknek valódi kifejezője, mint a kiben ezek megvannak valósulva, mindenütt jelen van, az isten nem messze van mindeniküinktől. S ha ezen állítás ellen némelyek azt hoznák fel, hogy vannak népek, emberek és vallások, melyek az emberiség boldogságát előmozdító szeretettől, igazságtól és világosságtól nincsenek áthatva s így embertársaikat, vagy más nemzet- és felekezeti elveket lenéznek: erre nézve csak azt felelhetni, hogy az ily partikularizmusban nevelt, élő és megcsontosodott nemzetek nem ronthatják le a tételt. Krisztus minden szava, tanítása és működése a partikularizmuson messze felül emelkedik; az olyan nemzeteknél, vallások körében, melyeket a partikularizmus foglyoz, az isten egészen más, mint a keresztyénségben, mert ott világ feletti urnak van feltüntetve, ki büntet

mint a világon kívül, vagy felett álló bíró; de a Jézus egészen más fogalmat adott az istenről, mert az ő lelke bennünk van, ki mint áldó atya, a jó ember keblében paradicsomot teremt.

És itt helyén lesz, némely orthodoxoknak azon állítására is egy kevés figyelmet fordítani, kik a modern theologusokat e tárgyban pantheismussal, unitarismussal, vagy éppen judaismussal szeretik gyanusítani. A pantheismus a természettel vegyíti össze az istent s a világ-anyag lelkének hiszi, tehát minden erő, mely a világban észlelhető: nehézség, tünetmények, egymáshoz tartozás, stb. mind isten reá nézve s midőn a pantheismus egy falevélben, vagy egy fűszálban, egy virágban, vagy egy állat mozgásában meglátja az istent, az értelmet nem fedezi fel s az isten mindenütt jelenlétét és örökkévalóságát a természeti jelenlénytől, egy szóval: a természettől nem tudja elválasztani. Mi pedig keresztyének az istent, mint igazság, szeretet és világosság eszméjét, vagy atyját tekintvén, ha a phisikai világban létező erőket is neki tulajdonítjuk, de az értelem legfőbb pontját, a cél-irányosságban kitűnő bölcseséget köztjük össze az isten eszméjével s a fősulyt az erkölcs birodalmára fektetjük, mely minden épen és egésségesen gondolkozó embernél és nemzetnél csak egy lehet s mindenütt jelen van; e szerint, az isten eszméjében, midőn egy erkölcsi világ-rendet hiszünk és tétélezünk fel, nem csak a tárgyilagosságnak adunk helyet, mint a pantheismus; hanem a subjektív létet és munkásságot is elismerjük. Ebben az értelemben mondhatta a Jézus, hogy az ő országa nem e világból való, ezek után a keresztyénség isten-lényégét a monismus leginkább kifejezi. A mi azon vitatkozásokat illeti, melyek a szt. háromság titka felett folytak s azt dogmává emelték, a szt. lélek, vagy isteni szellem lényege felett keletkeztek s az egyház az ideális trinitariusokkal, monárcchiánusokkal, pneumatomachusokkal, triteitákkal szemben az átok minden fegyverét felhasználta, hogy az isteni háromságot mély titok leplével fedezze el a nép előtt.

S ha tovább megyünk, a keresztyénségben az isten nem egy külön álló, világ felett székelő bíró, hanem az egésztest éltető, elevenítő erkölcsi szellem; azért a keresztyén világ-nézet egészen más világitást ad, mint azoknak világ-nézlete, kik az istent csak saját nemzeti, vagy világ felett álló istennek tekintik. Jézusról a mondatik Luk. 4, 1. Jézus pedig teljes vala szentlélekkel; ha a szt. lélek alatt külön isteni sze-

mélyt hitt volna a szt. író, nem az igazság lelkét, isteni erejét: miért mondotta azt?

Tudta a Jézus, hogy követői, apostolai mihelyt meggyőződnek az isten atyai szeretetéről, az igazság fenségéről, a világosság szükségéről s a szeretet egyetemességéről, egy menynei szellem hatja át őket, mely világ-nézetüket máskint alakítja át s mihelyt e változás megleszen, a szt. lélek, vagy igazság szelleme állandó lakozást veszzen bennök. Ez megtörtént az első keresztyén pünkösztben s azóta a szt. lélek, az isteni erő, az igazság szelleme velünk maradott, bennünk lakik, minden igazságra vezérel; mert e pünköshti szellem átalakította a világot s megszülte a civilizációt, azért nincs most előttünk sem zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabados, kit atyánkfiának nem tekintenénk. Igen, mert a bennünk lakó szt. lélek, vagy menynei isteni szellem világ-nézetünket egyetemessítette, méltán mondja hát Pál 1. Kor. 2, 12. isten lelkének, Sid. 10, 29. kegyelem lelkének.

(Vége következik.)

Kisantal Sámuel.

M e g t é r i t é s

az iskolai takarékpénztárak ügyében.

Schröter Carina kisaszszony, községi tanítónő és az idegen nyelvek okleveles tanítónője Temesvárott, levelet intézett Weisz B. F. kir. tanácsos urhoz, mely a mondott intézményre nézve oly érdekes, hogy (némi kihagyásokkal) szívesen közléteszszük. A levél így hangzik:

Ngs ur! Én is, mint mindenki, tudván, menynyire érdeklődik ngod az iskolai takarékpénztárak ügye iránt, bátor vagyok, egy velem történt, ez intézményre vonatkozó esetet tudomására juttatni anynyival inkább, mert az, ha nyilvánosság elé kerülne, talán arra is szolgálhatna, hogy az iskolai takarékpénztárak egy némely ellenzőjét jobb véleményre téríti.

Nem is éppen régen volt, hogy én magam is egyike valék az iskolai takarékpénztárak legbuzgóbb ellenzőinek s minden alkalommal beszéltem és irtam ellene; minden érvet, melyet valaki ez intézmény mellett felhozott, megtudtam, vagy legalább megkísérlettem cáfolni, míg viszont ellene mindig készen voltam egész csomó, többé kevésbé ismeretes érvel. Egyszer egy itteni városi képviselő, Metz S. ur azt az indítványt tette a városi közgyűlésen, hogy a városi iskolákba takarékpénztárakat kell behozni. A városi képviselő-testület az indítványt megfontolás és véleményadás végett a tanügyi bizottsághoz utasította és Metz ur nem kimélt semmi fáradságot a néhány hét múlva történendő bizottsági ülésig, hogy azon tagokat, kik az iskolai takarékpénztárak ellenzői valának, ezek fontosságáról és hasznos voltáról meggyőzze. Mikor aztán a tanügyi bizott-

ság ülésében az oktatás ügye körül anynyi érdemeket szerzett elnök, dr. Vargics ur a Metz-féle indítványt meleg szavakkal ajánlá, azon határozat hozatott, hogy az iskolai takarékpénztárak minden itteni községi iskolában alkalmazandók s e határozat velünk — a tanító-testülettel — azonnal közzétett. Természetesen, most már sem az én ellenkezésem, sem másoké nem használt semmit s minthogy egyszer már kötelességemmé lett, magától érthetőleg buzgalommal fogtam a dologhoz és pedig annál nagyobb buzgalommal, mert nem bizván magamban, féltem, hogy talán a dolog iránti ellenszenvem, kötelességem kevésbé pontos teljesítését vonhatná maga után. És ime, a mit kezdetben csak kötelességérzetből tettem, napról-napra inkább kedvvel és az ügy iránti szeretetből tevém, mert a mit a legokosabb szavak egész logikája, a legcsattanóbb érvek, a legvilágosabb bizonyítékok nem eszközölhettek elméletben, azt megtette a gyakorlat, a tények logikája: meggyőződtem! Meggyőződtem és meg vagyok győződve, hogy az iskolai takarékpénztár a nevelés egyik leghatalmasabb segédeszköze, hogy minden, a mit ellene felhoznak, képzelgés és a valóságban meg nem áll. Csak egyet akarok említeni, azt, a mit oly sokszor felhoznak. Az irigységet — mondják — a lenézetés érzetét kelti föl a szegény gyermekekben a gazdagok ellen; ezt magam is igen gyakran használtam érv gyanánt az iskolai takarékpénztárak ellen. De menynyire tévedtem! Osztályomban vannak gyermekek a város leggazdagabb és legszegényebb családjaiból és beh bizonyíthatom, hogy éppen a szegények takarékoskodnak inkább. Mikor a gyermekeket buzdítottam a takarékosagra, nem egyszer kaptam a gazdagoktól ilyen feleletet: „A papának elég van;“ vagy: „A papa takarít számomra,“ vagy ilyent is: ő nem tud takarítani, mert minden szükségletéről gondoskodnak otthon, tehát soha sem kap pénzt, irás-tűzeteit tucet-számra, tollait skatula-számra veszik; a szegény gyermek ellenben naponkint kap egy-két krajcárt oszonnára, mit gyakran megtakaríthat; közönségesen minden héten kap néhány krajcárt iskolai szükségletekre s ha szereivel takarékoskodik, pénzéből mindig félretehet valamit; igen is, én azt tapasztalom, hogy mióta az iskolai takarékpénztár be van hozva, sokan leány-növendékeink közül, kik különben könnyelműen

bántak irkáikkal stb., most e tekintetben rendkívül pontosak, csin- és rendszeretők, a mi már magában is nagy nyereség. Ezen kívül általában inkább szegény szülők érdeklődnek az iskolai takarékpénztárak iránt, mint gazdagok s nem egy szegény özvegy vonja meg a falatot szájától, hogy gyermeke naponkint hozhasson néhány krajcárt a takarékpénztárba: „mert — mondá nekem csak nem régiben egy szegény mosónő — ha azon hat, vagy nyolc éven át, míg gyermekem iskolába jár, minden nap néhány krajcárt tesz félre, mire kikerül az iskolából, egy kis tökéje lesz.“ És ha meggondoljuk, hogy 100 vagy 50 frt is formális kiházasítás egy szegény leánynak, bizonyosan helyeselni fogjuk ezt a takarékoságot. Ha tehát a tanító nem sajnálja azt a kis fáradságot, hogy a tanulók szülőt alkalom adtával figyelmezteti a kiálló előnyökre, fáradsága bizonyára gazdagon meg lesz jutalmazva nem csak a nevelés sikere által, hanem a tanulók anyagi haszna által is. Így takarított meg az én kilencven, többnyire szegény lánykából álló osztályom február 1-től a mai napig 102 frt 49 krt, a mi mindenestre csinos összeg, ha meggondoljuk, hogy azt különben nyálánságra s más haszontalanságokra pazarolták volna.

Igy nyert meg engem, mint fennebb mondám, maga az ügy — az ügy számára, a mi erre nézve minden esetre nagyobb diadal, mintha csupa szavak és dicsőítések előtt hajoltam volna meg és pedig anynyival inkább, minthogy meglehetősen nyakas természetű vagyok s egyszer megállapodott nézetemtől nem egy könnyen térek el; és most őszinte óhajtam, hogy az iskolai takarékpénztár minden ellenzője, ha csak kísérletképpen is, hozza be ez intézményt s meg vagyok győződve, hogy az én nézetemhez fognak megtérni.

Bocsásson meg, hogy e sorokkal háborgatni merészelem; de kötelességemnek ismerem, hogy mind azért, a mit ez áldásos, nőtől oly hévvel támogatott intézmény ellen beszéltem és irtam, ezennel bocsánatot kérek, egyuttal pedig azon ígéretet teszem, hogy az iskolai takarékpénztárak ügyét minden és minden időben előmozdítani, hivatásbeli kötelességem kiegészítő részének fogom tekinteni.

TÁRCA.

Péter sziklája Romában.

(A római pápa-uralom alapjának megvilágosítása.)

(Folytatás.)

A két párt ez összesimulása Romában annál ajánlatosabbnak tetszett, mert már akkor felismerhető kezdett lenni, hogy a római keresztyén község mily fontos a föld összes keresztyén községeivel szemben a központban, a római birodalom uralkodó központjában. Azon gondolat, hogy a főváros világ-uralmában ők is részt vegyenek, részükéről is igen könnyen megszülethetett. Az azonkori rómaiak elvesztették ugyan elődeik jeles tulajdonait s erényeit, a bátorságot, erőt, be-

csületérzést, mértékletességet, stb. de egy még is élt és munkált bennök: azon gondolat, hogy ők a világot uralni vannak hivatva, hogy önként érthetőleg, a világ feletti felsőség őket illeti. És ezen gondolat világért sem vezett ki lelkükből a keresztyén-tanok és keresztség által, csak némi más irányt vett, sőt az emberekkel együtt megkeresztelkedve itt is, ott is nyilatkozott a szellemi, egyházi, világ-uralom felállítására körüli törekvésekben s e végre minden körülmény a legmohóbb vágygyal lón megragadva, mi arra alkalmasnak látszott. Így találhatott éppen Romában az ebionita Pétermonda oly kedvező légkörre, mivel oly igen könnyen kiszákmányolható vala az akkori világ viszonyainál fogva, a

római keresztyén világ-uralom számára. Nem csoda tehát, ha Rómában a zsidó-keresztyéneknek megengedték, elnézték, hogy Pétert — a mint a monda nyilvánítja — mint a római gyülekezet alapítóját s püspökét Pálhoz társítsák s mindkettőt egyaránt vindikálják a világ-város egyháza számára, melynek világ-uralma — a zsidó theoria nyomán alakítva, kikeresztelt alakban — örökké-tarté kellett volna hogy legyen. Az újabb vizsgálódások eredménye e felett röviden így jelezhető: sok monda s legenda, mely azon időben a bibliai személyekkel untig foglalkozott, eltűnt ugyan nyom nélkül, mivel nem talált talajt, melyen magát gyakorlatilag fentarthatta volna; azonban, a Péter Rómába jöveteléről s ottani küzdelméről szóló monda, ott kedvező helyet talált és a költői képzelődés eme képalkotása később egy roppant nagy realitásnak, a római katolikus hierarchiának lett alapjává. De nem lehet nagyon csudálkozni; mert hiszen, nem-e ez az eset kelet minden nagyobb vallásainál? És nem ezt állítják-e maguk a római theologusok is minden más vallásról?

Igy áll a dolog tehát a római pápa-uralommal; „mert az minden hatalom igényeivel együtt Péter apostol római tartózkodása felől keletkezett s terjesztett költeményeken, hitelesség nélküli való s koholt iratokon alapul, pedig Péter aligha csak látta is Rómát, annál kevésbé játszott ott Pál mellett előkelő szerepet. A pápai hierarkia tehát már őseredetét koholmányokból, valótlanágokból veszi vallási oldalról véve, valamint valótlanágok által terjesztett csalárdság és erőszak által szilárdított meg s jog-igényeit azokra alapítá; ép úgy világi birtokaihoz is koholmányok útján jutott s csalárdság és bölcsészeti okoskodások útján alkotta azokból egész elméletét s rendszerét. A pápai absolutizmusnak s világ-uralomnak magát a gondolatát a végén is egy zsidós koholmány, költemény ébreszté föl s hozta működésbe.“*)

Tehát, az úgy nevezett „Péter római sziklája:“ a vérnyomokon megszerzett római világ-uralom a „Péter római katedrálja,“ pedig az ő Simon magus és varázsló ellen folytatott kalandos küzdelméről s győzelméről keletkezett mese. Így tehát, míg a római primátusság és pápaság céljául azt tüntetik fel, hogy az az egész egyháznak szilárd alapja s biztos központja kell hogy legyen: addig maga ezen római pap-uralom költemények, mondák ingatag s tarthatatlan talapzatán nyugszik.

Az ezen apokrif iratokban foglalt mondák sokasága fölött tartott vizsgálódások azonban még többet is nyújtanak a rom. kath. egyházrendszer megértésére s kellő méltatására. Láthatjuk ezen költeményekből s azok következményeiből, hogy már a legrégebb időben a keresztyénség és az egyház elébe annak önző vezetői s uralomra vágyó püspökei, oly feladatot tűztek, annak oly irányt adtak, mely a papi rendet és annak uralmát szükségesnek mutatá fel; de egyszeresmind meszsze eltávozott mindattól, a mit Krisztus eredetileg akart, tanított és kezükbe adott. Péter apostolt

*) Ezekről bővebben olvashatni dr. A. Beruh. Lutterbeck „Die Clementinen und ihr Verhältniss zum Unfehlbarkeits-Dogma“ című munkájában.

sehol sem úgy állítják elő, mint Krisztus egyszerű evangyeliomának, azaz, vallási és erkölcsi tanításainak hirdetőjét; hanem úgy, mint spekulatív vitatkozót, bölcselkedőt és csodatevőt. Az apostoloknak és követőiknek tehát azon feladat tűzeték ki, hogy tanítsák az igaz tudományt — gnosist — a hamissakkal szemben és igaz csoda- vagy varázs-műveket hajtsanak végbe a varázsló és tév-tanító Simon hamisságaival szemben. Ebben határozódik tényleg az egész hierárkhikus egyház alap-jelleme, mely feladatául egyfelől a szemléleti dogmakifejtést és az igazhitőség felállítását tűzte ki, melyeket hit-vallási alakokba öntve, a népet, mely abból semmit sem ért, azoknak vak elfogadására kényszeríté; másfelől pedig csoda-működések, szemképráztató, papi varázs-műveletek, értelem homályosító végrehajtásában buzgolkodott. Ezek természetesen nem történhetek úgy, mint nyílt, kézzelfogható csodák, mivel ahoz hiányzott a hatalom; de tényleg még is minden hókusz-pokust olyaknak állítottak s a hitvilágba beérőszakoltak, kiragadva a hívőket egy titokzatos, ellenőrizhetlen lérré, az isteni lény és működés, az emberi lélek, sőt a természet anyagműködésének misterikus homályába. És a természetfeletti ségnek így megalkotott, az elmére nézve hozzáférhetlenné tett fénykörét a legnagyobb féltékenységgel őrizték; mivel attól függött a papi-rendek egész szükségessége és „természetfeletti“ hatalma. A „természetfeletti ség“ lett az egyház legfőbb igénye és így világ és egyház, ember és isten között merev duálizmus állott elő. Krisztus ellenben éppen ezen duálizmust akarta megszüntetni: hogy az embert közvetlen istenével hozza öszszeköttetésbe s egyszeresmind annak elérhetőse végett, mit istenországának nevez, ébreszsze önjerejére, hogy ártatlan, hitbéli jámborságra, isten iránti benső gyermeki bizalomra vezesse, nem pedig bölcselkedésre a vallás-erkölcsi élet terén s tudományos spekulációkra és az isten lényé s léte feletti merész nyilatkozatokra; végül, erkölcsi tökéletesedés s nem varázslat, meg csoda-működés, béke, egyszerűség és alázatosság, nem testvér- és polgár-háboruk felidézése, bibor, elefántcsont és aranyba öltözött papi gőg és világ-uralom volt az, mit Krisztus az övéinek feladatul tűzött, szívökre kötött s elérhetővé is tett.

Igy tűnik ki ezekből is újra meg újra, hogy mennyire szükséges volna a keresztyén egyháznak általános és alapos reformálása és a tényekből ítélve, mily elkerülhetetlen, hogy a keresztyén egyház-élet fája egész a gyökeréig vissza —, lemetzsessék, ha azt akarjuk, hogy egy olyan új és tisztább élet-működés, fejlődés kezdődjék, mely mindazt ismét érvényre emelje, a mit Krisztus hirdetett, akart, életével s tetteivel behonyított s megpecsételt. Mi azt hisszük, hogy magok a katolikusok is, kik mindezen körülményeket előítélet nélkül, értelmesen, elfogulatlanul és lelkiismeretesen meghányják-vetik, azon meggyőződésre fognak jutni: miszerint nincs a maga rendén s helyesen az, hogy a legmagasabb, legfontosabb vallásos és erkölcsi tanok, igazságok és szabályok a legnagyobb, legnélkülözhetlenebb szellemi javai az emberiségnek oly történelmi intézményekhez s tekintélyekhez legyenek kötve, függesztve, melyek mind kezdetükben, mind kifejlődésükben oly sok meseszerűre támaszkodnak; melyek a történelmi ítézet,

valamint az okosság ítélőszéke előtt hovatovább mind kevésbé biztathatják magukat tartós fentartással. Valóban óhajtható, sőt sürgősen eszközendő volna már, hogy ezen rejtélyes s kérdéssé vált tradícionális hatalmak, tekintélyek és ama vallási igazságok és erkölcsi parancsok feloldassanak az eddigi szoros összeköttetésből, nehogy amazoknak bukása ezeket is magával rántsza, a mint azt a hierarkhia részéről fenyegetőleg hirdetik s pláne létesíteni törekeshnek.

Az éppen korunkban oly szédelő magasra néző hierarkhiai tekintélyek összeomlása hosszasan többé fel nem tartható; mert a történelmi tudat s a felvilágosodottság és okosság ítélete többé meg nem semmisíthető; az egyszer felnyitkozott szem és ismeret nem engedi magát többé sem parancs-szó, sem papi átok, vagy fizikai erőszak által becsukadni, vagy elvakíttatni. A tudatlanság hit-boldogsága, ártatlan tévelygése s bárgyu csalódásai ez idő szerint megszűntek. Most arról kell gondoskodnunk, hogy ezeket az igaz, észszerű hit és erkölcsös szeretet által pótoljuk, melyek ugy is egyedüli alapjai a valódi krisztusi keresztyénségnek. Elfogadva — ha meg nem is engedve — hogy a római pápaság mesés alapja — Péter alapítása és öröksége — történelmi bizonyossággal ki nem mutatható: bizonyára még sem fogja ezután senki, ki itélni képes, tagadni, hogy ezen apostolnak római tartózkodása és működése sem természetes úton, sem történelem-ítései kutatás útján meg nem állapítható s hogy így, mint biztos történelmi tény, nem is számítható.

(Folytatása következik.)

Léonard József,
papjelölt.

Két skót hölgy látogatása Debrecenben.

(Az „Ev. Prot. Lap“-ból.)

Két derék skót urnő: Miss Buchaman Johanna Edinburgból, (az osztrák-magyar udvarnál a jelenlegi angol nagy követ unoka-testvére) és egy rokona: Miss Campbell Augusta május 3-án délután érkeztek Debrecenbe. Balogh Ferenc hittanár volt szerencsés őket fogadni saját lakásán vendégekül. A skót szabad egyház konstaninápolyi miszsiói iskoláit látogatták volt meg s onnan a Dunán felhajózva, mielőtt Pesten át Bécsbe mennének, óhajtották meglátogatni a magyar református Debrecen. Mindketten a legszívesebben fogadtattak az egyházi és iskolai körök által.

A város nevezetesebb pontjait megsejlelték s a nagytemplom fényképét több példányban megvették; a kollegiumét pedig megrendelték. Az estét Márk Pál tanár ur házában tölték, hol számos tanár és nejeik voltak jelen, mutattattak be kölcsönösen; a vacsorához-kezdés előtt angolul az imát ifj. Márk Ferenc hangoztatta. Másnap 7 órakor kezdődvén az istentisztelet, a nagy templomban jelent meg Miss Buchanan; azon figyelmeztetésre, hogy kora idő az, felelte, Istent tisztelni, nincs kora idő, hogy el ne menne. Maga a lelkész Némethi Lajos magyarázta a bibliát; láttak keresztelést, nagy érdeklődéssel magyaráztattak meg mindent; feltűnt nekik a hallgató közönség mély figyelme a lelkész beszédére. A délelőttet a

főtanoda legnevezetesebb részei: könyvtár, stb. megtekintésére fordították.

Révész Bálint ur a moderator által nyájasan fogadtattak. Délután 5 órakor a kollegiumi énekkeremben hallgatták meg az ének- és zenekar kellemes darabjait. A terem telve lett, a vendégeket éljennel fogadta az ifjuság; ezen rögtönzött s jelesen sikerült ifjusági hangverseny fénypont gyanánt maradand emlékezetökben; mint tolmácsoltatták: a tengeren túl is füleikbe zengend s új kötelékül szolgálend Edinburg és Debrecen közt, e kollegium fiai eddig is igen kedvesen és tárt karral fogadtattak a skót szabad-egyház kollegiumában, ezután még több ok leend a szives testvéri ellátásra. A tanuló ifjuság egész magatartása a lelkesültség és nemes udvariasság minden jellegét feltűntette. Püspök ur, a tanárok s több hölgy jelenléte szintén emelte az ünnepélyt, Tóth Mihály hittanár ur, énekkari felügyelő, buzgó érdeklődése a hölgyek egész itt léte alatt szintén kiemelendő.

Az estét már csendben töltötték az illető tanár családjával, előbb bucsút vevén a hallei egyetembe ez este induló ifju Márk Ferenctől, a ki Edinburg több köreibben igen kedves emlékezetet hagyott hátra. 3 theologus ifjut is bemutatánk a kik nagyon lelkesednek a skót egyház színről-szinre látogatásáért.

Másnap egy városi leányiskolát és a protestáns nőnevelőt látogatták meg. Zsoltár-énekek hallása, szavalat, rajz, kézi-munkák, stb. szemléltése gyönyörködtette őket s nevelésügyi állapotunkról magasztalólag nyilatkoztak. Némethi Lajos lelkész ur s egy hittanár kísérték az iskolák látogatásában őket.

Miss Buchanan Edinburgh egyházi köreibben egyik kitűnő buzgalmu s köztiszteletű hölgy. Maga vezet, tanít egy 12 tagból álló vasárnapi iskolát, legközelebb is Jónás profétára megjelent hittani angol könyveket tanulmányozta át, mivel magyarázatra e könyv következett. A mi magyar akadémikus tanulóink elragadtatva beszélnek Miss Buchanan jó-sága és szívélyességéről; a bucsúzáskor mondá neki az őt kikísérő hittanár: van valami búsító mindenkor a rokonszeny és tisztelet által összfűzött egyének elválásában; melyre felelte: „a vallásos érzésen alapuló rokonszeny soha nem végződik, a viszontlátás édessége a különben is rövid földi élet után biztos és fenmaradó.“

„Miszsiói levelek.“

VIII.

Rimnik-Vulcsu, február 27-én, 1876.

Lezajlott és leviharzott a tél. Küldetésem rideg ösvényére alig hajtván más öröm-virágot, mint amaz ifju házaspár menyegzői esketését, a ki Rimnik-Vulcsán vette tőlem az egyház áldását. Szép a szász-vérű apától, hogy elhunyt nője iránti forró kegyelethől, a ki tősgyökeres székely családból származott, leányát magyar lelkésszel kívánta megeskettetni. Meg is eskettém ugy — az istenő legyen a dicsőség — hogy a család s diszes vendégei várva várják, hogy keresztelőre ismét magyar igék szerint legyen a szertartás.

Mint a hárfa húrja, bárha nem egyféle,
Illesse csak jó kéz, nem öszhangzat kél-e?
Ugy a különböző családok és népek:
Egybe forradnának, ha jól vezetnétek.
Vagy ha egy magyar nő rózsá-lánca mellett
Még az ellenséges vér is lángra gerjed:
Nem tudna megférni szász, román, vagy talján
Az egész Hunnia dicsőséges karján?

Árgyesen keresztül mentem s jöttem vissza. Éppen mikor az árgyesi piac leventéi a letűnt farsangi napokat siratták. Azt hittem a római karneval vonul el szemeim előtt — o tempora, o mores! E városokon s vidékeken csak itt-ott vetődik egy-egy scythai ábrázat előnkbe; bár ezek se vetődnének.

Deák-ünnepélyek Romániában.

A kik ismerik Florián Le Philosophe et le Chat-huant című meséjét, hol a szarkáktól és varjuktól üldözött madár a philozóf ezen kérdésére: Que leur avez vous fait? e szavakkal végzi: Rien du tout, mon seul crime est, d'y voir clair la nuit; hasonló körülmények közt, reménylen, meg fognak bocsátani, hogy ily későre hozhatám levelező tollamat mozgásba. Rengő kebellet jelentve, mikép a haza bölcsének feledhetetlen emlékét itt ez idegen földön is igyekeztem hitfeleink s honfitársaink lelkében megörökíteni.

Először a miszsiói székelyházban, Pitesten tartám a gyász-ünnepélyt. S nem hallgathatom el, hogy bár oly hazafiak is találkoztak e városban, kik a templomba jövőket elbolondították, azért még is megteltek a padok. Sokan azután bánták meg, hogy nem jöhettek el, miután a valóban megtörtént ünnepély hírére hallották.

Bekövetkezett virág-vasárnapja, nagy-péntek és a husvéti ünnepek, miután teendőimet Pitesten, Brailán és Galacon végzém: april 23-án ismét Jassyban léptem fel. A német lelkész-társ buzgón konfirmálta a hívek sarjadékait, mi délután két óráig tartott. S templomát három órától kezdve rendelkezésemre bocsátá. Mi a gyász-ünnepélyt öt órára tűztük. Már a megelőző napon Szakmáry Nándor és Kis Mihály urak lelkes közreműködésével felkerestük a honfitársakat. S oly szép közönség jelent meg, a minőt Romániában mi ritkán láthatunk.

Jassyból — miután előbb Szász-kúton végeztem — Galacon siettem vissza. S az april 30-án tartott Deák-ünnepélyről, a közérzületnek jelzésül tudathatom, hogy Galacon szinte nem csak az imaház, még a külső tornác is tömve volt. Brailaiak is jöttek át. S az osztrák konzulátus teljes személyzetével és a porosz konzul titkárával voltak jelen.

Tanításom alapjául, mint Pitesten és Jassyban, itt is Esaiás XXX. 13-ik verséből ezen igéket választám: „Halljátok meg távolvalók, mit cselekedtem én.“ S a külföldi viszonyokhoz és gyenge erőmhez képest, előadtam, hogy „mit cselekedett az ur lelke a megdicsőültben?“ Megtanított a következőkre: „Hogy lehet az ellenséget fegyver nélkül is legyőzni? Hogy kell a hazát szeretni s hű alattvalónak lenni? Hogy kell még az idegeneket is testvérként szeretni?“

Az ünnepélyt a „Szózat“ zárta be, melyet Bene József,

Babarci és Barna Mihály oly lelkesen énekeltek, mintha pünkösztől tűz támadt volna a jelen voltakban.

Szászkúti sirhalom.

April 24-én délután érkeztem ide. Nem láthatva többé az ur elaggott szolgáját, a tiszteletes Márk Mózeset.

Ugy értesültem felőle, hogy 73 éves volt s végelgyengülésben, e folyó évi február 20-án halt meg. Az egyház jegyzőkönyve szerint, előbb Bukurestbe hivatott meg tanítónak s 1837-től kezdve szolgált, mint lelkipásztor a szász-kútiakat. Az ottani közbirtokos hetenkint egy véka liszttel és egy-egy frankkal segítte. A mit leginkább Celder ur közbenjárásának köszönhetett. Különbösen hívei miatt — kik egy az, hogy magok is szegények, más meg az, hogy demoralizáltak — mint maga panaszkodék „rég éhen vesztetett volna.“ A szász-kúti katolikus kántor temette el. Most ott nyugszik a templomhoz közel, ugyanazon sirban, hová életpárját hét évvel előbb letették. Híveinek valóságos élő naptára volt. Az időjárást megtudni, hozzá járt a falu népe. Holta után közmondás Szász-kúton: „meghalt a kalendáriom, nem tudjuk, milyen idő lesz.“

April 25-én összejött az egész gyülekezet, mely 12 gazdából áll, a felpárokat nem számítva. Alkalomszerű isteni tisztelet s úrvacsora osztás után kiléptünk a boldogult sirjához, hálát adva a mindenhatónak, hogy megszabadított ismét egyet azok közül: „a kik jöttek nagy nyomorúságból és megmosták, megfegyverítették ruháikat a bárány vérében.“ De hálát adva azért is, hogy a ki bár gyenge, de még is pásztor-tüze volt az ur ez idegen földre vetődött magyar nyájának: azt ha temetésén meg nem jelenhettem, legalább utólagosan könyörögve sirja fölött, hiven átadhatom a kegyes emlékezetnek. Mint Mózes Arábiában, Márk Mózes is 40 évig bujdosott népével a moldvai pusztákon, s nem éheztek és nem szomjuhozok többé és a nap hévsége, vagy más hévség sem árt neki. Mert a bárány legelteti őtet s szemeiről eltöröl az isten minden köny-hullatást.

A Krajován s Turnu-Szeverinben tartott gyász-ünnepélyekről jövő levelemben.

Tomka Károly.

VIDÉKI ÉLETT.

Egy pap-választás Háromszéken.

E sorok írója már egyszer kifejezte volt nyilvánosan az erdélyi egyh. kerületben szokásos papválasztás ellen nézeteit s valamint akkor, úgy most is kijelenti, hogy egyike ez azon biztos módoknak, melylyel a köznép morális élete hova-tovább süllyed, szegényére és félreismerhetlen kárára az anyaszentegyháznak. Ne mondja azt senki, hogy ilyen rendszer mellett csak kevés község él vissza a szabad-választás jogaival: hány szomorú példa, mennyi átkos visszavonásokból keletkezett egyházi zavar mondana ellent annak ma is. Utalnunk lehetne egy pár közelebbi nagyobb választásra, hol nem elvek, de a „nervus rerum“ győzött. A pályázók nem kimélik magukat, sem az egyházat: s minden eszközt felhasználnak, hogy „ekklézsiát kaphassanak.“ Pedig, de jó volna e tekintetben megfigyelniök a pályázóknak Né-

metországot, Schweicot, stb. hol szegyennek tartaná egy lelkész elfoglalni azon állomást, melyet nem tisztességes úton szerzett meg. Nálunk máskint van az. Mi nem gondolunk magasabb célokra; nekünk elég, ha papokká lelettünk. Hogy aztán az egyház jövő életére minő befolyással volt megválasztatásunk: az nem a mi dolgunk. Egyszer aztán észreveszszük, hogy a hallgatóság száma fogy, a templomi igehirdetés magvai kövekre vettetnek, közönyösség, vallástalanság rágódik az egyház beléletén, a „zsolozsma“ nem zeng többé anynyi áhitattal, hogy a hideg szívet fel tudná melegíteni, az orgona lágy hangja, a szónok hatalmas szava nem hívogat senkit a vallás szentelt hajlékába, a biblia a régiségek tárárt szaporítja csak s nem sokára letarolva áll az „ur kertje“ és ez a föld, az egyház szép mezeje, mint kezdetben vala, lesz „ékeesség nélkül való és pusztá.“ Mikor aztán érezzük a hervadás szelét, mikor belenézünk a tátongó üregbe, mely az egyházat elnyeléssel fenyegeti, akkor kezdünk gondolkodni is ennek oka felől.

És az okát megtaláljuk — másokban.

Holott, annak eredete magunkban rejlik. Vagy hogyan gondolja a lelkész, hogy személye és hirdetett tanai maradandó tiszteletben részesüljenek akkor, midőn az introdukció már hamis volt. A ki személyes érdemeivel nem tudott győzni: ál-útakat keresett s megvásárolta, lelketlen módon megvesztegette azon meggyőződést, melynek rendíthetlenségére oly nagy szüksége volna ref. egyházunknak. Ne várja akkor a lelkész, hogy népe bizalmat helyezzen benne. A ki a bizalmat megvásárolja: az nem lehet soha népszerű ember. A legtöbb esetben hasztalan igyekszik minden erejével helyreütni az elkövetett hibát: megmarad annak befolyása a vallás-erkölcsi életre állandóan s az egyház papostúl, hiveivel s tanuaival együtt „romlásnak indul.“

Hogy mennyiben igazak a fentebb mondott szavak, mindnyájan érezzük és tapasztaljuk. S hogy mennyiben szokás ma a szabad-választás jogából az egyházat végeredményében anynyira sújtó viszályásokat formálni: számtalan példával tudnók illusztrálni. Ezuttal azonban megelégszünk a kezünk alatt levő adatokkal.

Háromszék Bodok nevű helységében a másodszer hirdetett pályázat lefolytával f. h. 10-én történt a pap-választás. Két pályázónak volt pártja: Zajzon Farkasnak és Vass Lajosnak; az utóbbi 9 szavazattöbbséggel meg is választott. A mit ezen választás felől most szótében rebesgetnek, az minden eddigi példákat felülmúl. Vass Lajosnak egy Bodokon lakó tisztartó bátyja befolyása, ijesztgetései, csábító ígéretoi, pénzbeli megvesztegetései folytán csakugyan sikerült is többségre vergődni. A nép Vass Lajos ellen már az első kandidáció alkalmával egyházi közgyűlésből folyamodott, de V. L. nem tekintve az ellenszenvre, másodszer is pályázott. Ekkor aztán börtönnel ijesztették egyiket, másik részét csapszékeken itatták, harmadiknak pénzt ígértek, negyediknek rétet, stb. stb. s a szegény nép elkábítva ezek által, szavazattöbbséggel megválasztotta azt, a kinek kandidátusa ellen 20 nappal ezelőtt hivatalból folyamodott. És most eldől, a mitől tartani lehetett: a nép ingenült, vagy lehangolt, esküdjözik, hogy „soha feléje se megy az isten házána“, sőt maguk a Vass Lajos választói is remegve gondolnak azon órára, melyben hozzájuk Vass Lajos beköszönt. A kedélyek háborodása, a lelkiismeret felzaklatása végre egy erős hangú kérvényben nyilatkozott, melyett főt. Nagy Péter püspök urhoz intéztek. Ezen kérvény 75 választó aláírásával lett megerősítve, melyben a választás megsemmisítését s Vass Lajosnak egy más választástól való eltiltatását kérelmezték. Ezen hetvenöt választó egyszersmind kijelentette, hogy ha méltányos kérésüknek felsőbb fórumon eleget nem tesznek: azon tömegben ki-

lép a ref. anyaszentegyház kebeléből. Ennélfogva az ugy nevezett „kepe-fizetést“ már meg is tagadták s óvást tettek az új lelkész meghívása ellen. A zaj és elkeseredett izgatottság oly nagy, hogy a legborzasztóbbat rettegi mindenki.

Már most, ki biztosítja az egyházat arról, ha a belbajok orvosolva nem lesznek, hogy ezen választók megbotránkoztatott lelkők felindulásában oda nem hagyják azon vallásfelekezetet, mely a törvény korlátain belül, ilyen választást behunyt szemmel néz? Ki biztosít bennünket arról, ha mindnyájan meg nem teszük is ezen utolsó lépést, hogy az egyház állandó hiveket számlál bennök kebelében? S végül, ki biztosítja Vass Lajos urat, hogy hivei részéről mind ő, mind az egyház kellő tiszteletben részesül-e valaha?

Ilyen úton várni sem lehet a vallás-erkölcsi élet újvirágzását; mert ha magunk járunk elől rosz példával: „elvesz a nép“ menthetetlenül.

Ajánljuk a bodoki egyházat a főt. püspök ur szives figyelmébe, ezen esetről pedig tanuljanak ifjú lelkészeink, mert hasznát veszik annak idejében.

Háromszéki.

KÜLÖNFÉLÉK.

Szilágyi Ferenc.

= Nekrológ. Szilágyi Ferenc, irodalmunknak az élők közt egyik legrégebb bajnoka, a magyar tud. akadémiának 1833 óta tagja, ma délelőtt $\frac{3}{4}$ 10 órakor alig két napi betegség után jobb létre szenderült. Született 1797. ápril 14-én Kolozsvárt. Még mint ifju a Döbrentey által szerkesztett „Erdélyi Múzeum“-ban próbálta meg erejét. Akkor még nem volt 20 éves. Azután külföldre ment tanulmányai folytatása végett, de a külügyminiszterium felvén a német, főként a göttingai egyetem szellemétől, visszahívta. Ő azonban csak azután, hogy bevégezte a tanfolyamot, engedett a felsőbb parancsnak; egy ideig Bécsben tartózkodott s részt vett az Igaz Sámuel által szerkesztett zsebkönyv kiadásában. Haza jövén Erdélybe, Kolozsvárt tanárrá választott a reformáltak főiskolájában. 1832-ben adta ki a „Klio“ első évfolyamát, mely szabad szelleme miatt nagy feltűnést keltett s csakhamar két kiadást ért. Még két kötetet adott ki belőle 1833-ban, mikor az akadémia tagjává választá. 1836—1841-ben „Múlt és Jelen“ cím alatt hirlapot szerkesztett, melynek mellék-lapja, a „Hon és Külföld,“ sok becses történelmi dolgozatot s történelmi kútfőt tartalmaz. 1848-ban Pestre tette át lakását s 1849 végén a hiv. „Magyar Hirlap“ szerkesztését vállalta el. Ebbe dolgoztak az akkori bujdosók: Jósika, Csernátoni, Simonyi, stb. s tárcájában a legkitűnőbb hazai írók vettek részt: Csengery, Kemény, Jókai, Gyulai, Salamon, ki annak egy igeig szerkesztője is volt. Az a jellemző, hogy a hivatalos lap nem hivatalos rovatában sok merész szót mondott. — Egy színházi tüntetés alkalmával felszólt azon meggondolatlan beavatkozók ellen, kik a közönséget kardlapozni kezdték. Az uralkadó nevenapján nyiltan hirdette az amnestia szükségét s vezércikk alakjában szótartot intézett a trónhoz, mely a bécsi lapokba is átment s a miniszteri körökben nagy felháborodást idézett elő s 1856-ban vissza is léptették a hiv. lap szerkesztésétől. A következő évben iskola-tanácsossá neveztetett ki. Attól fogva ismét történelmi tanulmányait folytatta s az unio kérdése megpendülvén, nagy tájékozottsággal készített tanulmányt irt róla. Buzgó munkatársa volt a „Budapesti Szemlé“-nek s ebben többi közt a

Hóra-világot a bécsi titkos levéltárból s hadi levéltárból vett adatok alapján leírta; továbbá a „Protestáns egyházi iskolai lap“-nak, melybe „tudományos kutatás a vallásban“ című egyház történelmi rajzot írt. Mindkettő külön is megjelent. Az akadémiában a XVIII-ik század történelmére vonatkozó dolgozatokat egészen új levéltári kutatások alapján olvasott fel. Utolsó műve, melyet az akadémia adott ki „A két Wesselényi“ volt s utolsó felolvasása „a germánizáció történetéhez Magyarországon.“ Halála előtt kevéssel egy újabb kis monographiát végzett be. Ezenkívül még több történelmi munkához szerezte össze az anyagot. Ritka alapos készültséggel, sok oldalú ismeretekkel bíró tudós volt, szokatlan emlékező tehetséggel megáldva. Mondhatni, utolsó napjáig dolgozott. Szerdán délután kezdte magát rosszul érezni; csütörtökön már jelentkezett a tüdőgyulladás, mely oly hamar véget vetett tevékeny életének. Nyugodjanak porai békében!

== Br. Kemény Gábor, egyházkerületi főgondnok és 7-es bizottsági elnök ur fölszólítása nyomán a 7-es bizottság t. t. tagjait f. évi június 7-dikére, d. e. 10 órára, hivatam meg Kolozsvárra, az egyházkerületi épület hivatalos helyiségébe, a múlt évi egyházkerületi közgyűlés 79. számú határozatának értelmében végzendő munkálat keresztülvitelére. Megeshetnék, hogy akár valamely postai akadály nyomán, akár mivel egyik, vagy másik t. c. tag ur tartózkodási helyét nem jól tudtam, egy-egy meghívó nem találna kellő időben kézhez jutni. Erre a nem várt esetre tehát, bátor vagyok, a 7-es bizottság t. c. tagjait (m. Gáspár János, t. Szikszay Lajos, t. Berecky Sándor, nt. Benkő János, nt. dr. Kovács Ödön, az elnök és a jegyző,) a báró elnök ur nevében — ez úton is fölkérni, hogy a fen kitett célra, időben és helyen megjelenni, sziveskedjenek. Kolozsvár, 1876. május 23-án Szász Béla, a 7-es bizottság jegyzője.

== Nyilatkozat. Nagytisztelétű szerkesztő ur! Az „Erd. Prot. Közlöny“ legközelebbi számának „Különlék“ rovatában egy személyemre vonatkozó közlemény jelent meg, melyet a dolog valóságának tisztázása érdekében, kiigazítani akarok. A közlemény ugyan is úgy hangzik, hogy „a maros-vásárhelyi egyház keblit tanácsa a kárt szenvedett egyházi hivatalnokok számára 200 forintot szavazott meg“ és én a részesedéstről „a nagyobb kárt szenvedettek iránti tekintetből“ lemondtam. Az idézet téves, miután nem áll az, hogy a keblit-tanács számunkra 200 frtot, vagy általában bárminő összeget is megszavazott volna. Ezt nem is várhattuk, sőt el sem fogadhattuk volna oly körülmény között, a minőben jelenleg a m.-vásárhelyi egyház jutott az égés által, midőn két papi, egy kántori lakát és egy iskolai épületét hamvasztotta el a tűz s maga az egyház is oly kedvezőtlen helyzetben van, hogy kénytelen, a bárhonnan jövő segílyt és könyör-adományt igénybe venni. A dolog valósága ez. Mindjárt az égés után (ápril 17.) tartott egyházkeblit tanácsban, keblit tanácsunk egyik tagja indítványára, meghatározottat, hogy a kárt szenvedett belső emberek számára könyör-adományok gyűjtése intéztessék el. Én az ebben való részesedéstről mondtam le; de nem „a nagyobb kárt szenvedettek iránti tekintetből“, mivel akkor még tudnunk nem lehetett, hogy négyünk között (Tolnai, tisztársam, Erse, kántor, Barabás, tanító és magam) nagyobb kárt melyik szenvedett. Lemondtam a részesedéstről azért, mert saját szempontomból tekintve a dolgot, nem tartottam helyesnek, hogy akkor, midőn oly sokan maradtak hajlék, ruházat, mindennapi kenyér s egy szóval, minden nélkül: mi vonjuk el a rögtön segílyt tőlük, kiknek rendes fizetésünk és az egyház által azonnal kibérelt szállásunk van. Ennyit tartottam szükségesnek kinyilvánítani az ügy tisztázása végett. Különb

most már tudjuk, hogy egyházunk régi tanítója, a terhes családdal bíró Barabás, a szó teljes értelmében mindenét elvesztette és valóban méltó arra, hogy sorsán segítsünk. A többi károsodott belső emberek innen-onnan már kaptak anynyi segílyt, hogy szenvedett kárukat jó részt kiépülték. Tisztelettel vagyok, szolgatársra, Vass Tamás, ref. lelkész. M.-Vásárhely, 1876. május 10.

== Védekezés. Nt. Garda József, nagy-enyedi főiskolai igazgató-tanár ur, e becses lap múlt számában nyilatkozik, hogy az idei husvétit konceptust nem ő írta s egyszersmind megróv engem, hogy miért használtam a „tanárok“ kollektiv kifejezést. A mi az elsőt illeti: tudomásul veszem, hogy dr. Hausrath ur nem nt. Garda József, hanem nt. Hegedüs János ur 1876. évi szellemi termékét plagizálta 1873-ban. (Még csak azt nem tudom, hogy e terméket nem Makka ur — „revidéálta-e?“) A második pontra, illetőleg, a megróvára nézve figyelmeztetnem kell a nt. nyilatkozó urat, hogy az egyházkerület nem egy-egy helyettes jegyző-tanár urat, hanem a nagy-enyedi theologia fakultást bizta meg a konceptusok szerkesztésével, s midőn a kibocsátó levél alatt Garda József „igazgató“ és Hegedüs János „h. jegyző“ áll: e két név nem a gyakorlati theologia, meg az egyháztörténelem tanárait, hanem magát a tanári kart jelenti, melyet az elnök és a jegyző szokott hivatalos alakban képviselni. A tudósítást tehát köszönettel veszem, de a megróvást vissza kell utasítanom. Maradván, stb. Az a patronus.

== Értesítés. Könyves Tóth Kálmán „A koporsónál“ című halotti imák t. c. előfzetőinek! Tisztelettel értesitem fennirt munka t. c. előfzetőit, miszerint a könyvet díszesen bekötve, mai postával minden előfzetőnek s mind azoknak, kik ezen művet még az előfzetési áron postai utánvétellel megrendelték, rendben szétküldtem s kérem azt az illető postai állomásoknál kiváltani. A munka bolti ára most már 2 frt 40 kr s minden rendes könyvkereskedésben, egy szintén alúlrít kiadónál megszerezhető. Miskolc, 1876. ápril 28. Fraenkel B. miskolci kiadó könyvárus.

== Hunyadmegye a kulturális téren ismét egy nevezetes lépést tett. Mint Déváról írják, a közoktatásügyi miniszter május 10-dikéről 9139. sz. a. kelt rendeletével, a dévai reáltanodai tanári testületnek ajánlata folytán, mely szerint a törvényhozásilag engedélyezett állomások keretében az V-ik osztály tanóráinak ellátására is vállalkozik, megengedte, hogy a dévai reálistanodának V-ik osztálya a jövő tanévre fölállíttassék. — A ki ismeri Hunyadmegye kulturális viszonyainak hátramaradottságát s ki tudja, mily jelentőséggel bír e tanoda és Déva Hunyadban nem csak a kultura, de a magyar nemzetiség szempontjából is: lehetetlen, hogy legőszintébb elismerést ne szavazzon egy a tanári testület kiprobált buzgalmaért, és lelkesedéseért, melylyel e fontos tanintézetet fölvirágoztatni törekszik, mint a miniszter legújabb helyes intézkedéseért, melylyel lehetővé tette az iskola és az azzal kapcsolatos ügy fejlődését.

== Özvegy Diószegi Lajosné, szül. Szilágyi Katalin a maga és gyermekei: Ilona, Dezső és Ida; a meghaldogult édes atya: Diószegi Mihály és neje Theil Erzsébet édes anyja nevében szomoruan tudatja, hogy a feledhetlen jó férj, atya és gyöngéd fia: a déési polgári iskola igazgató-tanára Diószegi Lajos folyó hó 16-án reggeli 4 óraker, életének 38-ik, boldog házasságának 8-ik évében, rohamos tüdővészben jobb létre szenderült. A meghaldogult hült tetemei f. hó 18-án d. u. 4 óraker, az ev. ref. egyház szertartása szerint kis-királyutca 95. számú szállásáról végnyugalomra helyezettek. Béke poraira!